

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
НЕЗАЛЕЖНИЙ АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР
«УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Матеріали перших та других Бандерівських читань

1 лютого 2014 року ♦ 2 лютого 2015 року

Київ – Івано-Франківськ 2015

УДК 93 (478)
ББК 63.3 (4 Укр)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Науково-дослідного інституту українознавства,
протокол № 4 від 19 березня 2015 р.*

Рецензенти:

Адамович С.В. доктор історичних наук, професор Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

Файзулін Я.М. кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту історії НАН України

Видано за сприяння Всеукраїнського об'єднання «Свобода» та директора видавництва «Лілея-НВ» Романа Онуфрієва

Бандерівські читання. Матеріали перших та других Бандерівських читань / Упор. Т.Бойко, Ю.Сиротюк. – Київ–Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2015. – 200 с.

У збірнику вміщено доповіді відомих науковців, публіцистів та політиків, виголошені під час I Бандерівських читань у революційній Київській раді у 2014 р. з нагоди 85-ї річниці створення Організації Українських Націоналістів та 105-ї річниці з дня народження Степана Бандери та II Бандерівських читань з нагоди 75-ї річниці створення ОУН (р), з окресленою тематикою: «Якою має бути Українська Самостійна Соборна Держава в XXI столітті та «питання Москви», що відбулися в Науково-дослідному інституті українознавства у 2015 р.

© НДІУ, 2015

© НАЦ «УССД», 2015

ЗМІСТ

Передмова	7
Ігор Ісіченко <i>Привітання архієпископа Харківського і Полтавського.</i>	9
Стефан Романів <i>Привітання голови ОУН (р)</i>	11
Олег Тягнибок <i>Привітання голови Всеукраїнського об'єднання «Свобода»</i> ..	12
Сергій Квіт <i>Привітання Міністра освіти і науки України.</i>	14
Богдан Червак <i>Привітання голови ОУН</i>	15
Юрій Сиротюк <i>Вступне слово директора Недержавного аналітичного центру «Українські студії стратегічних досліджень»</i>	18
Богдан Галайко <i>Вступне слово директора Науково-дослідного інституту українознавства.</i>	21
Доповіді. І БАНДЕРІВСЬКІ ЧИТАННЯ	23
Олександр Сич <i>Витоки і генеза українського націоналізму</i>	23

Ірина Фаріон Війна з Бандерою приречена	35
Юрій Сиротюк Шевченкова сокира.	38
Микола Посівнич Феномен Степана Бандери: від містики до політики	47
Віктор Рог Теорія української революції у творчості Степана Бандери.	56
Ярослав Сватко Життя на грані двох світів.	68
Доповіді. II БАНДЕРІВСЬКІ ЧИТАННЯ	
Олег Тягнибок Сенс і актуальність бандерівської концепції	77
Олександр Сич Пасіонарність українського націоналізму: історія і сьогодення.	79
Віктор Рог Чим є і чим не є український націоналізм.	90
Петро Іванишин Ідеологічні основи української державності: проблема вибору.	94
Ілленко Андрій Український націоналізм на сучасному етапі.	108

Олег Баган

Геополітичні візії в теорії українського класичного націоналізму і сучасність110

Ірина Фаріон

Степан Бандера і війна з Москвою.....126

Ярослав Сватко

Перспективи української перемоги.....129

Ігор Загребельний

Імовірність міжнародної ізоляції України як шанс і ризик133

Олександр Ситник

Війна за незалежність 2014–2015 років та проблема державної ідеології в Україні135

Ростислав Мартинюк

Український наступ у фінно-угорські країни140

Леонтій Шипілов

УССД: конституційно-правові аспекти147

Євген Костюк

Визнання на законодавчому рівні факту окупації України впродовж 1921–1991 рр. як чинник протидії російській агресії163

В'ячеслав Гнатюк

Московська інвазія і виклики для української діаспори...171

Василь Деревінський

Історія України як складник національної безпеки України.....177

Юрій Фігурний

Українознавство – дієвий чинник у боротьбі з агресивно-неоімперіалістичним «руським миром» РФ184

Юрій Олійник

Концепція обороноздатного українського суспільства та держави в умовах війни з Росією193

Іван Окоєв

Молодь у творенні Української Самостійної Соборної Держави197

ПЕРЕДМОВА

Для чого Україні потрібні Бандерівські читання? У листопаді 2013 року в Україні розпочався третій етап національно-визвольної революції – Революція Гідності. Невдача двох попередніх спроб революцій – незавершеність національно-демократичної революції 1989-1991 років та зрада тодішніми очільниками ліберальної Помаранчевої революції 2004 року – вимагають серйозного аналізу мети, завдань, методів здійснення національної революції. Якою має бути успішна українська революція, які завдання вона має ставити та якою є її кінцева мета? Як не лише усунути олігархічний антиукраїнський режим та подолати наслідки його правління, а провести докорінні революційні зміни на користь української нації? Ці питання потребують ґрунтовного аналізу. Саме з цією метою з нагоди 105-ї річниці народження Героя Української Нації Степана Бандери та 85 річниці Організації Українських Націоналістів 1 лютого 2015 року в приміщенні революційної Київради були проведені перші Бандерівські читання. Чому Бандерівські? Бо саме Степан Бандера став символом незламності в боротьбі української нації за волю в ХХ столітті, а Організація, яку він очолював (ОУН), не лише показала приклад безкомпромісної боротьби проти всіх окупантів, але й в умовах підпілля вела серйозну теоретичну роботу щодо устрою майбутньої української держави. Перші Бандерівські читання мали на меті продовження напрацювань теорії та практики національно-визвольної боротьби, напрацювання майбутнього справедливого устрою української держави. Тому це не історіографічний захід щодо вшанування наших героїчних попередників, це насамперед жива практична прикладна дискусія на серйозному науковому рівні. Перші Бандерівські читання були присвячені формі, змісту та меті Революції Гідності. Її мотто стала праця Степана Бандери «Українська

національна революція, а не тільки протирежимний резистанс». Важливо було, щоб Революція Гідності не лише перебрала бандерівські гасло «Слава Україні!» та червоно-чорний прапор, а насамперед щоб зміни в країні мали глибокий революційний характер та базувалися на спадщині попередників.

Не менш важливою була й тема II Бандерівських читань, що відбулися 2 лютого 2015 року у приміщенні Науково-дослідного інституту українознавства. Другі читання були присвячені темі побудови Української самостійної держави в умовах агресії Росії. Які реформи потрібно здійснити та яку Україну будувати, як зберегти державність в умовах військової агресії Росії, як повернути етнічні землі та вгамувати московський імперіалізм? Велика увага громадськості, медіа, українських інтелектуалів до Бандерівських читань свідчить про актуальність ідеології українського націоналізму, її живий недогматичний та яскраво прикладний характер. Мета націоналістичних читань – застосовувати бандерівські ідеї в сучасних умовах, творчо їх розвивати. Регулярні націоналістичні читання мають стати відкритим форумом, що об'єднуватиме націоналістичну думку. Не менш важливе завдання – продемонструвати українській громадськості, що прихильники правих ідей мають вагомий інтелектуальний підмурівок та здатні нарівні конкурувати з ліберальним мейнстрімом.

*Юрій Сиротюк,
директор Незалежного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»*

Привітання учасникам I читань

Ігор Ісіченко

архієпископ Харківський і Полтавський УАПЦ

ВІДПУСТИ МІЙ НАРОД

Дорогі Брати і Сестри! Пані і Панове!

Читаючи книгу Вихід, ми дивуємося впертій наполегливості Мойсея, з якою він знов і знов прагне донести до фараона почутий з вогненного куща наказ-застереження: «Відпусти Мій народ, і нехай вони служать Мені» (Вих. 8:16). Але ще більше дивуємося нерозважливій самовпевненості єгипетського правителя, котрий, всупереч все новим і новим карам, що спадають на його країну, відмовляється випустити з-під своєї влади небезпечних рабів. І зрештою невидимий меч згубника стинає всіх первістків; а фараонове військо гине серед хвиль Червоного моря...

Нині той самий заклик лунає з оповитої димом і вогнем вулиці Грушевського: «Відпусти Мій народ» (Вих. 8:16). Він звернений не до одного конкретного правителя, а до всієї успадкованої від імперії зла політичної системи. Роки блукань у нетрях посткомуністичного світу мусили нас переконати: без рішучого, кардинального розриву з реліктами УССР надії на вихід з країни рабства залишатимуться ілюзіями.

64 роки тому Степан Бандера застерігав: «Націоналістичний рух мусить виступати цілком чистий і революційно-безкомпромісовий проти всього, що походить від московського більшевизму, або до нього доводить, хоч би в дальших, зразу невидних наслідках» («Українська національна революція, а не тільки протирежимний резистанс», 1950). Починаючись із політично нейтральних євроінтеграційних гасел, київський Майдан невдовзі замаюрів червоно-чорними прапорами боротьби і над ним залунало бандерівське вітання. Водночас же логіка

опору покликала до молитви, заохотила звернутися до священиків. Майдан здійснюється на духовну боротьбу з реліктами большевизму, з диктатурою кримінальних кланів.

Вихід з країни рабства – це лише початок важкого шляху. Без творення цивілізаційної альтернативи спроби втечі з імперії зла можуть обернутися блуканням по колу або й реставрацією віджилої системи. Безкомпромісний розрив з минулим необхідний для відкриття шляху в майбутнє. Майбутнє ж залежить від зрілості в опануванні запоруки реальної свободи – служіння Богові. «Відпусти Мій народ, і нехай вони служать Мені» (Вих. 8:16), – повторює Мойсей.

Це здається парадоксом: прагнути до свободи й готуватися до служіння. Але служіння Богові і є єдиною реальною альтернативою рабства. Бо ж це служіння передбачає цілеспрямоване втілення у власне життя й суспільну дійсність цінностей, які відкриваються Мойсееві дорогою до Обіцяної землі, а потім даруються людству воплоченим Словом, Самим Божим Сином Ісусом Христом.

Христове Євангеліє пропонує шлях, безкомпромісно ворожий большевицькій доктрині. Воно вчить бути чесними в слові, солідарними в дії, реалістичними в програмах і послідовними у їхньому втіленні в життя. Воно застерігає від легкодухості й угодовства, запобігання перед сильним і визиску слабшого. Воно непримиренне до будь-яких видів корупції, обману, насильства. А водночас Євангеліє вимагає від нас взаємної коректності, пошани до гідності один одного.

Досвід Майдану став викликом для збайдужілого політикуму, звиклого вимірювати силу особи, партії або блоку контрольованими ними капіталами. Він відкрив силу правди, здатної згрупувати громаду й наснажити її на протистояння кримінальним кланам, злитим із адміністративно-командною системою. Він нагадав про непереможну силу ОУН, що роками гідно протистояла окупаційній владі.

85 років тому перший Великий Збір ОУН поставив за мету «уздоровити відносини внутрі нації, викликати в українському народі державотворчі сили». Ця мета лишається актуальною й досі. Її не досягти без духовної віднови кожного, хто бере на себе тягар суспільного служіння. І коли ми прагнемо, щоб Майдан став для нашого народу Червоним морем, за яким залишаться століття принизливого рабства, зрощуймо в собі вільну, мужню, свідому своєї гідності особистість, безкомпромісну до «всього, що походить від московського більшовизму», й здатну на жертвне простування шляхом євангельського служіння ближньому слідом за Христом.

Стефан Романів
голова ОУН (р)

Коли йдеться про постать Степана Бандери, то для нього найпершою була Україна. Це говорить, що ми можемо багато робити для України. Нині, коли ми бачимо Майдан – чуємо «Слава Україні!», яке колись казали не говорити, бо воно бучімто ділило людей, але нині воно об'єднує! Зараз люди розуміють український націоналізм і усвідомили, що без відданості ми не переможемо. Зараз ми, як націоналісти, маємо їхати на схід України і там говорити з людьми. Нам не буде легко, але маємо йти до перемоги. Такі форуми важливі, і з матеріалами, напрацьованими на них, треба йти у світ і переконувати, що потрібно боротися за соціальну і національну справедливість для українського народу. Степан Бандера – людина, яку треба вивчати і наслідувати.

Зичу усім витривалості, мудрості і розуміння, що де б ми не жили, ми – український народ.

Олег Тягнибок

голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»

Важливо, що нині є змога у колі науковців, політиків, громадських діячів обговорити визначну постать української національної революції Степана Бандери. Важливість таких заходів не тільки в тому, що ми отримуємо можливість ознайомитися з працями Степана Бандери, його думками, ідеями, а й у тому, що відкриваємо очі людям, які були задурманені комуністичною пропагандою, яка борців за незалежність України постійно спотворювала та робила з них бандитів. Рука Москви забрала життя Бандери, та вони не змогли забрати те, заради чого він жив і творив. Бо ідеї, подвиги бандерівців залишилися разом із нами донині. Зрештою, мало таких людей в історії, іменем яких назвали цілу націю. Зараз нам потрібно не просто поверхово, а доволі глибоко вивчати спадщину Степана Бандери та Організації Українських Націоналістів. Сьогодні проводимо читання в час нашої української революції, яка, сподіваюся, буде переможною.

Революція Гідності, яка зараз триває, вже пройшла кілька етапів. Перший – європейський етап, коли люди мирно висловлювали протест та вимагали від влади підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Ми, українські націоналісти, активно підтримали ці прагнення людей, бо це було б кроком від Москви, який би дозволив нас витягти з лещат Кремля. Ми вважали, що переможна європейська революція знищить раз і назавжди «совкову» ментальність мешканців великої України. Розуміли, що навіть сам факт підписання асоціації з євроспільнотою спонукає багатьох дивитися на світ не через кремлівські, совецькі окуляри, а через сучасні українські окуляри. Та влада за тиждень змінила позицію після зустрічі Януковича з Путіним у Сочі. Після цього ми вступили в інший період боротьби, який триває зараз. Це період найжорсткішого в історії сучасної України протистояння з владою. Це протистояння винесло на світ усі підлі,

внутрішні бажання чинної влади. Люди не тільки в Україні, а й у всьому світі побачили бандитське нутро режиму Януковича. Та найважливіше, що під час цього етапу революції, цього так званого «антиментовського» етапу проявилася і сутність нашої нації. Дуже часто нас звинувачували та насміхалися з нас, що, мовляв ми довго запрягаємо. Та коли вже запрягли – можемо сказати, що за два місяці нація пройшла настільки стрімкий шлях розвитку, самовдосконалення і настільки показала себе успішною, самоорганізованою, що для багатьох націй у Європі тривало десятиліттями.

Зараз уже стало зрозуміло, що теперішня фаза боротьби перейде у третій етап революції. Етап, коли треба зробити усе для того, аби він став переможним. Бо це буде не тільки жорстке протистояння з бандитською владою та кримінально-олігархічним кланом, який зараз керує в Україні, – це буде революція на виживання, ми отримаємо відповідь: буде Україна чи ні. Найближчим часом у боротьбу на сторону Януковича вступить Москва. Зараз вони мовчать, бо має розпочатися Олімпіада. Але одразу після її завершення Кремль розпочне займатися Україною, бо вони хочуть знову повернути нас у своє лоно. Але маємо здобути перемогу на цьому етапі й вибороти право нації господарювати на нашій землі.

Власне, у цьому контексті боротьби Бандеру можна сміливо називати пророком, бо він дав приклад боротьби нам, усьому нашому поколінню.

Привітання учасникам II читань

Сергій Квіт

*Міністр освіти і науки України,
доктор філологічних наук, професор*

Я хочу вас привітати в стінах Інституту українознавства, який належать до сфери управління нашого Міністерства освіти і науки України, і я думаю що ці читання, які вперше відбулися рік тому, стануть регулярною науковою конференцією, і кожен рік може давати якийсь певний наголос на тому найголовнішому, що нас цікавить. Як бачимо, сьогодні стоїть тема питання Москви. Очевидно, що одним із великих здобутків нашого визвольного руху в тому, що він був принципово антиімперським. Ми бачимо, що ім'я Степана Бандери сьогодні вживається не тільки в українському контексті, але й у контексті цілої антиімперської боротьби з московським режимом. Нам важливо дослідити глибше постать Степана Бандери. Я не думаю, що ми повинні до Степана Бандери ставитися лише як до символу, тому що це була реальна людина, яка прожила надзвичайно напружене життя. Я мав нагоду, навчаючись у Мюнхені в середині 1990-х років, спілкуватися з багатьма людьми, які знали його особисто, його характер, думки. Відвідавши Міттенвальд, де був табір для так званих переміщених осіб після закінчення Другої світової війни, я чув спогади про його зустрічі зі своєю родиною. Тобто є багато таких речей, які треба просто зібрати і опрацювати з наукової точки зору. Другий великий пласт – це його політика, і третій – це та спадщина, яка реально залишилась і найбільше сприймається зараз на слух і також стала символом. Тому я хочу, щоб кожен рік проведення Бандерівських читань додавав нам, нашій науці і нашій політиці щось нове.

Бандера повинен бути не просто символом. Його постать слід досліджувати науково. Наукові конференції мають не

повторювати давно знане, а постійно відкривати щось нове. Сподіваюся, що кожного року Бандерівські читання додаватимуть якусь новизну й українській науці, й українській політиці.

Богдан Червак

голова ОУН

ІСТОРИЧНА МІСІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ – ПЕРЕМОГА НАД МОСКВОЮ!

Минає 86 років з часу, коли постала Організація Українських Націоналістів. В сучасній Україні не існує жодної іншої організації, яка мала би таку тривалу історію, а її минуле, ідеологічні засади і світоглядні принципи залишалися у фокусі уваги як вітчизняної, так і міжнародної спільноти.

Щобільше, коли спостерігаємо реакцію Москви на події в Україні, то інколи складається враження, що ОУН, український націоналізм зокрема, це і є той осиковий кілок, що його заганяють у тіло оскаженілої Росії.

У чому феномен ОУН і її героїв?

Неправильно думати, що тільки ореол слави або ж довготривале «табу» приваблюють українців до історії ОУН та її лідерів.

Також було б помилкою вважати, що Москва та її «п'ята колона» в Україні не сприймають ОУН тільки через її послідовну, чітку і безкомпромісну боротьбу за усамостійнення України.

На щастя, в Україні достатньо партій і груп, для яких незалежність України – безальтернативний імператив.

Щоб збагнути цей феномен, треба передусім оцінити інший феномен, а точніше унікальність цього історичного періоду.

У 1929 році постала Організація Українських Націоналістів. Її поява – ірраціональна відповідь на найбільший тоді виклик, перед яким опинилася українська нація. У раціональний

спосіб пояснити появу на політичній арені ОУН неможливо. Адже програні змагання за УНР, окупація території України режимами, які ставили за мету ліквідацію українського етносу, зникнення «українського питання» з міжнародної арени, – усе це не давало жодних шансів організувати рух за відродження української державності.

Але такий рух в особі спочатку Української Військової Організації (УВО), а згодом ОУН усе ж постав. І не просто постав, а став одним із етапів національно-визвольної боротьби українського народу за власну державу. При цьому треба наголосити, що до цього часу жоден інший етап не відзначався такою ідеологічною сформованістю та визначеністю щодо шляхів досягнення мети.

Але навіть не це головне. Головне у тому, що ОУН у тогочасному історичному контексті і суспільно-політичній реальності навіть не намагалася комусь сподобатися або у когось викликати антипатію.

ОУН викликала лють в окупантів. І зрозуміло чому. Але ж ОУН жорстко критикували й тогочасні українські легальні партії, й емігрантські середовища, і навіть така «націоналістична» церква, як УГКЦ, які палко підтримували ідею боротьби за українську державність, однак не сприймали мілітарної спрямованості українських націоналістів.

У такій атмосфері й формувався образ тогочасного українського націоналіста, який мало кому подобався, але який захоплював уяву молоді, що в лавах ОУН ішла на великі жертви в ім'я здобуття самостійної української держави.

Коли цього не зрозуміти, то будемо повсякчасно наражатися на рифи, як от у відомому фільмі про Бандеру. Шукали в Бандері «секрети», а не могли зрозуміти найголовніший із них: він свідомо ігнорував тодішню кон'юнктуру, оскільки для нього більше важила його візія майбутньої України.

Люди епохи і формату Євгена Коновальця, Андрія Мельника, Степана Бандери, Олега Ольжича, Олени Теліги приречені

залишатися суперечливими. Такими їх зробив час і обставини. Такими, зрештою, вони себе зробили самі. У цьому не має нічого поганого. Саме це закарбувало їхні імена в історичну свідомість нації.

Сьогодні історія повторюється. Якщо у 1929 році нація фактично не мала історичної перспективи, то у 2015 цю перспективу хоче забрати Москва.

Націоналізм знову стає світоглядною основою визвольної боротьби українського народу за збереження незалежності і соборності України.

Усе ж решта, як завжди. Путін верещить, що головну загрозу для Росії становлять націоналістичні батальйони. А в Україні батальйон ОУН ніяк не отримає так званий «статус».

При цьому нам майже відкрито кажуть, що для його отримання було би бажано змінити назву, скажімо, на «Червона рута» чи «Барвінок». Мовляв, не будемо робити ще одної картинки для ТБ Кремля.

Але як у двадцяті і тридцяті роки минулого сторіччя, так і сьогодні ОУН залишатиметься сама собою.

Нам плювати на Путіна і його «картинку».

Не дуже переймаємося думками вітчизняних паціфістів і «реалістів», які до цього часу вважають українських націоналістів, зокрема ОУН, «не конструктивними», надто войовничими, не демократичними і не ліберальними.

І надалі зі зброєю в руках захищатимемо Україну наскільки вистачить сил.

Так, це складно. Так, можливі великі жертви. Але перекладати роботу, яка випала на наше покоління, на своїх дітей і внуків теж неправильно. Саме нам судилося раз і назавжди вирішити для України так зване «російське питання», а в даній ситуації перемогти ворога на полі бою.

Мені здається, що це має бути головний лейтмотив наших читань. Перемога над Москвою – історична місія українського націоналізму!

Вступні слова до II читань

2 лютого 2015 року в Інституті українознавства відбулися вже другі Бандерівські читання. Темою було визначено проблематику: «Якою має бути Українська Самостійна Соборна Держава у ХХІ ст. і питання Москви». Захід було організовано центром «Українські студії стратегічних досліджень» та Науково-дослідним інститутом українознавства.

Юрій Сиротюк

*директор Недержавного аналітичного центру
«Українські студії стратегічних досліджень»*

РЕВОЛЮЦІЯ ТРИВАЄ

Шановні друзі, брати і сестри українці, побратими!

Минулого року в розпал Революції Гідності за лічені тижні до кривавої розв'язки, ми проводили перші Бандерівські читання в приміщенні революційної Київради.

З одного боку – це була відповідь на агресивну бандерофобію частини керівництва Майдану. І я вдячний всім, хто мав громадянську мужність прийти і відкрито виявити себе як бандерівця. А з іншого – спроба інтелектуально осмислити і унапрямити зміст подій, що відбуваються на Майдані. Очевидно, йшлося про те, щоб не допустити скочення Майдану виключно до протирежимної боротьби, а через громадянську й суспільну революції перейти до Революції Національної, бандерівської революції.

Як автор терміна «Революція Гідності», який отримав досить широку критику в середовищі націоналізму, зазначу, що це була спроба перевести дискурс з абсолютно маргінального

терміна «Євромайдан» до усвідомлення необхідності докорінних, рішучих змін, що власне і є революцією. Так як антитеза безбарвному і позанаціональному Євромайдану виник термін «Революція Гідності». Власне тоді ми дискутували, як цю революцію – суспільну і громадянську – перетворити на змістовну Революцію Національну.

Нам вдалося утвердити розуміння, що Революція потрібна, але у нас не вистачило ресурсів, щоб донести зміст цієї Революції. На жаль, минулого року нам вистачало рішучості дії «у полях», але забракло можливостей керування процесом.

Революційні події в сучасному світі стали онлайн-революціями. Революція у прямому ефірі, де орієнтуються, на жаль, на першість форми, але не на першість змісту.

Отож, перейнявши наші гасла, риторичку, наші тимчасові попутники – безідейні політичні симулякри – стали активними противниками змісту національної революції, витискаючи організований націоналістичний рух на політичний маргінес, під псевдопатріотичними гаслами монополізували владу в країні в умовах війни, не розуміючи, як будувати державу і як діяти в умовах агресії московського імперіалізму.

Зрештою, наші політичні опоненти діють шаблонно (у традиціях Винниченка–Грушевського–Петлюри): спочатку ідею не помічають, заперечують можливість її реалізації, потім, коли ідея та її форми опановують маси, цей рух очолюють, щоб поховати, а авторів відправляють на фронт. Згадаймо хоча б долю Миколи Міхновського.

Тому ні Революція Гідності не завершена, ні національна Революція ще не здійснена. Ні діяльність нинішньої влади не додає віри і є загрозою чергової втрати державності, як мінімум, її територіальної цілісності, а щонайгірше – нової хвилі винищення нації: приклади етнічних чисток – масової примусової денационалізації – сьогодні спостерігаємо на окупованих територіях. На жаль, в діях нинішньої влади прикладів денационалізації теж вистачає.

Тому сьогодні мусимо помислити, як захистити, зберегти та відновити націю в її фізичному та світоглядovому сенсі.

В умовах кількасотлітньої окупації ідея відновлення державності нації була ключовою у визвольному націоналізмі. Але підміна мети – здобуття державності нації – на визнання перелицювання УССР в державу Україна; примат форми держави без національного змісту – привела до того, що постсовецька держава, яку ми маємо, є чужою для українців та більшості її громадян. Держава – не матір, а мачуха. Держава, що не стала спільною справою всіх, а продовжує бути сліпим апаратом примусу і, на жаль, подальшої денаціоналізації. Із режимом внутрішньої окупації.

Як зробити її своєю? Здобути державність нації. Це залишається не лише проблемою і завданням на найближчу перспективу.

Переконаний, спроба перетворити УССР на УНР – безперспективна. Постсовецька Україна, її державний апарат вигнив і, незважаючи на будь-яке перефарбовування і одягання в європейський смокінг, більше не стане дієздатним.

Спроба захистити державу, орієнтуючись переважно на зовнішні сили, не опираючись на силу нації-автохтона – якого, до речі, понад 80% і без якого війну просто неможливо виграти – це шлях до поразки.

Тому мусимо окреслити і визначити, а якою має бути УССД нині. Як зберегти самостійність держави: суб'єктність зовнішню та ідентичність внутрішню.

Якою має бути наша соборність.

Соборність – не обрізана штучними совецькими кордонами і не обмежена громадянством. Соборність територіальна – як шанс, який виникає внаслідок війни і можливої дезінтеграції Росії, та соборність національна, не розділена кордонами і громадянством.

Переконаний, цю соборність потрібно відновити не лише в горизонтальній площині, а й у позачасі: мертвих, живих і

ненароджених. Тому, коли нині йде священна війна з Росією, цю війну варто вести на всіх фронтах.

Нині, коли головний удар світоглядий, варто розірвати всі зв'язки не лише з режимом Путіна чи РФ, а й з «русским міром» в усіх часових просторах: минулому, теперішньому, майбутньому. Сьогодні гасло «Геть від Москви!» – маємо розуміти як «Геть від «руського міра!».

Тому мусимо визнати совецьку окупацію, вирити ідеологічний вододіл на грані двох світів. Зберегти і відновити ідентичність нації. Безпека нації – світоглядова ідентичність – це завдання номер один.

Довгострокова ціль – ідентичність – національна-державна – українізація і одержавлення всіх без винятку територій та громадян країни.

Тому революція мусить тривати. А стимулом всім нам мають стати слова Степана Бандери:

«Поскільки визвольно-революційна боротьба є необхідною для життя і розвитку української нації, то нема чого зупинятися над питанням, чи вона є можливою, тільки відразу треба шукати відповідних доріг і способів для її успішного ведення».

Богдан Галайко

*директор Науково-дослідного інституту українознавства,
кандидат історичних наук*

Як і в ХХ столітті, сьогодні продовжується боротьба ідей та ідеологій, відбувається світоглядова війна, ґрунтована на пропаганді та інформаційних зламах. Як і 75 років тому, ми змушені боронити нашу державність. Покоління Бандери, що пережило важкі бої УГА, втрату української державності (ЗУНР), відчуло польську окупацію, різноманітні національні переслідування та утиски, вбачало у війні можливість відновлення української

самостійної державності. Сьогодні українці на сході захищають свою територію, свою соборність, свою націю і, врешті, свою державність від того ж ворога. Сьогодні на Донбасі спостерігаємо фактично етнічні чистки українців, переслідування за національною та конфесійною ознаками. І молоде покоління українських патріотів повинно знати досвід попередників.

Тривалий час довкола Степана Бандери творились і нашаровувалися різні міфи. Одні глорифікували його, інші демонізували. Сьогодні наше завдання – максимально об'єктивно висвітлити діяльність особистостей, що дійсно стали асоціюватися з певною добою, стали символами боротьби, і сьогоднішні читання є черговим кроком до цього.

Вже у 1930–50-х рр. націоналісти добре розуміли, наскільки важливо боротися за думки і світогляд кожного українця. С. Бандера до того часу, як обійняв посаду Крайового Провідника, очолював референтуру пропаганди в КЕ ОУН, боровся за право навчання рідною мовою («шкільна акція» 1933 р.). Сьогодні, через відсутність гуманітарної політики української влади на Донбасі протягом 23 років, бачимо чимало проблем. Коли пропагуються ідеї «русского міра», саме українознавство та українознавчі студії стають дієвими чинниками у боротьбі з ними.

Тому важливо використати кожний момент для розбудови української державності, посилення держави зсередини, де б українці дійсно почували себе господарями, мали гідне життя і водночас щоби з ними рахувалися належним чином на міжнародній арені. Націоналізм вплинув на розбудову державності практично в усіх країнах Європи. Сьогодні, мабуть, як ніколи, важливо, використовуючи момент, провести реформи в країні та не втратити національної складової. Тому необхідно відстоювати питання єдиної мови, церкви, збереження моральних та ціннісних орієнтирів, родинних та національних традицій.

Доповіді

І Бандерівські читання

Олександр Сич
кандидат історичних наук,
народний депутат України VII скликання

ВИТОКИ І ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Вагому роль у сьогоденному революційному протистоянні українського суспільства з авторитарно-олігархічним режимом Януковича відіграють українські націоналістичні організації. Поряд із ліберально-соцдемівськими ВО «Батьківщиною» та партією УДАР В. Кличка, націоналістична ВО «Свобода» складає організаційно-політичне ядро столичного Майдану, а членство та прихильники цієї партії практично в усіх областях України формують таке ж ядро активу місцевих майданів.

Цей факт спричинив посилення суспільного посилення інтересу до історичних та світоглядних основ українського націоналізму. В той же час він активізував і двосторонню реакцію його негативістського трактування – демонізації і маніпулятивних перекручень з боку владного режиму та знівельовування його організаційної і світоглядної окремішності з боку тактичних політичних союзників.

З уваги на це вважаю за доцільне донести до уваги учасників перших Бандерівських читань чотири основні тези.

Теза перша: визначення націоналізму. В процесі наукового дослідження історії українського націоналістичного руху мені доводилося знайомитися із багатьма визначеннями націоналізму. Але серед них найбільше імponує те, яке зустрів у працях одного з провідних ідеологів ОУН (революційної), автора Декалогу українських націоналістів С. Ленкавського, життя і

творчість якого глибоко досліджував. Воно звучить дуже коротко і влучно: «Націоналізм – це мислення і діяння в інтересах своєї нації» [1, с. 49].

Зверніть увагу на взаємозалежність двох складових цього визначення – «мислення» і «діяння»! Бо ж якщо в поведінці особи присутній лишень фактор мислення, а відсутнє діяння, то може йтися тільки про патріотизм, який виростає з любові до своєї батьківщини (з грецької «патрія» – батьківщина). Але ж в умовах, коли батьківщині загрожує небезпека, її мало любити, але потрібно захищати. Бо у повсякденні поширеною є практика, коли патріот у власній затишній кухні й у вузькій дружній компанії палко любить все українське. Та коли справа доходить до реальної участі у захисті українськості (до «діяння»), то він часто низенько і запобігливо гне хребта перед представниками чинного режиму, який нищить її прояви. А тому поєднання **мислення** через призму українських інтересів і **діяння** для їх реального захисту є головними ознаками націоналістичності.

Саме в цьому і полягає відмінність націоналізму від патріотизму. Бо часто наші політичні партнери запитують: «Чому ви себе називаєте націоналістами? Тому, що любите Україну? Так ми всі любимо Україну! Не треба нас ділити на націоналістів і патріотів!». Свідомо чи несвідомо, та цей підхід спрямований на світоглядне нівелювання націоналізму і на розмивання його організаційних основ. А тому вкотре слід наголосити, що основою патріотизму є любов до своєї батьківщини, а націоналізму – поєднання любові і дії. Тому Д. Донцов і називав націоналізм «чинним», себто дієвим [2].

Націоналіст одночасно є і патріотом, але патріот не обов'язково може бути націоналістом. Тим більше, що патріотом може бути особа не української національності, яка проживає на українській землі. Внаслідок суб'єктивних обставин – віднайшла тут свою долю, створила сім'ю, набула відповідних статків – вона любить все, що її оточує на цій землі, і в той же

час далеко не завжди готова її захищати. Тим більше, в потенційному протистоянні з його етнічною батьківщиною.

Якщо ведемо мову про націоналізм і про те що, він є виявом нерозривного поєднання мислення і діяння в інтересах своєї нації, то, очевидно, слід зупинитися на визначенні цієї категорії. Кожна ідеологія, як система ідей, має центральний компонент, який є її ядром і навколо якого побудована ця система. Так, лібералізм центральним компонентом своєї світоглядної системи має категорію «особистої свободи», соціал-демократія – «справедливості», фашизм – «порядку» і т. д. У світоглядній системі націоналізму такою центральною категорією є **нація**.

В науковій і енциклопедично-словниковій літературі зустрічається велике розмаїття трактувань нації. Всі вони загалом поділяються на трактування нації як політичної та етнічної спільноти. Відповідно до етнічного трактування належність до нації визначається за родинним походженням особи. Зрештою, латинське слово «*patio*» якраз і означає родову спільність. А тому таке трактування слід вважати первинним [3, с. 523–524].

За словами Т. Шевченка, нація – це кровно-духовна спільнота мертвих, живих і ненароджених. Таке визначення входить до Вебстерського словника, одного із найпопулярніших англійських словників світу. Аналізуючи **етнічне визначення** категорії «нація», варто зануритися в глибинну суть Шевченкових слів. Словосполучення «кровно-духовна спільнота» вказує на те, що не лишень з народження, але й за світоглядними переконаннями людина повинна сповідувати цінності тої національної спільноти, до якої вона належить.

Зауважте, яка глибина криється у другій частині цього визначення, що вказує націю як спільноту «мертвих, живих і ненароджених». Ми, сьогоднішні, не є тими, хто взявся нізвідки, принісши цінності своєї нації на цей світ і маючи право зникнути разом з ними. Отримавши їх від наших предків, маємо обов'язок разом з родинними генами передати нашим нащадкам.

Політичне трактування нації відносить до неї суму всіх громадян та осіб без громадянства, що проживають у межах держави, яка називається іменем титульної нації. Таким чином, відповідно до цього трактування до української нації слід би віднести всіх тих, хто, без уваги походження, проживає в межах нашої країни. Зайве наголошувати, що в умовах постколоніального стану української етнічної нації і становлення основ національної держави таке трактування загрожує перспективам їх повноцінного розвитку.

Не зайвим буде наголосити, що політичне трактування нації у його первісному варіанті не розбігалось з етнічним, співвідносилось з ним як часткове з загальним і позначало ту частину нації, що замешкувала на території, обмеженій державними кордонами. За твердженням німецького історика Ф. Майнеке, належність до етнічної нації не залежить від державних кордонів, тим часом як належність до політичної нації обмежена ними [7, с. 25].

Розуміння категорія нації пов'язане із **питанням національної ідентичності**. В цьому місці доречно зіслатися на працю відомого західного політолога і соціолога Монтсеррат Гібернау «Ідентичність націй». У ній вчена називає ті основні характеристики, які визначають національну ідентичність – мова, культура, історія, релігія, територія [4].

Тримаючи в уяві ці складові, проаналізуємо гуманітарну політику чинного режиму Януковича. Своїми діями він намагається позбавити українців їхньої мови, культури, історії (вирізаючи цілі сторінки зі шкільних програм і підручників), релігії через поширення цінностей т. зв. «рускава міра». При цьому він дуже добре усвідомлює, що, забравши все це, вже справою техніки буде позбавити українську націю також і її історичної території. Бо ж цілком риторичним є питання: для чого територія народів, який не усвідомлює себе, не знає, звідки він прийшов і куди прямує в просторі та часі?

У контексті визначення нації слід нагадати ще один **поширений стереотип – ототожнення націоналізму із нацизмом, фашизмом та шовінізмом.**

Що стосується шовінізму, то знову слід звернутися до спадщини ідеолога українського націоналізму С. Ленкавського. Подаючи розрізнення націоналізму і патріотизму, він вказував і на ті глибокі відмінності, які є також між націоналізмом та шовінізмом [1, с. 50]. Походження терміна «шовінізм» пов'язують з іменем капрала наполеонівської армії Шовена де Рофшора, якому приписують вислів: «Французи кращі за всіх, всі гірші за французів» [3, с. 655]. Отож шовінізм проявляється у пихатості, зверхності до інших націй і в намаганні нажитися за рахунок їхніх ресурсів.

Історія засвідчує, ніколи український націоналізм не сповідував таких ідей і не практикував такої політики. Натомість він завжди стояв на сторожі інтересів власної нації і не прагнув посилення її становища коштом інших націй. А тому український націоналізм підпадає під визначення захисного, яке так влучно сформулювала дослідниця російського колоніалізму американський професор Е. Томпсон: «...Необхідно розмежовувати захисний націоналізм, основою якого є захист національної ідентичності, та агресивний націоналізм, спрямований на експорт власної національної ідентичності та завоювання земель, на яких живуть Інші» [5, с. 19].

Що стосується фашизму і нацизму, то в практиці спілкування не тільки з пересічними громадянами, але й навіть із високопосадовцями та науковцями часто доводиться зустрічати ототожнення цих понять та масове вживання створеного ще советською пропагандою гібридного словосполучення «німецький фашизм». Варто нагадати, що фашизм є італійським політичним явищем, в то й же час як нацизм – німецьким.

А щодо відмінностей між українським націоналізмом і ними, то вони добре впадають у вічі при порівняльному аналізі їхніх світоглядних систем. Адже в їх основі лежать різні

центральні категорії – для фашизму такою є «порядок», а для нацизму – категорія расової зверхності. А якщо пригадати історичні умови появи цих ідеологій, то фашизм і нацизм є ідеологіями політичних рухів, які виникли серед державних народів – відповідно італійського та німецького – і як внутрішній пошук шляхів покращення їхнього тодішнього становища.

В той же час ідеологія українського націоналізму виникла як ідеологія поневоленого народу і в результаті пошуку світоглядного підґрунтя для його визвольної боротьби. До того ж, виникла вона значно раніше за ідеологію нацизму. А тому цілком очевидним є те, що український націоналізм, італійський фашизм та німецький нацизм слід трактувати як абсолютно відмінні політичні явища й світоглядні системи.

Друга теза: націоналізм є продуктом політичної культури Європи. Дуже часто політичні опоненти націоналізму закидають, що його сповідують відсталі і маргінальні народи. А насправді, націоналізм є продуктом політичної культури Західної Європи та появився на її теренах у кінці XVIII – середині XIX століття. Інтелектуальні витоки націоналізму криються у працях Й. Гердера, Й. Фіхте, Ф. Ліста, М. Вебера, які тоді вже опрацьовували його культурні, правові, політичні та економічні основи [6, с. 224–232, 241–243].

Політичними подіями, які дали поштовх для розвитку націоналізму, була Велика французька революція 1789 року і т. зв. польське питання. Французька революція дозволила французькому народові пізнати себе не як спільноту підданих монарха, а як спільноту людей, що поєднані спільними цінностями, мовою, культурою і територією. До такого ж самоусвідомлення вона підштовхнула й інші європейські народи. З цього приводу Г. Касьянов пише: «Французи не обмежилися роллю «моделі», вони активно поширювали свої «зразки» шляхом політичної та воєнної експансії» [6, с. 233.].

Націоналізм особливо актуальним став для тодішньої Польщі, розділеної поміж декількох держав. Для поляків він

виступав інтелектуальним інструментом національного єднання. Адже, не зважаючи на те, що вони частинно перебували під Австрією, Пруссією та Росією, націоналізм давав їм змогу почуватися єдиною національною спільнотою і вести боротьбу за власну національну державу [6, с. 235].

Американський учений Г. Кон пропонує розрізнити націоналізм західний і східний, ще називаючи їх раціональним та ірраціональним. Західним він називає націоналізм державних народів Західної Європи. Через самоусвідомлення себе спільнотою, що поєднана спільними цінностями, колишні піддани монарха перетворювалися у громадян держави й приходили до усвідомлення, що вона наділена своєрідними рисами, які відрізняють її від інших сусідніх держав. За твердженням Г. Кона, вже існуюча у Західній Європі сучасна централізована держава раціонально «стала тією політичною формою, в яку під час Французької революції була інфільтрована ідея націоналізму, наповнюючи її спільною для всіх громадян свідомістю та уможливаючи політичну і культурну інтеграцію мас в єдину націю» [7, с. 630].

Східний націоналізм отримав поштовх для свого розвитку у Німеччині і поширився у Польщі та серед інших слов'янських народів. «Німецький досвід незабаром перейняли східні сусіди, які своєю чергою винайшли (чи «відкрили») його «слов'янські» відповідники», – пише з цього приводу сучасний американський історик українського походження Р. Шпорлюк [8, с. 114]. Оскільки ці народи не мали власних державних утворень, то формою вияву їхнього націоналізму стала культура, отож світ чуттєвості, ірраціональності. Східний націоналізм виступав як інструмент боротьби цих народів за визволення і побудову власної держави. «...Націоналізм там формувався в протесті проти наявного державного утворення та в конфлікті з ним», – писав Г. Кон [7, с. 629–633].

Хоча націоналізм є продуктом політичної культури Європи, але сьогодні провідні європейські держави парадоксально

заперечують можливість його наявності в інших народів. Американський політолог Г. Моргентгау охарактеризував це явище формулою «абеткового парадоксу націоналізму». Його суть полягає в тому, що нація **В** для власного виживання вживає принципи націоналізму проти нації **А**, але водночас не допускає їх вживання нацією **С** [9].

Якщо в українському випадку під нацією **А** вважати Польщу, Росію чи іншу європейську державу, яка за допомогою націоналізму стала потужною, то на сьогодні кожна з цих держав заперечує Україні мати той же націоналізм як потужний інструмент становлення як нації, так і держави.

Теза третя: витоки українського націоналізму. Внутрішньополітичні опоненти сучасного українського націоналізму називають його суто галицьким регіональним явищем, переконуючи, що він не має перспектив поширення на решту теренів України. Насправді, це не відповідає дійсності, бо організаційні витоки та інтелектуальні джерела українського націоналізму походять з Наддніпрянської України. Адже історично першою організаційною формою українського націоналізму стало «Братство Тарасівців», а першими партійно-політичними структурами – Революційна Українська Партія (РУП) у першому періоді її діяльності та Українська Народна Партія (УНП), для якої М. Міхновський написав «Десять заповідей українця» [1, с. 56–57].

До слова кажучи, цей перший націоналістичний Декалог став зразком для другого, авторство якого належить С. Ленкавському. В «Десяти заповідях українця» М. Міхновський відобразив той стан російського колоніального поневолення, який переживала українська нація на поч. ХХ ст. «Усі люди твої брати. Але москалі, поляки, мадяри, жида – це вороги нашого народу, як довго вони панують над нами й визискують нас», – писав він у п. 2 Заповідей [10, с. 131]. Із-за цих слів автор піддавався й донині піддається звинуваченням в юдофобії та антисемітизмі. Але глибший аналіз вказує, що в цих словах закладена

глибока філософсько-політична антитеза – якщо перераховані народи не визискуватимуть українців, то, відповідно, не будуть для них ворогами.

Професор Ф. Турченко, глибокий дослідник життя і творчості М. Міхновського, з цього приводу вказує: «...Націоналізм Міхновського – це переважно оборонний, захисний націоналізм, спрямований на самозбереження українців. Це – антитеза, протидія великодержавному шовінізму панівної нації, який був спрямований на денационалізацію українців». І при цьому зауважує, що М. Міхновського добре розумів його сучасник і відомий єврейський діяч В. Жаботинський, якого годі запідозрити в антисемітизмі і який звертався до своїх одноплемінників з такими словами: «Я радив і раджу єврейству Півдня дуже й дуже зважати на те, що українці-піонери вбачають в обрусілих євреях головних русифікаторів міської України» [10, с. 135]

Наддніпрянська Україна подала майбутньому націоналістичному рухові України і перші зразки підпільної збройної боротьби – Холодний Яр став предтечею УПА. В 30-х роках ХХ ст. книга Ю. Горліс-Горського «Холодний Яр» стала бестселером для мешканців галицького Львова. Але, окрім захопливого сюжету, багато її сторінок в недалекому майбутньому стануть своєрідними інструкціями для повстанців УПА – як вести підпільну боротьбу, виживати у лісі, будувати бункери, планувати бойові операції, займатися самозабезпеченням тощо.

Що вже й казати про великого наддніпрянського українця Т. Шевченка, якого українські націоналісти вважають праатьком українського націоналізму. П. Дужий, колишній референт пропаганди Головного Проводу ОУН, з цього приводу писав: «Шевченко став найвидатнішим Ідеологом української національно- та соціально-визвольної боротьби, Духовим Батьком українського націоналістичного руху, сумлінням і гордістю України» [11, с. 42].

Саме на духовному фундаменті творчості Т. Шевченка по-стали світоглядні основи націоналізму. Й творили їх спочатку

наддніпрянці – М. Міхновський закладав системні основи українського націоналізму, а Д. Донцов уклав їх в наукові форми. Пізніше такі ж наддніпрянці М. Сціборський, Д. Андрієвський, О. Теліга, О. Ольжич, Ю. Липа, Р. Бжеський та інші вносили свій вклад у його розвиток [12].

Вже згодом і внаслідок більш сприятливих політичних обставин український націоналізм повноцінно зреалізує себе в Галичині. Спочатку у формі Української військової організації (УВО), потім – Організації українських націоналістів (ОУН), а в роки Другої світової війни – у формі бойової формації УПА.

Теза четверта: ренесанс націоналізму. Європа переживає ренесанс націоналізму. Парламентська перемога Всеукраїнського об'єднання «Свобода» 2012-го в Україні, паралельно успіхи правих партій на парламентських виборах у Швеції та Угорщині, традиційні успіхи правих у Франції, Австрії, Італії, Голландії та інших європейських країнах дали підстави ліберальній пресі підняти тривогу: «Європа йде вправо... На наших вулицях скоро будуть маршувати фашисти» [13].

Насправді відбувається закономірний процес. Світ опанований глобалізацією, яка несе загрозу націям і національним державам. Вона руйнує міждержавні кордони, стирає культурні відмінності, нищить національні мови. Світоглядним фундаментом глобалізації є лібералізм. Як і комунізм, він виступає за ліквідацію націй, які вважає анахронізмом, а отже, разом з комунізмом вони виступають двома сторонами однієї і тієї ж медалі денационалізації. Таким чином, сьогодні лібералізм висувається на позиції головного світоглядного опонента націоналізму. Дія, як відомо, викликає протидію. Агресивна глобалізація спричинює активізацію націоналістичних рухів. А тому сьогодні не тільки в країнах Нової Європи (що закономірно), але й Європи Старої все частіше перемагають політичні сили правого спрямування.

Той факт, що в Україні націоналізм також набирає ваги, свідчить, що наша держава перебуває в контексті європейських

політичних процесів. Правда, ренесанс українського націоналізму має свої особливості, пов'язані із постколоніальним синдромом українського суспільства. Йому доводиться мати справу не тільки з комуністичними та ліберальними опонентами, але й з російським націоналізмом в Україні.

Влучно таку ситуацію у постсоветських державах охарактеризував британський вчений Р. Брюбейкер, назвавши це «боротьбою тріади націоналізмів» – націоналізму новоствореної постколоніальної держави з націоналізмом національної меншини, яка ще донедавна була представником метропольної нації, та націоналізмом зовнішньої батьківщини цієї меншини [14, с. 17].

В українському варіанті – це боротьба українського націоналізму з російським націоналізмом, носієм якого в Україні є російська національна меншина, що на зорі становлення Української держави юридично і політично зуміла закріпити свій пільговий статус представника колишньої метрополії та яка сьогодні користується всесторонньою зовнішньополітичною підтримкою російської держави.

Однак в цій ситуації оптимізм вселяють слова автора праці з символічною назвою «Нації та націоналізм у глобальну епоху» й чи не найтитулованішого європейського дослідника націоналізму Е. Сміта: «... Нація і націоналізм надають реальне соціокультурне обрамлення для модерного світу» [15, с. 220].

Тож майбутнє за націями і за націоналізмом! А майбутнє України – за українською нацією і за українським націоналізмом!

Література:

1. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори: У 3 т. / За ред. О. Сича. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – Т. 1. – 600 с.
2. Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов. – Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. – 236 с.
3. Політологічний словник: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. Антонюка. – К.: МАП, 2005. – 792 с.

4. Гібернау М. Ідентичність націй / М. Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
5. Томпсон Е. Трубадури імперії Російська література і колоніалізм / Ева М. Томпсон / Пер. з англ. М. Корчинської. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. – 368 с.
6. Касьянов Г. В. Теорії нації та націоналізму: Монографія / Г. Касьянов. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
7. Націоналізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К.: Смолоскип, 2000. – 872 с.
8. Шпорлюк Р. Формування модерних націй: Україна – Росія – Польща / Р. Шпорлюк / Перекл. з англ. Г. Касьянова, М. Климчука, М. Рябчука, Я. Стріхи, Д. Матіяш та Х. Чушаак. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. – 552 с.
9. Сич О. «Абетковий парадокс націоналізму» Г. Моргентгау і підстави його проявів в Україні / О. Сич // Ціннісно-смысловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму. Матеріали міжнародної наукової конференції (Івано-Франківськ, 17–18 листопада 2007 р.) / Наук ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – С. 598–612.
10. Турченко Ф. Микола Міхновський: Життя і Слово / Ф. Турченко. – К.: Генеза, 2006. – 320 с.
11. Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН: У 2 частинах / П. Дужий. – Частина 1. – Львів: «Галицька Видавнича Спілка», 1996. – 190 с.
12. Український націоналізм: Антологія: У 2 т. / Упор. В. Рог. – Т. 1. – К.: Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, 2009. – 384 с.
13. Європа уходить вправо... По наших улицах скоро будут маршировать фашисты? – Режим доступу: <http://www.mobus.com/310414.html>.
14. Брюбейкер Р. Переображений націоналізм, статус нації та національне питання у новій Європі / Р. Брюбейкер / Перекл. з англ. О. Рябова. – Львів: Кальварія, 2006. – 280 с.
15. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е. Сміт / Пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 320 с.

Ірина Фаріон

*кандидат філологічних наук,
народний депутат України VII скликання*

ВІЙНА З БАНДЕРОЮ ПРИРЕЧЕНА

Істерія навколо Степана Бандери має два джерела пульсації: внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє виплекане спершу польськими, а потому російськими загарбниками, що вичавили українську душу і мутували свідомість українців у відступників та яничарів – за це нація ще довго і жорстко платитиме свою жертву і одна з них – теперішня влада по-радянському виплеканих дегенератів. Саме представники цих дегенератів явили рішення Донецького суду. Саме вони намагаються повторити подібне у Криму. Саме вони організують виставки про начебто звірства бандерівського руху тощо. Все це не лише від убивчої для національного духу зміни етноструктури нашого краю на Сході, Півдні країни, але і від пригаслого радикального націоналістичного духу по всій країні, зокрема у злібералізованій Галичині. Панує безликість, пристосуванство, угодовство, страх: «Маліють люди – висяться царі». Це найкращий ґрунт для утвердження дегенератів – і їхній панічний страх перед радикалізмом водночас інтелектуала, мислителя, месника і воїна Степана Бандери. Їхній отруений розум, чорна душа і покорчений дух ірраціонально не сприймають величі цієї постаті, смерть якої кличе націю до безсмертя. **Малі ніколи не розуміли великих, слабкі – сильних, малодушні – одержимих, перевертні і зрадники – героїв. Бо кожен ніякий і посередній лише свої риси та потреби приписує іншому.** Звідси їхня агресія, хамство і безсилля позірної сили. Звідси неминучий час їхнього повного краху, позаяк будь-яке явище органічного і суспільного життя на стадії дегенерації, себто розкладу, виділяє найбільше фізичного і морального смороду та бруду. На інше вони не здатні за природою. Отже,

чим більше бруду вони виригують, то швидший їхній крах і могутніший Дух Бандери.

Зовнішнє джерело пульсації – Росія та Європейська унія. «Росія при всіх внутрішніх перемінах ніколи не зміняла, ні не послаблювала свого імперіялізму – гону загарбувати, визискувати й нищити інші народи, зокрема український», – С. Бандера. Звідси постійне і неухильне втручання цієї держави через своїх посланців – зграї регіонів, комуністів тощо – у духову авру нашої нації: мову, культуру, історію і церкву. Чого вартує мій майстер-клас у дитячому садочку, демонізований російськими ЗМІ. Навіть така прецікава забава-навчання з українськими дітьми у них викликає істеричні припадки, і не тільки у них, але у своїх виродженців, холуїв, пристосуванців та хитромудрих радників з витруеною духовою силою і переламаними хребтами. Так зовнішнє джерело неминуче лучиться із внутрішнім, бо засадничо вони тієї самої природи: страх, агресія, духове безсилля перед одержимістю, правдою та ідеєю свободи.

Рішення Європарламенту від 25 лютого 2010 року вкотре задемонструвало приховану сутність цієї штучної і нетривкої, як на мене, інституції: жаль з приводу присвоєння Провідникові Організації Українських Націоналістів Степанові Бандері звання Героя України. Це не що інше, як логічна нахабна витівка космополітичних євродепутатів, що є не лише проявом брутальної зневаги до одвічних прагнень суверенності нашої Нації, але й до головного втілювача у життя цих ідей – Бандери. Європа завжди була послідовна у знищенні українського Духу: коли в Парижі та Роттердамі убивали Петлюру і Коновальця; коли руками Польщі чавили ЗУНР; коли зраджували неповносилу, уражену соціалізмом УНР, кидаючи її до рук людиноненависницької Москви; коли Росія виморювала Україну голодом, а тепер Європа віртуально підігрує Росії у газовому шантажі України... Убитий Бандера надто промовисто виступає жорстким оскаржувачем такої спроституйованої поведінки надто старої Європи, аби вона могла згадати, що саме у

націоналістичний спосіб творила свої національні держави на межі XVIII – XIX століть. Тепер ці держави, попри устальнені матеріальні блага, нагадують струпи морально-духового виродження і вишуканого лицемірства. Знаково і те, що саме Польща зініціювала назване рішення, позаяк, почувавши історичну кривду до росіян, вона сповна у своїй псевдошляхетській писі та зверхності відігрується на українцях у кульмінаційних точках нашої історії. Саме польський окупаційний режим у Галичині (починаючи від XIV століття) виплекав український націоналістичний Дух на чолі з Є. Коновальцем, а потім С. Бандерою. Він скристалізувався у польських та німецьких тюрмах і став гідною духово-мілітарною відповіддю радикальних українців на суцільну колонізацію української освіти, криваву паціфікацію нашого краю і приниження нашої церкви. А ще поляків особливо дратує, що УПА під проводом С. Бандери 1943 року виграла розпочату поляками 1918 року українсько-польську війну, вщент розгромивши польську «Армію крайову»...

І Москві, і Варшаві, а тепер ще і Брюсселю маємо подякувати за розростання нашого націоналістичного Духу. Прикметно, що найбільші націєцентричні викиди енергії українці робили саме тоді, коли їх найбільше чавили. Зараз, гадаю, вступаємо знову у той час, позаяк, попри гадану незалежність, у середині країни маємо виплекану в радянські часи антиукраїнську гидру на чолі держави. Проблема лише в тім, що джерело живлення цієї гидри, як і наших «милих» закордонних сусідів, – брудне і неправдиве, а отже, приречене висякнути. Натомість Дух Бандери незнищений – тому такий небезпечний для внутрішніх і зовнішніх ворогів. Їхні потути смішні. Наші можливості безмежні.

Юрій Сиротюк

*заступник голови ВО «Свобода»,
народний депутат України VII скликання*

ШЕВЧЕНКОВА СОКИРА

Чергова фаза Української національно-визвольної революції, що перманентно триває з 1991 року і нині отримала назву Революція Гідності, підносить на гору проблему форм і методів революційних дій та кінцевої мети.

Незакінчена революція 1991 року не призвела до демонтажу совєцької окупаційної системи, а витворила химерний симбіоз окупаційного совка за змістом та зовнішніми елементами державності України за формою, що невдовзі призвело до укріплення механізмів внутрішньої окупації.

Держава й далі існувала як механізм визиску, насилля та денационалізації щодо більшості своїх громадян, а особливо щодо народу-автохтона.

Ліберальна «помаранчева» революція 2004 року, що ставила на меті боротьбу з авторитарними тенденціями влади, запровадження капіталістичних правил економічних відносин, лібералізації відносин між режимом і громадою, була зрадженою тодішніми очільниками революції. Її очільники – переважно вихідці з комсомольського середовища – піддалися спокусі скоробагачків і замість обіцяної боротьби за економічну конкуренцію, прозорість влади, примат права, швидко переродилися в антинародний олігархічний режим, що супроводжувався численними корупційними скандалами, політичним підкупом та втратою довіри народу.

Критична монополізація влади і власності за часів режиму Януковича, наступ на громадянські права, спроба позбавити країну зовнішньої суб'єктності, шалена українофобія призвели до чергового етапу української національно-визвольної революції – Революції Гідності.

В яких формах має проходити ця революція і яка її остаточна мета – ключова тема нинішніх читань.

Невдачі попередніх революцій багато хто пов'язує з нереволюційним характером форм їх протікання. Дехто – прямо з відсутністю жертв, мовляв, без жертв революції не буває. З млявістю і мирним характером перебігу громадянських протестів. Спокуса замінити революційний зміст виключно революційними формами очевидна. Тому, щоб відповісти на питання про співвідношення революційного змісту та його форми, хочу звернутися до творчості геніального пророка Української Нації Тараса Шевченка, двохсотліття якого відзначаємо у 2014 році.

Безперечно, у «Кобзарі» – в поетичній формі – викладена програма революції, а Тарас Шевченко не лише ключовий образ, але й приклад революціонера. Революціонера візії (футуролога) – кінцева мета якої – народоправна соборна національна українська держава.

Наявність власного пророка і програми, їх популяризація важливі, щоб знову революція не перетворилася на калькування «великих слів... з чужого поля, а більш нічого», підміну реальної революційної боротьби, її форми та змісту – симулякром «великих слів», за якими суцільна онтологічна пустка.

Незавершеність революцій пов'язана з нереалізацією кінцевої мети, що в Шевченка ємко викладена у максимі: «в своїй хаті своя правда, і сила, і воля».

Як дійти до тієї правди, якою передусім за змістом-метою має бути наша революція, відповіді на ці питання – ключова мета наших Бандерівських читань.

Очевидно, величезною підказкою-програмою є праця Степана Бандери «Національна революція, а не лише протирежимний резистанс».

Важливо в нинішньому світі форми не піддатися спокусі використати позірно революційні форми без огляду на зміст, кінцеву мету, націозахисний, а не націоруйнівний характер перетворень.

Адже зміст нашої революції не все спалити і знищити, не бунт п'яної матросні, її зміст – докорінні перетворення, кінцева мета яких – побудова Великої України на засадах соціальної та національної справедливості. Її ключова мета націотворча – побудова Шевченкової «своєї хати».

Водночас беззаперечним є те, що без знищення існуючої системи катастрофічно несправедливого перерозподілу влади і власності в державі, без забезпечення права на «свою правду» – гідність будь-які спроби знову вливати молоде вино в старі міхи будуть марними. Докорінні революційні зміни очевидно неминучі.

Сьогодні багато хто згадує концепт «шевченкової сокири» як інструменту знищення старого окупаційного ладу.

Все частіше на Майдані звучать слова з Тарасового вірша «Я не нездужаю нівроку»:

*А щоб збудить
Хиренну волю, треба миром,
Громадою обух сталить;
Та добре вигострить сокиру —
Та й заходиться вже будить,*

написані на чужині в С.-Петербурзі 22 листопада 1858 року.

Отож усвідомлення неминучості революційної боротьби, боротьби, в якій нація готова на жертви, все більш опановує революційний Майдан. Водночас важливо розуміти, що жертви революції – це не фетиш, це не очевидне тло революційних змагань, це вимушені жертви в умовах невідвортної необхідності. Жертви революції – це не фетиш. Це доведене усвідомлення, що життя, віддане за ідею, вартісніше її зради.

Отож образ шевченкової сокири витає над Майданом і в головах революціонерів.

Тільки яка вона, справжня «шевченкова сокира»?

Що знаємо про неї?

Чи зможемо її опанувати?

У «Кобзарі» Тараса Шевченка шість разів використовується

образ «сокири». Кожного разу її форма руйнівна, а зміст різний. Отож перед тим, як використати цей метафізичний інструмент, потрібно знати передусім мету її застосування, а вже згодом махати сокирою дій.

Вдамося до хронологічного методу аналізу Шевченкової «сокири» у його творчості.

Вперше про сокиру Тарас пише на чужині під час походу Аральської описової експедиції до Аральського моря, орієнтовно: 19 червня – 25 липня 1848 р., у Раїмі в вірші «У Бога за дверми лежала сокира».

У вірші-алегорії йдеться про те, як «кайзак» «вкрав ту сокиру» (революційний інструмент), однак, не володіючи розумінням її застосування, не маючи кінцевої мети-ідеї, божа творча сокира стала сокирою руйнівною:

*як вирветься сокира з рук
Пішла по лісу косовиця,
Аж страх, аж жаль було дивиться.
Дуби і всякі дерева
Великолітні, мов трава
В покоси стелеться, а з яру
Встає пожар, і диму хмара
Святеє сонце покрива.
І стала тьма, і од Уралу
Та до Тингиза, до Аралу
Кипіла в озерах вода.
Палають села, города,
Ридають люди, виють звірі
І за Тоболом у Сибірі
В снігах ховаються. Сім літ
Сокира божа ліс стинала,
І пожарище не вгасало.
І мерк за димом божий світ.*

Отож використання божих революційних методів, без розуміння мети їх застосування, ведуть не до революційних змін

з націозахисною метою, а навпаки – можуть завдати нації нищівного удару.

Революційний апарат у невмілих, неозброєних ідеєю руках стає інструментом сліпого і безжалісного бунту, нищення, негачії – зупинення нації в розвитку, що згодом веде до контрреволюції, реставрації та консервації попереднього режиму в ще більш жорстких формах.

Використання революційного інструменту в вузькогрупових цілях як відрухового механізму, персональне використання революційних силових методів серед гурту людей, які ще до кінця не охоплені революційною ідеєю, спроба нав'язати бійку з людьми, що прийшли на танці (ненасильницький опір), в умовах, коли супротивна сторона не має жодних моральних засторог і може застосувати смертельну зброю – теж є злочинною авантюрою.

Для Шевченка приватне (вузькогрупове), не погоджене із громадою («громадою обух сталить») насилля, та ще й у стані психологічного афекту – це злочин.

Такий побутовий злочин в стані афекту описує Шевченко в вірші «У Вільні, городі преславнім», написаним на чужині, Кос-Аралі, в другій половині 1848 р.

Йдеться про конфлікт у жидівській родині, який приводить до кривавих жертв:

*...А жид ізнадвору,
Мов скажений, вибігає
З сокирою! Горе!
Горе тобі, стара мати.
Нема твого сина,
На улиці валяється
Убита дитина,
Убитая жидовином.
Горе тобі, мати.
Жидівочка... де та сила
Взялася в дитяти?
Вихватила ту сокиру*

*І батькові в груди
Аж по обух вгородила.*

Здається, цей вірш у зв'язку з його вузькоприватним характером щонайменше дає відповідь на питання про застосування революційних методів боротьби. Однак він лише підкреслює, що застосування сліпої сили, сили в стані революційного безумства, може призвести до невинних жертв і завжди буде розцінюватися злочином.

Про третій вірш Шевченка зі згадкою «сокири» в її праведному революційному сенсі «Я не нездужаю нівроку» ми вже писали. Тут революційна форма органічно поєднується зі змістом і стає загальнонаціональною справою.

Вчетверте згадує Тарас образ «сокири» як репресивного інструменту в поемі «Марія» написаному на чужині в С.-Петербурзі 27 жовтня – 11 листопада 1859 року:

*Не вас мені, сердешних, жаль,
Сліпі і маліє душою,
А тих, що бачать над собою
Сокиру, молот і кують
Кайдани новіє. Уб'ють,
Заріжуть вас, душеубійці,
І із кровавої криниці
Собак напоять.
В душі скорбящей і убогій.*

Тут ідеться про те, що спроба силовими методами, насиллям, репресіями принизити національну, соціальну та людську гідність обов'язково викличуть ефект зворотної революційної дії. Спроба режиму Януковича закрутити гайки всіх без винятку свобод в Україні, максимального стиснення пружини обов'язково викличе ефект зворотної сили протидії. Своїми діями режим наближає і стимулює Національну Революцію, перетворює громадян-обивателів у борців, заспаний народ у націю, пришвидшує незворотний хід історії. Це всесилля режиму оманливе, а віра у всемогутність боляче відіб'ється на його представниках.

*І в Рим галера приплила.
Минає тиждень. П'яний кесар,
Постригти сам себе в Зевеса,
Завдав Зевесу юбілей.
Ликує Рим. Перед кумира
Везуть возами ладан, миро,
Женуть гуртами християн
У Колізей. Мов у різниці,
Кров потекла. Ликує Рим!
І гладіатор, і патрицій —
Обидва н'яні. Кров і дим
Їх упоїв. Руїну слави
Рим пропивав. Тризну править
По Циціонах. Лютуй! лютуй,
Мерзенний старче. Розкошуй
В своїх гаремах. Із-за моря
Уже встає святая зоря.
Не громом праведним, святим
Тебе уб'ють. Ножем тупим
Тебе заріжуть, мов собаку,
Уб'ють обухом.*

Ганебний кінець нинішнього режиму незворотний, адже він кинув виклик нації, на землі якої живе, нації, що завжди воювала за простір свободи і що готова до революційних дій, щоб захистити свою гідність. Тому жодного майбутнього в українофобського режиму Януковича немає.

Лише залишається питання про оптимальне співвідношення революційної сокири «насильства», щоб вона залишалася Божим інструментом творення, а не сатанинським нищення.

Відповідь на це питання Тарас Шевченко дає у вірші, написаному незадовго до смерті 26 листопада 1860 року на чужині, в С.-Петербурзі, «Бували війни й військові свари»:

*Минуло все, та не пропало,
Остались шашелі: гризуть,
Жеруть і тлять старого дуба...*

*А од коріння тихо, любо
Зелені парості ростуть.
І виростуть; і без сокири,
Аж зареве та загуде,
Козак безверхий упаде,
Розтрощить трон, порве порфиру,
Роздавить вашого кумира,
Людській шашелі. Няньки,
Дядьки отечества чужого!
Не стане ідола святого,
І вас не стане,— будяки
Та кропива — а більш нічого ...*

Передбачення Тарасом зміни системи, падіння старого режиму – «козак безверхий упаде» внаслідок, з одного боку, самознищення ресурсу окупаційної системи, а з іншого – зросту національної і громадянської свідомості українців: «А од коріння тихо, любо // Зелені парості ростуть».

Революція – це заміна, знищення однієї системи – системою іншою «в сім'ї вольній, новій», де революційний зміст є ключовим елементом, а революційна форма лише допомагає втілитися цьому змісту чи методом прямої революційної дії «громадою обух сталить», чи іншими формами безкомпромісного протесту, ключовим завданням яких є опанування національною ідеєю українського суспільства, подолання одвічної біди нації – «браку націоналізму серед найширшого її загалу» (Микола Міхновський) і тоді, коли відбудеться революція свідомості – і без сокири, «аж зареве та загуде козак безверхий упаде».

Тому революція змісту є, без сумніву, важливішою і первиннішою за революцію форми.

Головним завданням революції є Шевченкова максима: «в своїй хаті своя правда, і сила, і воля». Це мета нашої боротьби.

Лише своя «хата-держава» – мати, а не мачуха – буде комфортною для життя усіх громадян, а не лише для купки олігархів. В неукраїнській Україні Януковича однаково визискують і

принижують українців на Донбасі, так і в усіх куточках України. Тому своя «державо-хата» – це передусім держава національно і соціально справедлива.

Лише своя сила, мілітарна і духовна, є запорукою нашої перемоги. Згадаймо тут слова Лесі Українки: «Хто визволиться сам, той буде вільний, хто визволить кого, в неволю візьме.» Своя сила – це не лише фізична сила дії Тарасової сокири, це передусім сила сокири божої – метафізичної. Сокира віри в свою українську правду. Глибоко національну за змістом, вкорінену в нашу історію, виходячи з Тарасового розуміння нації: «мертвих, і живих, і ненарождених земляків моїх в Україні і не в Україні»...

Лише об'єднана воля кожного українця здатна забезпечити розв'язання цих проблем. Лише в цій тріаді своєї «сили», «правди» і «волі», втілений у своїй «хаті-державі», найбільший революційний зміст нашої духовної і фізичної сокири-боротьби.

Невиконання цих завдань, навіть із покладенням тисяч жертв на олтар нашої революції, не приведе до нашої мети. Незакінчена революція, чи зведена на манівці «болотними вогнями», революція-бунт, спрямована «проти», а не «за», закінчиться контрреволюцією, відростанням контрреволюційних голів швидше, ніж їх рубатимуть; продовженням руйнівної роботи «шашелів», що гризтимуть старого дуба – націю.

Не хотілося б, щоб знову сталося, як у «Посланні»: «А чванитесь, що ми Польщу // Колись завалили!.. Правда ваша: Польща впала, // Та й вас роздавила!»

Тому, здійснюючи нашу революцію і використовуючи революційні методи, пам'ятаймо, що передусім мусимо робити революцію змісту – використовуючи «божу сокиру правди», а в її ім'я правильно і відповідально берімо в руки людську сокиру революційної боротьби.

Микола Посівнич
кандидат історичних наук,
науковий співробітник Інституту
українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
президент БФ «Літопис УПА» ім. В.Макара

ФЕНОМЕН СТЕПАНА БАНДЕРИ: ВІД МІСТИКИ ДО ПОЛІТИКИ

Роль особистості в історії досі є однією з найбільш дискусійних проблем для вчених. Проте важко заперечити, що воля та діяльність окремої людини здатні переломити, здавалося б, закономірний хід подій. Життя багатьох історичних осіб є яскравим підтвердженням цього факту. Минуле українського народу багате на визначні фігури. Недаремно цілі етапи національно-визвольної боротьби окупанти пов'язували з його провідниками, називаючи українців за їхніми іменами – мазепинцями, петлюрівцями, бандерівцями. Тому знищення саме цих людей, причому повне – як фізичне, так і морально-політичне, було головним завданням окупантів у придушенні цього руху. 1926 року від куль агента ГПУ гине Головний отаман УНР Симон Петлюра, через дванадцять років бомба від НКВД перериває життя Провідника ОУН Євгена Коновальця. Проте цими вбивствами зупинити поступ українців до волі не вдалося. На боротьбу піднялося нове покоління, що представило свого лідера – Степана Бандеру. Він, як і багато його ровесників, пережив гіркоту поразки ЗУНР та становлення польської окупаційної влади. Небажання й надалі терпіти такий стан речей приводило молодь до лав УВО-ОУН. Цей старт відіграв визначальну роль у формуванні його світогляду. Доля поставила перед Бандерою й тисячами інших юнаків і дівчат вибір – бути поневоленими або боротися за свободу. Вони обрали останнє й повністю присвятили себе служінню ідеї Української Державності. В постійних переслідуваннях гартувалася воля, з кожною

новою перемогою зростало бажання продовжувати боротьбу і протидіяти ворогові, ризикуючи життям.

Життєвий шлях Степана Бандери був типовим для більшості представників національно свідомої молоді Західної України. Його батько, отець Андрій, був відомим громадсько-політичним діячем, революціонером у рясі. Дитячі роки Бандери пройшли під впливом подій Першої світової війни та ранньої смерті матері. Свої базові знання він отримав вдома, передусім, від дідуся – священика УГКЦ Володимира Глодзінського. Він, як і багато його ровесників, пережив гіркоту поразки ЗУНР та становлення польської окупаційної влади. Небажання й надалі терпіти такий стан речей приводило молодь до лав УВО. Цей старт відіграв визначальну роль у формуванні його світогляду. Доля поставила перед Бандерою й тисячами інших юнаків і дівчат вибір – бути поневоленими або боротися за свободу.

Через важку хворобу (ревматизм колінних суглобів) його протягом двох років не приймали до «Пласту». Бували моменти, коли хлопець зовсім не міг ходити. В 1922 р. протягом двох місяців перебував у стрийській лікарні через водяну пухлину в колінах. І лише завдяки надзвичайним зусиллям над собою він переміг біль і здав необхідні для вступу фізичні вправи. Згодом його сила волі стане однією із найяскравіших особливостей характеру.

Степан Бандера гарно співав, писав коломийки, дуже добре грав на гітарі, не курих і не пив алкоголю. В цей час захоплювався баскетболом, грав на позиції «ліворукого плеймейкера» і відзначався при низькому рості (159 см) феноменальною стрибучістю. Також він багато і успішно грав в шахи, влаштовуючи симулянтку – гру одночасно на кількох шахівницях.

Поряд із навчанням Бандера провадив активну громадсько-політичну діяльність. Своїм хистом, організаційними успіхами, якостями характеру він добився того, що в 24 роки був призначений керувати ОУН в Західній Україні. Бандера запропонував ОУН програму розвитку, яка зводилася до

правила – «Хто працює, той главує». Розвиток оргструктур зводився до концепції «будови держави від першого села» і тактики «малих справ», опанування низових ланок легального сектору, боротьби за душу української дитини в школах. Організація виховувала вольову стійкість, вела військову підготовку, а бойові акції застосовували тільки як засіб самооборони. Вони були найвагомішим аргументом, коли всі інші засоби були вже випробувані.

Завдяки своєму хисту, рисам характеру, а також організаційним успіхам С. Бандера – «Лис» на Берлінській конференції 3-6.06.1933 р. був призначений Крайовим провідником ОУН. Він очолив Організацію найтяжчого 1933 року, коли радянська Україна вмирала внаслідок влаштованого комуністичним режимом геноциду, а Галичина ще не встигла до кінця оговтатися після жорстокої польської пацифікації, у результаті якої в'язниці були переповнені українцями, а мережа ОУН помітно поріділа. Він здійснив необхідну реорганізацію, остаточно об'єднавши УВО і ОУН, та запропонував нову модель суспільно-політичної діяльності. Після цього організація повела наступ не тільки на польський режим, а й відкрила основний фронт боротьби проти більшовизму. Свою діяльність ОУН на чолі з Бандерою розгорнула на основі концепції перманентної революції, згідно з якою український народ зможе здобути свободу тільки шляхом збройної боротьби. Організація намагалася виховувати вольову стійкість, надати військову підготовку для проведення повстання проти Польської держави. Бойову діяльність ОУН мала застосовувати тільки як засіб самооборони. Вона була найвагомішим аргументом, коли всі інші вже випробувано, і адекватно відповідала на насильство окупанта. Безперечно, це був не надто ефективний спосіб боротьби проти влади, але достатньо дієвий у пропагандистській діяльності.

Хто керував ОУН на західноукраїнських землях, демократичний світ дізнався після вбивства 15.06.1934 р. міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Протягом

червня-листопада 1934 р. поліція заарештувала кількасот націоналістів, а польська влада створила концтабір у Березі-Картузській. У ході Варшавського процесу (18.11.1935 – 13.01.1936) судили дванадцятьох оунівців. Польська влада передчувала свій тріумф щодо остаточного розгрому структур ОУН та припускала, що промови підсудних, які співпрацювали зі слідством, остаточно знищать її авторитет. Поза тим процес, який мав стати останньою крапкою в історії ОУН, відіграв зовсім іншу роль. Бандера перетворив Варшавський процес на форум пропаганди ідеї національно-визвольної боротьби серед українського суспільства та світової громадськості, а також обвинувачував Польщу в знуванні над його народом. Закордонна й місцева преса подавали реферовані промови обвинувачених, які зуміли схилити на свій бік ще більше симпатиків. Судовий процес за кілька тижнів перетворив Бандеру з нікому не відомого революціонера у політичного лідера. Тоді ж зародився феномен Бандери, який своєю поставою перед обличчям смерті (засуджений був на смертну кару) і ворогів заслужив пошану українського народу, а серед членів ОУН та УПА здобув собі на майбутнє беззаперечний і непохитний авторитет. Покарання він відбував у тюрмах Свенти Кшиж біля Кельц, Вронки біля Познані, Бресті. Тоді ж у польському суспільстві закріпилося за ним реноме завзятого терориста, готового на будь-які дії для створення Української держави.

З початком Другої світової війни Бандера втікає у воєнному хаосі з польської тюрми та протягом двох тижнів налагоджує у Львові підпільну діяльність. У жовтні 1939 р. перебирається зі Львова до Кракова. 10.02.1940 р. очолює Революційний Провід ОУН. У квітні 1941 р. на II Великому Зборі ОУН обраний Головою Проводу. Усвідомлюючи неминучість війни між окупантами Польщі – Гітлером і Сталіним, вважає, що у цьому конфлікті можна здобути вимріяну його поколінням державність. 23.06.1941 р. від імені ОУН за підписом С. Бандери і Володимира Стахіва було вислано на 14 сторінках Меморандум до Гітлера, в

якому всіляко підкреслювалося, що основним завданням ОУН є відновлення незалежної Української Держави. В меморандумі зазначалося: «Якщо навіть німецькі війська при вмарші в Україну будуть спершу привітані, очевидно, як визволителі, то це наставлення може швидко змінитися коли Німеччина прийде до України без відповідних обіцянок щодо свого наміру відновити Українську Державу [...] українці сповнені рішимости створити умови, які гарантуватимуть національний розвиток у самостійній державі. Кожна влада, яка переслідує свої власні інтереси в побудові нового порядку на східноєвропейському просторі, мусить взяти до уваги цю резолюцію». Провідник ОУН не пішов на співпрацю із новим окупантом. Замість цього він обрав шлях визвольної боротьби. Так, на початку німецько-радянської війни Похідні групи ОУН проголошують створення органів влади в містах і селах, залишених радянською владою. Німецьку адміністрацію та війська вони ставили перед фактом, що місцеве населення вже обрало своїх голів міст, сільських вїтїв, сформувало українську поліцію. У Львові 30.06.1941 р. проголошено Акт відновлення Української Державности та створено уряд – Українське Державне Правління.

У планах становлення «нової нацистської Європи» про таку державу, як Україна, не могло бути й мови. Уряд на чолі зі Стецьком заарештувало гестапо та відправило у тюрми й концтабори. Щоб схилити Бандеру до співпраці і відкликати Акт 30 червня, 5.07.1941 р. гестапо взяло його під арешт та відправило в тюрму у Берлін. В освенцимському концтаборі закатовано його братів Олександра і Василя, у Херсоні розстріляно Богдана, у Львові – брата дружини, боївка АК вбила тещу. Одночасно НКВД розстріляло його батька – о. Андрія, а двох сестер вивезло в концтабори, плануючи їх зламати і використовувати проти брата. Через відмову він опинився у концтаборі Заксенгаузен, а український народ повів збройну боротьбу проти нового окупанта. Цей рух опору переріс у справжню повстанську війну – не тільки проти нацистів, а

й радянського тоталітарного режиму, розтягнувшись на довгі роки. Під іменем Бандери вона набрала масштабності та запеклого характеру.

Після завершення Другої світової війни Степан Бандера – «В. Тесляр» опинився в еміграції у Німеччині. У лютому 1945 р. на нараді Проводу ОУН він разом із Р. Шухевичем та Я. Стецьком обраний у Бюро Проводу. Цей вибір підтвердила в 1947 р. конференція Закордонних частин ОУН. Він починає активно налагоджувати роботу української політичної еміграції, розбудовує організаційний апарат та проводить жваву публіцистичну діяльність на шпальтах газет і журналів, дає постійні коментарі й інтерв'ю журналістам. Степан Бандера був категорично проти орієнтації націоналістичного руху на будь-які держави, а виступав за опертя на власні сили та відстоювання національних інтересів. З метою налагодження контактів та діяльності структур українського визвольного руху Провідник ЗЧ ОУН здійснив ряд поїздок до Англії, Канади, Італії, Бельгії, Голландії, Франції, Іспанії. Бандера активно використовував свої тюремні зв'язки у відстоюванні й боротьбі за незалежність України серед європейських громадських і політичних діячів, які пройшли німецькі тюрми й концтабори. Сформульований Бандерою принцип *«нашою перемогою є перемога наших ідей»* активно реалізовувався на практиці його послідовниками.

Пост Голови Проводу ОУН залишає 22.08.1952 р., щоб не розколювати визвольний рух, та планує перейти в Україну, проте конференції 1953, 1955 рр. його відставку не приймали. Кожен із членів ОУН і УПА чітко усвідомлював, що, воюючи за державну незалежність, повинен приготуватися на певну й неминучу смерть. Тому слова Бандери до членів зборів, які обрали його 1955 р. Провідником, видаються цілком логічними: «Я приймаю Ваш вирок смерті». Він, як і сотні тисяч його соратників, бажали такої смерті, яка б, у свою чергу, породжувала нових борців та сприяла продовженню боротьби. Степан Бандера – автор багатьох праць, у яких ґрунтовно розроблено

засади українського націоналізму. На жаль, тільки вибрані його статті увійшли у збірник «Перспективи української революції» (Мюнхен, 1979).

Радянський уряд вбачав у Бандері найзапеклішого ворога свого режиму. Представник делегації УРСР 6.02.1946 р. на засіданні Асамблеї ООН вимагав від західних діячів видати Бандеру як «злочинця проти людства». Але ці домагання не давали бажаного результату. Комуністичне керівництво за таких обставин бачило єдиний шлях досягнення своєї мети – фізичне знищення керівника визвольного руху. КГБ підготувало поляка родом з Волині, який мав прилюдно застрелити Бандеру, а потім здатися та заявити, що він помстився за своїх співвітчизників. Відомо про сім викритих Службою Безпеки ОУН спроб ліквідації Провідника, які готувалися КГБ спільно із спецслужбами Польщі та Чехословаччини. Однак 15.10.1959 р. Бандера, зайшовши у свій під'їзд, отримує постріл отруйною речовиною в обличчя. Сусіди знайшли на сходах тіло мешканця цього будинку, якого всі знали як Степана Попеля. Після смерті С. Бандери в жовтні 1960 р. Провід ОУН таємно перевіз родину до м. Торонто в Канаду.

Однією з найменш вивчених постатей визвольного руху, як не дивно, залишається й досі постать Провідника ОУН Степана Бандери. Визначний життєвий шлях борця за волю поки що не здобув під сучасну пору належної йому уваги з боку істориків в незалежній Україні. Особі цього діяча присвячено багато праць (в основному публіцистичні твори, невеликі статті та енциклопедичні довідки), але зробити належний аналіз його діяльності та визначити його місце в історії українська історична наука ще не спромоглася. Сучасним дослідникам належить дати ґрунтовну оцінку С. Бандері як людині, політику, теоретикові й інтерпретатору націоналістичної ідеології, організаторові й лідеру ОУН 1930-1959 рр. Бандера як історичний діяч сформувався завдяки реалізації одного з найбільш успішних українських суспільних проєктів – ОУН, основними цілями якого

були відновлення незалежності та усвідомлення народом необхідності власної держави, відсутність якої стала основною причиною поразки визвольної боротьби 1917-21 рр.

Постать Степана Бандери й надалі залишається міфологізованою. На сході України, не кажучи вже про Росію й Польщу, Бандеру знають лише як фанатичного терориста, котрий застосовував всі методи для досягнення своїх цілей, а це мало має спільного із його реальною діяльністю та політичними поглядами. Степан Бандера майже протягом тридцяти років був активним учасником та провідником визвольного руху. Він став основоположником цілого ряду політико-ідеологічних, стратегічних і тактичних засад національно-визвольного руху. Його громадсько-політична, організаційна та публіцистична діяльність багатогранна і дуже важлива саме сьогодні. Своє життя, талант і працю він повністю присвятив ідеалам боротьби за визволення України. Таку ж дорогу обрали його брати і сестри та інші родичі.

Як це не абсурдно звучить, на 23 році незалежності в Україні влада і суспільство й надалі не приділяють належної уваги проблематиці визвольного руху та формуванню політичної нації. У світовій історії народи, які виховували у молодшого покоління почуття національної гідності, за приклад йому ставили своїх борців за незалежність. Для сучасного національно свідомого українця покоління Мазепи, Петлюри та Бандери є тим національним символом, який повинен стати яскравим прикладом патріотизму.

«Бандеризація України – головна загроза Росії». Таку сентенцію можна прочитати з 2002 р. в публікаціях багатьох засобів масової інформації Росії, і для непоінформованого читача чи слухача повстає логічне запитання: все ж таки, хто такий Степан Бандера, яка його політика і впливаючи з цього загрози для сучасної Російської Федерації?! Бандеризація, на думку автора, та й, мабуть, в розумінні кремлівського режиму на чолі з Путіним, полягає в тому, щоб діяти і думати в інтересах України...

Виходячи з цього виглядає, що сподівання частини українського суспільства, які формулюються в сентенції «Бандера прийде, порядок наведе» та «Бандерштату», виглядають репрезентацією «за склом» його особи, а не боротьби. В Україні сформувався своєрідний парадокс: проголошуючи бандерівські гасла, наші політики і громадські діячі їх чомусь не дотримуються, а громадськість не контролює їх втілення...

Постать Бандери повернулася в незалежну Україну в 1991 р. і опинилася в епіцентрі боротьби як успішний символ боротьби та неодноразово використовується в політичній боротьбі. Визнання Бандери, українського визвольного руху ХХ століття є свідченням зрілості України як держави, яка сама вирішує, яких героїв їй шанувати і яке майбутнє їй будувати.

Віктор Рог
головний редактор
газети «Шлях перемоги»

ТЕОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА БАНДЕРИ

«Духова спадщина Степана Бандери своїм змістом небуденна. Можливо, майбутні історики виявлять, чи Степан Бандера героїкою свого життя, своїми чинами революціонера-націоналіста, лідера визвольної боротьби, а чи своїми ідеями й думками, теорією національно-визвольної революції, своїм вченням більше вплинув на успіх революційної боротьби. Проте, ледве чи можна відділити революціонера чину, організатора й прагматика революції від її теоретика та ідеолога!»

Ярослав Стецько

До цього часу Степан Бандера більш відомий ширшому загалові як Провідник революційної ОУН, символ і лідер національно-визвольної боротьби українського народу і ще зовсім мало досліджена і поширена його власне ідеологічно-теоретична спадщина. І це непокоїть, адже актуальність і непроминуща вартість його творів на сучасному етапі очевидна для вдумливого дослідника. Його творча спадщина багата і багатогранна, заторкує всі аспекти національно-визвольної боротьби і, на мою думку, значною мірою саме завдяки недостатньому її вивченню, висвітленню, поширенню та практичному застосуванню ми допустилися багатьох помилок, котрі призвели до сьогоденішнього незавидного стану, в якому опинилася наша Україна.

Серед багатьох інших теоретиків націоналізму Степана Бандеру вирізняє те, що він був одночасно практиком, очолював Організацію, котра під його проводом стала авангардом і

рушійною силою української національної революції. Саме спроба аналізу теорії української революції в творчості Степана Бандери і є метою мого дослідження. Бандера писав:

«Революція – це цілий процес боротьби, від її початків до кінцевого завершення. Обмежене поняття революції на етапі її найбільшого розгортання і завершування, тобто на остаточному державному чи суспільному перевороті, є так само невластиве, як не можна називати деревом саму його крону, без коріння і стовбура. Початком революції вважаємо той момент, коли під впливом скристалізованих революційних ідей починається цілеспрямована боротьба революційних сил за усунення існуючого, зненавидженого ладу та за створення на його місці нового, кращого, накресленого революційною ідеологією і програмою. Розвиток революції визначається триванням і розгортанням її боротьби. Він може відбуватися у формі довготривалого, затяжного процесу, в якому боротьба розгортається ступенево, з етапами більшої і меншої напруги, може мати короткий, наглий хід.

Історичне значення мають тільки успішно завершені революції, які закінчуються перемогою революційних сил та ідей. І власне, кінцевий етап вирішує про те, чи якийсь революційний процес вповні заслуговує на назву революції». Досить чітко і окреслене визначення поняття «революція» як процесу, а не етапу змушує поглянути на проблему дещо під іншим кутом зору, ніж той, який нав'язується нам сьогодні колаборантами-«еволюціоністами».

«Суть революції полягає в докорінній зміні, яка охоплює зміст і структуру державно-політичного, суспільно-духовного й економічного життя одного чи більше народів. Нові ідеї, нові сили, нові системи піднімають боротьбу проти ідей, сил і систем, пануючих у дотеперішньому укладі, щоб їх усунути, прибрати кермо життям і розвитком свого народу та дати йому нові напрями, нові форми». Тобто не зміна «декорацій» при збереженні змісту і персонажів «вистави», а докорінна зміна

ситуації шляхом безкомпромісної боротьби з заміною прогнилого старого життєстверджуючим новим.

Про основоположні чинники революційного процесу Провідник наголошував: «В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два його складники: ідея і людина». (Ярослав Стецько вказує ще і на третій – боротьба. – В.Р.). Провідні ідеї й світоглядні засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному творять «душу», «істоту», внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програми з тією метою, беруть активну участь в русі – творять його живий, діючий організм. Отже, «Українська національна революція – це безперервний, постійний і прогресивний процес, який охоплює і проймає все життя. Її уклад позитивних ідей і вартостей стоїть проти большевицької системи не як абстрактна теорія і доктрина, а як жива, дієва, динамічна сила». Не лише аргументи і розумове переконання, але конкретна боротьба, конкретне усунення і витіснення всього ворожого мусить бути метою руху, бо: «Неможливим є повністю заламати ідейно, розкласти морально большевицький режим тому, що він не має ані ідеї, ані моралі взагалі». Цього не зрозуміли і не хочуть розуміти сучасні демократичні провідники. В цьому контексті варто нагадати слова Провідника про те, що «Українська національна революція, як одностайний процес, складається з трьох фаз. Перша і друга – це фази боротьби, третя – державного будівництва...» І допоки на місці знищеного СРСР не відбудеться постання «незалежних національних держав, забезпечення їхньої незалежності назовні, здійснення ідей і програми визвольної революції в державному і суспільному ладі, у змісті і побудові цілого життя», до того часу українську революцію неможливо вважати завершеною. В концепції національної революції, сформульованій Степаном Бандерою та Ярославом Стецьком, процес власне національного визволення і державного унезалежнення нерозривно пов'язаний з процесом визволення

соціального та психологічного, з встановленням системи соціальної справедливості та народоправного устрою і традиційних національних цінностей.

Серед найважливіших передумов успішного розвитку революції та її перемоги Степан Бандера називає насамперед «наявність і діяння організованої революційної сили, як організатора і авангарду революції – революційна мобілізація й активізація мас...», а також «планова революційна стратегія» і задіяння до процесу боротьби якнайширшого фронту зацікавлених чинників.

І надзвичайно актуальною тезою сьогодні є істина, що здобути тривалу перемогу можна лише внаслідок рішучої боротьби, а не хитрувань, крутійств, політичних спекуляцій, торгів та угодовства. Саме в безпосередній боротьбі формується той тип борця-революціонера, для якого мета революції стає метою власного життя. «Нашим природнім середовищем стало вже змагання, змістом нашого життя – боротьба». «В боротьбі у нас виробилася і загартувалася незамінна постава борця-революціонера».

І ось ми впритул підійшли до проблеми, яка і сьогодні продовжує нас хвилювати, до проблеми кадрів. Цьому питанню Провідник присвятив декілька своїх статей, приділяв дуже багато уваги, адже «питання кадрів має підставове значення для кожного національно-політичного і суспільного руху, а зокрема для національно-визвольної революції. Якість і кількість кадрів, які вже беруть участь у революційній дії, і які, за своїм наставленням, закриваються в ній під час розширення революційної боротьби вирішує про напрямок, силу й успіх цілого революційного процесу». Це чудово розуміє і ворог, тому «кожна система намагається властивими собі методами, але з найбільшою увагою і натиском виховувати й організувати якнайсильніші, найчисленніші кадри, у своєму дусі, для свого втримання, і так само запобігати формуванню кадрів будь-якого напрямку, який змагає до її повалення». «Жодна система,

яка не хоче сама себе знищити, не виховує і не формує кадрів, готових до революції проти неї». Ніби про наш час сказано! Це може зробити тільки революційна ідея, революційна організація, яка цю ідею несе і поширює, та її революційна дія, активна боротьба з ворогом, мобілізування, підготовка щораз ширшого кола борців за визволення. Питання дійових кадрів визвольної революції може знайти позитивну розв'язку тільки тоді, коли його ставиться у властивому сенсі: революційної динаміки, старання, активізації і зростання. «Не шукати готових кадрів, бо таких ніколи немає, а тільки виховувати їх, мобілізувати й організовувати, з таких людей, які до цього надаються своєю настановою і характером.

Творення, формування кадрів для визвольної боротьби – це і є найсуттєвіше, головне завдання цілого революційного процесу. Найбільша частина уваги, енергії і революційної дії мусить бути спрямована на те, щоб своєю ідеєю захопити щораз більшу кількість найкращих людей, щоб із пасивного стану улягання ворожій системі привести їх у стан активного спротиву й поборювання ворога; щоб організаційною працею і розгортанням революційної боротьби створити з них загартовані кадри, свідомих борців...»

Основними чинниками, котрі притягають людей на бік революції, Степан Бандера називає комплекс ідей, революційну організацію і дію. «Особливе значення має ідеологія, яка визначає цілі визвольної революції, її програму в засадничих питаннях нового ладу, та шлях проведення тих цілей у життя. Ідея – це душа, породжуюча і рушійна сила цілого визвольного руху, це його найістотніша, незмінна суть. Життєвість, тривкість і перемога революції залежить передусім від сили, якості ідеї, яка є рушієм, наскільки вона відповідає духовності, природі, життєвим прагненням і потребам народу, наскільки вона висловлює його найкращі пориви і мобілізує шляхетні, динамічні, героїчні елементи нації і такі ж засновки в душі людини».

Сьогодні багато хто намагається ревізувати, «модернізувати», «демократизувати», пристосувати, «осучаснити» основоположні ідеї українського націоналізму з кон'юнктурних мотивів. Бандера попереджав, що «основні ідеї мусять бути чинником сталим, незмінним. Якщо почати їх міняти, застосувати за тактичними міркуваннями до настанови різnorodних елементів, тоді ці ідеї відразу втрачають свою пориваючу силу, а революційний рух розгублюється і зникає». Адже «вірність ідеї українського націоналізму – це найбільша сила української визвольної революції...»

Для успішного ведення революційно-визвольної боротьби необхідно виразно усвідомлювати необхідність постанови і дії Організації, котра була би гідною Великої Місії, вела, унапрямувала і очолювала цю боротьбу. «...Революційна організація, яка ініціює, веде визвольну боротьбу і кермує нею, мусить бути свідомо своєї ролі, що вона має мобілізувати й формувати кадри борців за національне визволення, а не шукати їх.

Особливе значення має питання провідних кадрів революційної боротьби. Вони добираються з ширших дійових кадрів з-поміж таких людей, в яких найкраще визріє усвідомлення ідейного змісту і плану національної революції, і які своїми особистими прикметами – характером, здібностями і вмінням надаються до провідних функцій». Як бачимо, Провідник ОУН постійно наголошував, що провідні кадри мають відповідати якнайвищим вимогам, співмірним висоті Ідеї.

Нерозривність тріади «ідея, кадри, боротьба» Провідник пояснює так: «Боротьба породжує, мобілізує все нових борців, а борці породжують боротьбу. Це безперервний ланцюговий процес, який охоплює щораз ширші кола народу, незалежно від різних змін форм революційної дії. А його незмінним і незаступним мотором є великі ідеї українського націоналізму. Ці ідеї, діючи в динамічній формі революційної боротьби, мобілізують і формують активні й провідні кадри сучасних визвольних змагань України».

Кожний справді революційний рух є об'єктивно безкомпромісовим, тому, «ідучи до здійснення своїх цілей, кожний ідеологічний і політичний рух мусить змагатися з протиставленими напрямками і силами», виключаючи колаборацію і угодовство.

Степан Бандера велику увагу приділяє діючим силам революції, котрі умовно поділяє на дві групи: перша – «первісні, рушійні сили революції», друга – «ті сили, які є урухомлювані й організовані ще до революційної боротьби первісними рушійними силами». Є три основні первісні рушії революційного процесу: революційна ідея, революційна організація й революційна акція.

Надзвичайно велику увагу Бандера приділяє розробці і практичному втіленню концепції опертя на власні сили, на противагу теоріям інтервенціонізму. Ця «вічна проблема» часто поставала перед українським рухом і досі є актуальною. Революційна ОУН завжди відстоювала власнопідметність української революції, пам'ятаючи слова Лесі Українки: «Хто визволиться сам – вільним буде, хто визволить кого – в неволю візьме». Тому «самостійну державу може здобути український народ тільки власною боротьбою і трудом. Сприятливий розвиток міжнародньої ситуації може значною мірою причинитися до нового розгорнення й успіху нашої визвольної боротьби, але він може відіграти тільки допоміжну, хоч дуже корисну роль. Без власних змагань українського народу найсприятливіші ситуації не дають нам ніколи державної незалежності, хіба тільки заміну одного поневолення на інше... Як визволення, так і оборона самостійної України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовність до самооборони».

Революційна концепція відкидає всяке кон'юнктурицтво і пристосуванство, зокрема ідеологічне, до чужих «модних» і «респектабельних» течій, якими б прогресивними вони колись не видавались і як би кимось не заохочувались. «Всілякі

пристосування власних ідеологічних і програмових засад до зовнішніх впливів, викривлювання чи применшування їх відповідно до тактичних вимог на відтинках нашої діяльності в чужому чи ворожому середовищі підкопує самі основи визвольної боротьби. Через ідейно-програмову опортунізацію, через відступлення від повноти й чистоти власних цілей, замазання їх в очах народних мас ставиться під знак запити успішність і доцільність визвольної революції, прищеплюється сумнів, чи можлива й доцільна така боротьба за применшені, половинчаті цілі, які цілком не відповідають духові і потребам України», – перестерігав Провідник ОУН.

«Наша визвольна концепція, ідеологія і програма українського націоналізму мусять чітко відбивати найістотніші прагнення українського народу, в найістотнішій формі, без сторонніх і ворожих сугестій і викривлень, а одночасно формувати національно-політичну свідомість».

Уваги і практичного застосування заслуговують і наступні думки: «Мірою щораз ширшого розгортання дії української визвольної національної революції, мірою активізування і посилювання щораз нових відтинків боротьби в широких масштабах, з впливом не тільки серед українського народу, але з перенесенням нашої офензивної революційно-політичної акції на чужонаціональні терени й у вороже запілля, в парі з тим, як українська національна революція стає авангардом та організатором спільної визвольної протибольшевицької революції багатьох народів – арсенал нашої зброї мусить відзначитися дуже широкою скалею. Великого значення набирає розрізнення між властивою, повною програмою, на якій мобілізується і формується власні сили, і політично-пропагандивною тактикою на окремих відтинках».

Автор не стомлюється наголошувати, що «поневолений чужою державою нарід може здобути справжнє й тривке визволення тільки власним змаганням, напругою всіх своїх сил у боротьбі на життя і смерть... Ні на що не здадуться навіть

найкращі нагоди й готовність допомогти, якщо сама нація не виборює й не кує своєї долі власною боротьбою».

Степан Бандера попереджає всіх, кого це стосується, що «...всі течії і групи, які в основу визвольних змагань кладуть орієнтацію на вирішальну допомогу західних держав, і до їхньої політики хотіли б достосовувати українську політику – йдуть безвиглядними манівцями», накликаючи на наші землі і на наш народ нових поневолювачів, адже «коли якась група своє існування і свою роботу на українському відтинку спирає в засаді на засоби і на підтримку чужосторонніх чинників, то тим самим вона і її робота стають експозитурою тих чинників в українському житті. Це діється закономірно, без уваги на те, чи це признається, чи приховується й заперечується. Бо ціла робота, її зміст, її напрямок, мусить бути такий, якого собі бажають та на який погоджуються дотичні «спонсори». Тож «однією з основних засад українського визвольного-революційного руху є опертя визвольної боротьби на власні сили українського народу». Ці думки Бандери одночасно є красномовним аргументом для тих, хто продовжує, всупереч історичній правді, звинувачувати ОУН в прислужництві іншим державам.

Аналізуючи і досліджуючи світову та вітчизняну історію, Степан Бандера доходить висновку: «Надавання стороннім силам і кон'юктурі вирішального значення в справі визволення, приводить до її заламання, як це найвиразніше показує наша історія. Така концепція сама собою гальмує розвиток і мобілізацію власних визвольницьких сил народу і притуплює дух боротьби. Зовнішні чинники кермуються своїми власними цілями й інтересами, а нашу справу, визвольні сили й боротьбу України в практиці і політиці розглядають під кутом власних ресурсів...» Тому «основним і керівним напрямком національно-визвольної політики мусить бути засада власнопідметної боротьби, ставка на власні сили нації, принципова самостійність».

Позиція Степана Бандери в цьому напрямку є традиційною для революційного українського націоналізму і перегукується з працями М. Міхновського, Ю. Липи, Д. Донцова, М. Сціборського, П. Полтави, О. Горнового, С. Ленкавського, Я. Стецька, котрі також відстоювали ідею революційності та власнопідметності українського руху. «Український націоналістичний рух виставляє свої програмові цілі з повною одвертістю і ясністю в цілій своїй політичній діяльності. Це впливає з засади ставлення на власні сили української нації. Щоб утримати і скріпити в народі дух визвольної боротьби, конче треба плекати й поширювати ідеї українського націоналізму в найчистішій формі, але що головніше – ділом, цілим ставленням революційного змагання і самостійницької політики. Ця повна одвертість у проголошенні своїх цілей та однозвучність революційно-політичної практики з теоретичними засадами в кожній ситуації, незалежно від кон'юнктури – становить характеристичну ціху революційного націоналістичного руху».

Така постановка питання спонукає шукати опертя не з боку сторонніх чинників, а у власному народі, постає необхідність титанічної праці по усвідомленню, активізації, мобілізації й організації широких народних мас, максимально застосовуючи свою політику до їх потреб та інтересів.

«У нашій боротьбі маса – це важливий фактор, як збірнота одиниць, її приєднуємо і гуртуємо. І навпаки, з допомогою одиниць охоплюємо й опановуємо масу. Йдемо цими обома шляхами одночасно, а одна праця підсилює другу». «Наша внутрішньо-політична праця скерована на те, щоб дослівно охопити весь загал громадянства, щоб дійти до кожного українця, як причетного, так і непричетного до загального громадського життя, однаково – в рамках того життя, чи поза ними, і незалежно від них». Найважливіша справа – здобути безпосередній вилив, «включити в нашу боротьбу найбільшу і найвартіснішу їх частину. Тому за об'єкт своєї політичної праці беремо всю народну масу». Як керівництво до дії звучить

настанова Провідника: «Як тільки в певному середовищі здобудемо ґрунт під ногами, зразу ж почнемо формувати ці маси, підтягаючи їх на вищий рівень та, крок за кроком, починаємо вести їх до цілі».

Ярослав Стецько у своїй передмові до збірки творів Степана Бандери «Перспективи української революції», виданої в Мюнхені у 1978 році (саме нею я послуговуюсь у підборі цитат цього тексту), слушно зауважував: «Українська революція – це передусім процес внутрішнього визволення нації й розбудження та самоусвідомлення її традиційних оригінальних історично притаманних українських вартостей і якостей, які мають вирішальне значення у всеохопленні широких народніх кіл...».

Сьогодні особливого розмаху і поширення набуває з подачі деяких псевдопатріотів хибна і вкрай шкідлива опортуністична концепція, що «не Росія, не російський народ є ворогом самостійности України, а відокремлений большевицький імперіалізм». Степан Бандера постійно наголошував на необхідності поборювати якнайрішучіше такі орієнтації і «з москалями не мати спільної мови». Він стверджував: «Ми вважаємо російський народ за загарбника, тому не сміє бути притупленою гострота українського антиросійського фронту, ані не сміє поширюватися серед українських народніх прошарків баламутство». «Історичний досвід переконливо повчає нас, що Росія при всіх внутрішніх перемінах ніколи не зміняла, ні не послаблювала свого імперіалізму – гону загарбувати, визискувати й нищити інші народи, зокрема український», – в цьому ми сьогодні маємо чудову нагоду наочно пересвідчитися. Степан Бандера пояснює це явище тим, що «імперіалізм російського народу – це явище історичного порядку, що міняє свої форми та методи дії, але в своїй істоті залишається незмінним», а отже, «українська самостійницька політика мусить зробити належні висновки з того факту, що в московському таборі існують тільки сили крайньо ворожі справі державної самостійности України...» Тієї української

національної самостійності, як ми її розуміємо, якої прагнемо і за яку боремося.

Я свідомо обмежив завдання свого скромного дослідження насамперед простим викладом засадничих постулатів вчення Степана Бандери, котрі на сьогодні набувають особливої гостроти й актуальності і потребують донесення до широкого загалу. Саме тому праця вщерть насичена статтями Провідника (давно на часі перевидання і популяризація творів С.Бандери). Сподіваюся, що цим за допомогою авторитетного переконливого слова Провідника ОУН спричинюся також до перегляду своїх хибних поглядів деякими «демократичними націоналістами» сьогодення, а насамперед спонукаю тих істориків, публіцистів, політологів та теоретиків, котрі мають здібності, час та можливості, розширити та продовжити тему вивчення, дослідження і популяризації ідейно-теоретичної спадщини Степана Бандери, Ярослава Стецька, Дмитра Донцова та інших Будителів Духу Нації.

Ярослав Сватко
*історик, публіцист,
редактор газети «Шлях перемоги» (1993-1998 рр.)*

ЖИТТЯ НА ГРАНІ ДВОХ СВІТІВ

На початку існування сучасної української державності в патріотично налаштованій частині суспільства набула популярності думка, що ОУН більше не потрібна. Є держава, місія виконана, чого вам ще треба? Жити принципами півстолітньої давності, під національними прапорами – діввацтво, – казали прихильники цієї думки. Тепер держава повинна зробити все те, чого бракує для утвердження нації, – казали вони. Однак не помічали опору старої номенклатури, не бачили, як із державних структур витискають патріотів. Не розуміли, що незалежність проголошена УРСРівською номенклатурою, яка пішла на компроміс щодо національних символів для того, щоб збити наростання національної революції та залишити владу в своїх руках. Україна Кравчука була правонаступницею УРСР, і від того, що фасад державної будови помалювали у синьо-жовті кольори, нічого не змінилося в конструкції держави. Номенклатура будувала державу для себе, писала закони відповідно до своїх звичаїв. Ну ось, добудувалась до того, що ми називаємо діючу владу під синьо-жовтими символами «окупаційною». Саме час запитати, а чи була Незалежність?

Суверенітет нації означає її можливість грати свою гру в світовому змаганні життя націй. Якщо наша нація не грає за тими правилами, які ми вважаємо для неї вірними, то розберімося спочатку, чи граємо ми самі за суверенними правилами? І чи можемо ці правила перенести на всю націю? ОУН від заснування грала у свою суверенну гру, маючи зрозумілу для себе і виразну мету, маючи чіткі плани розбудови власних ресурсів, таких ресурсів, які ніхто не міг перехопити. Ці ресурси – це були ідейно вироблені люди, яких спочатку підбирали за певною

технологією, а потім вишколювали теж за власними програмами. Всі інші ресурси, які коли-небудь мала ОУН, були похідні від кадрового потенціалу. Рахунки в банках можна заблокувати, нерухомість – конфіскувати, політичні «тушки» – перекупити, але людей, які живуть з місією, можна тільки знищити. І навіть це не завжди вирішує проблему: Бандеру знищили, Шухевича знищили, а проблему це вирішило?

Історично оунівська технологія підбору кадрів починається з саботажної акції, яка була відповіддю ОУН на прийнятий сеймом закон про нову колонізацію українських земель. Провід ОУН санкціонував акцію в червні 1930 року на пропозицію «Імпірика» і «Практика» (ймовірно, С. Охримовича та І. Габрусевича). До виконання акції залучалося юнацтво, участь в ній на практиці дозволяла побачити, придатна людина для Організації чи ні. Так поліція проводила узаasadнені та превентивні арешти, біла й намагалась вербувати заарештованих, але поведінка людей дозволяла зробити висновок – будуть вони боротись за Україну, коли запахне порохом, чи сховаються в куці. Ті, хто пройшов випробування саботажною акцією, склали кістяк першої мережі ОУН в Краї. Після смерті Охримовича технологію взяв на озброєння Бандера, і якщо ми подивимося його план акцій Крайової Екзекутиви, запропонований Проводом під час затвердження його Крайовим провідником, то всі вони ставили виконавців перед випробуванням, а не імітацією діяльності. У свою чергу організатори акцій не боялися своєї міри відповідальності, та оскільки вели себе під час арештів і судів достойно, то підібране в акціях членство було готове йти за ними в нові бої за Україну.

Отож, що стосується підбору кадрів, то все просто – треба лише бачити нові фронти боїв та не уникати їх. Приміром, акція «Відсічі» проти депутатів, які голосували за закон Ківалова-Колісніченка, побудована зовсім так само, як саботажна, і студентів, які розклеювали листівки на захист української мови та не зламалися в міліцейських відділках, ми маємо оцінювати

тою самою міркою, що й юнаків, які намагались саботувати закон про колонізацію українських земель. Життя само підказує напрямки боротьби, треба лише її не уникати. Друга втрачена оунівська технологія – це система вишколів. Хоча є вишкільні табори, і в них проводяться змагання та гутірки, це ближче до радянської системи політінформацій, ніж до автентичної оунівської вишкільної системи, яка створила Бандеру, Шухевича, Кука та сотні інших людей, які стали легендою. Вишкільна система ОУН від своїх основ – це коли член Організації, який займає певне становище, а значить, має певний досвід роботи в цьому напрямку, укладає своєрідний правильник свого досвіду, своє бачення майбутньої роботи, звіряє його з такими ж правильниками друзів, і на підставі цього колективного досвіду вчить тих, хто працює на інших ділянках боротьби. Сл. п. Петро Дужий так описував вишколи в Кракові у 1939-41 рр.: «Шухевич з командою (Гасин, Грицай і др.) вели військовий вишкіл. Вони читали нам лекції, а потім ми здавали їм екзамени. Бандера, який був безумовним лідером, теж слухав лекції, і теж здавав екзамени. Конспірацію читав Кук, і йому теж здавали екзамени. Знижки на провідне становище на екзаменах не було, навпаки – якщо ти провідник, то ціна твого незнання вища, і тому ні Бандера, ні Шухевич не ремствували на переекзаменах в Кука».

З огляду часу можна сказати, що оунівська система вишколів створила унікальність видатних діячів визвольної боротьби. Самостійно впорядковуючи власні знання, звіряючи їх зі здобутими на практиці знаннями друзів, член ОУН підіймався вище у розумінні предмету своєї основної діяльності. Сл.п. Мирослав Кальба в одному зі своїх останніх спогадів про Шухевича писав, що те, що командир розповідав їм про війну майбутнього, і як він учив їх на організаційних вишколах, дуже нагадує йому сьгоднішні репортажі з Афганістану. Йшлося насамперед про вимоги до вмінь командира і простого стрільця приймати рішення. Не дивно, що досвід УПА використовували,

починаючи з В'єтнамської війни. І очевидно, що виробити таку концепцію Шухевич міг, лише вивчаючи досвід воєнних конфліктів свого часу, співставляючи його з розвитком озброєнь, а далі – упорядковуючи ці знання, накладаючи їх на можливий розвиток подій в Україні. Укладаючи лекції для вишколів, він мусив краще зрозуміти зібраний собою і друзями матеріал, щоб він став простішим для розуміння ненавченими людьми. Ось так система вишколу навчала навіть самого вишкільника. Нема нічого дивного, що система конспірації Василя Кука була загадкою для професіоналів з КГБ – вишкільна система ОУН була не менш, а подекуди й більш фаховою, ніж в академіях КГБ.

На початку 90-х, незважаючи на наявність в рядах ОУН такого цінного організатора вишкільного процесу, як Бескид, вишкільні традиції були занехаяні. Перемогла партійна думка, що фахівця завжди можна найняти, а крім того, якщо є держава, то нехай вона дає людям знання, а ми будемо цю державу змінювати, і результат буде той самий. Треба було Табачника, щоб зрозуміти – держава не завжди буде вчити того, чого ми хочемо. Поза тим, на думку автора, для орденської системи масове використання найнятих фахівців неприйнятне, воно суперечить самій структурі місійного ордена і неодмінно його зруйнує. Уявімо собі Бандеру, Стецька, Лебеда і Кука, які, готуючи Похідні групи до проголошення Держави в теренах, обговорюють, скільки найманців потрібно додати Климишину? Або ж Шухевича і Гасина, які виробляють тарифну сітку для найманців у «Нахтігаль» (адже армію повинні будувати фахівці, чи не так?). Ставка на найманих фахівців – це політика майбутніх майданарбайтерів і «тушок», а не орденська місійна політика, ці дві речі несумісні, робота на ідею за гроші врешті підірве ідейність ордена. В ОУН давно була вироблена система, коли за повну чи часткову зайнятість людині платилося, але це не була система найму на роботу людини зі сторони. Спочатку – ідейно випробувана і вироблена людина, а вже потім – вирішення питання, чи ця людина потрібна Організації на місці,

де є повна зайнятість. Саме для ідейної цілісності Ордену ОУН була потрібна власна вишкільна система. І без цієї системи ОУН здеградує, бо однієї віри (яка є першоосновою Ордену) для досягнення місії недостатньо.

ОУН була єдиною українською політичною силою минулого століття, яка усвідомлювала, що історичний процес національної боротьби ніколи не завершується, що кожна перемога чи поразка є початком наступного етапу боротьби. ОУН вирізняло те, що вона будувала свою політику не на підлаштовуванні під обставини, а творила ці обставини сама. Організація витворила свій механізм творення обставин за допомогою осі «ідея – людина – дія». Людина є центральною ланкою цього механізму для всіх часів та історичних умов. Нам не подобаються сьогоднішні історичні обставини в Україні, але, як завжди, їх можуть змінити лише ідейні та дієві люди. Такі люди в Україні є, і коли вони боротимуться не як партизани, а як частина дисциплінованої, ідейної та вишколеної структури, неодмінно настануть інші обставини. І буде інша Україна.

Привітання від УАПЦ

Стефан Романів, голова ОУН (р)

Олег Тягнибок, голова ВО «Свобода», народний депутат України III, IV та VII скликання

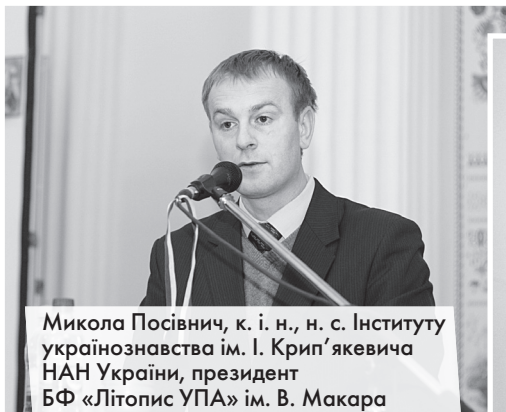
Юрій Сиротюк, заступник голови ВО «Свобода», народний депутат України VII скликання

Олександр Сич, к. і. н., народний депутат України VII скликання

Ірина Фаріон, к. філол. н., народний депутат України VII скликання

Микола Посівнич, к. і. н., н. с. Інституту
українознавства ім. І. Крип'якевича
НАН України, президент
БФ «Літопис УПА» ім. В. Макара

Віктор Рог, головний редактор
газети «Шлях перемоги»

Ярослав Сватко, редактор газети
«Шлях перемоги» (1993-1998 рр.)

Тарас Силенко, кобзар

Стефан Романів, голова ОУН (р), Богдан Червак, голова ОУН

«Революція Гідності»

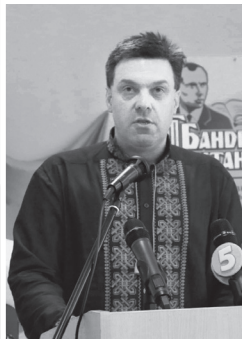
Юрій Сиротюк, директор НАЦ «Українські студії стратегічних досліджень»,
Богдан Галайко, к. і. н., директор Науково-дослідного інституту українознавства

Сергій Квіт, д. філол. н.,
проф., Міністр освіти і
науки України

Богдан Червак,
голова ОУН

Олег Тягнибок, голова
ВО «Свобода», народний
депутат України III, IV та
VII скликань

Олександр Сич, к. і. н.,
віце-прем'єр-міністр
України (2014 р.),
народний депутат
України VII скликання

Віктор Рог, головний
редактор газети
«Шлях перемоги»

Петро Іванишин, д. філол. н.,
проф., ДДПУ ім. І.Франка,
Науково-ідеологічний центр
ім. Д. Донцова

Андрій Ілченко, народний
депутат України
VII та VIII скликань

Олег Баган, к. філол. н.,
доцент, ДДПУ
ім. І.Франка, Науково-
ідеологічний центр
ім. Д. Донцова

II Бандерівські читання

Ірина Фаріон, к. філол. н.,
народний депутат України
VII скликання

Ігор Загребельний, Науково-
ідеологічний центр
ім. Д. Донцова

Ростислав Мартинюк, заступник
голови Київського товариства
«Ерзянь Вал»

Леонтій Шипілов, к. ю. н.,
доцент, НУ «Києво-
Могилянська академія»

Євген Костюк, к. і. н.,
НАЦ «Українські студії
стратегічних досліджень»

Василь Деревінський,
д. і. н., проф., КНУБА

Юрій Олійник, НАЦ
«Українські студії
стратегічних досліджень»

Юрій Фігурний, к. і. н.,
завідувач відділу української
етнології НДІУ

Іван Окоєв, голова
Київської міської організації
«Меморіал» ім. Василя Стуса

Доповіді

II Бандерівські читання

Олег Тягнибок

*народний депутат України III, IV та VII скликань
голова Всеукраїнського об'єднання «Свобода»*

СЕНС І АКТУАЛЬНІСТЬ БАНДЕРІВСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Якщо поглянути на останнє століття української історії, то можна легко переконатись, що в усі критичні і переломні моменти, в часи усіх революцій і визвольних змагань націоналісти завжди були тими, хто ініціював, хто йшов попереду в найбільшу небезпеку, або ж в найтяжчі моменти тримав фронт і прапор безкомпромісної боротьби.

Це справедливо як для 1917 року, так і для наших днів.

Історія показує, що націоналісти завжди дуже тверезо оцінювали політичну ситуацію, завжди виробляли правильну стратегію боротьби, знаходили відповідні до ситуації тактичні рішення, врешті, висували гасла, які найточніше відбивали настрої та інтереси народу. І найважливіше – власним прикладом вели за собою.

Для націоналістів ніколи не було таємницею, хто є головним ворогом і звідки виходить головна загроза для України.

Від Міхновського і до сьогодні українські націоналісти постійно застерігали інші сили в українському таборі від тої небезпеки, яку несе опанована бісами імперіалізму Москва.

Ще у 1948 році у роботі «Слово до українських націоналістів-революціонерів за кордоном» Степан Бандера застерігав: «Росія, із своїм глибоко вкоріненим, а в сучасну добу найбільш розпаленим загарбницьким імперіалізмом у кожній ситуації, у

кожному стані, всіма силами, з усією запеклістю буде кидатися на Україну, щоб утримати її в складі своєї імперії чи наново по-неволити. Як визволення, так і оборона самостійності України може в основі спиратися тільки на власні українські сили, на власну боротьбу і постійну готовість до самооборони».

Однак ні Грушевський з Винниченком, ні очільники України останніх двох десятиліть не бажали прислухатись до голосу розуму і вперто ігнорували очевидні загрози імперського реваншу.

Така ліберальна сліпота дорого коштувала українській нації у ХХ столітті.

Сьогодні живемо в ситуації певного повторення подій Перших і Других Визвольних змагань. Знову є відкритий збройний наступ Москви, знову гартується в битвах Україна. Відповідно, особливої актуальності для всього народу набуває спадщина тих, хто кермував боротьбою попередніх поколінь українців.

Спадщина Степана Бандера, його мистецтво аналізу, його стратегічні і тактичні концепції, його ідеї потребують найглибшого вивчення та найширшої популяризації. І не лише для того, щоб більше не повторювати старі помилки, а насамперед для того, щоб правильно оцінити стан справ і вибрати правильний шлях.

У працях Бандери українське суспільство знайде відповіді на всі найгостріші питання сьогодення – від питання внутрішньополітичної консолідації до питання геополітики.

А найголовніше – знайде метод думання і діяння в інтересах нації.

Степан Бандера казав: «Концепція власної боротьби, власних змагань, власними силами – це єдина реальна визвольна концепція. Тільки вона може бути змістом української самостійницької політики і провідною настановою всієї політичної дії».

Олександр Сич
кандидат історичних наук,
віце-прем'єр-міністр України (2014 р.),
народний депутат України VII скликання,
докторант Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України

ПАСІОНАРНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Такі переломні моменти, який сьогодні переживає Українська нація і які стосуються долі її державності, не так вже й часто зустрічаються на шляху національних спільнот. Принаймні в українській історії ХХ століття це відбувалося тричі: під час Української революції 1918-1920 рр. та першого проголошення українських державностей (УНР і ЗУНР) й в часі Другої світової війни та проголошення держави Карпатська Україна і відновлення Української держави актом 30 червня 1941 р. у Львові.

Й залежно від того, як на такі історичні моменти реагує провідна верства, це є лакмусовим папірцем того, чи має вона право такою називатися. Вдало і образно провідну верству український вчений О. Шморгун визначив як пасіонарну групу людей, що здатна піднятися над суспільним загалом і з висоти пташиного польоту «заглянути за обрій соціального часу», визначити напрямки розвитку та повести в тому керунку за собою [1, с. 303].

Отож, як мінімум, ті, що ведуть за собою, мають володіти хистом масштабного, панорамного бачення суспільної ситуації. Українські націоналісти ніколи в історії не мали чисельної суспільної переваги, але завжди стояли в авангарді революційних процесів. Яскравим тому свідченням є Організація Українських Націоналістів (ОУН). Її лідери вміли пасіонарно-масштабно оцінювати політичні процеси, виходячи за межі їх локально-часового бачення.

Адже історія – це лінійний (або спіралеподібний) процес розвитку, й треба мати хист, аби визначити актуальне місцеперебування в ньому та спрогнозувати вектор подальшого прямування. А визначити його неможливо інакше, як через знання історії. Бо ж сьогоднішнє впливає з учорашнього. З цього приводу відомий американський історик Я. Морис влучно цитує Черчилля: «Що далі ви спроможете подивитися назад, то далі побачите вперед» [2, с. 13-14].

Суспільний розвиток відбувається через боротьбу ідей. Ідея (з грецької «ейдос») означає «образ». Ідеї є не що інше, як ідеальний образ того, чого суспільство намагається досягнути і до чого прагне. Націоналістична ідеологія дає системне бачення того, як би мали бути впорядковані українське суспільство й Українська держава, виходячи з примату інтересів Української нації.

Власне пасіонарність ідеологів та провідників ОУН базувалася на доброму знанні української історії та на фундаменті націоцентричних світоглядних переконань. А тому й такі актуальні для українського суспільства процеси, як Революція Гідності та російсько-українська війна, українські націоналісти сьогодні аналізують з точки зору історичної тягlosti та через призму інтересів української нації.

Революція Гідності. В 2012 р. відбулася міжнародна наукова конференція на тему «Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст». Організатори ініціювали її проведення з уваги на те, що в Україні появилися ознаки назрівання чергового революційного зриву. На цій конференції автор висунув тезу, що від початку 90-х років і донині в Україні триває перманентна національна революція, яка характеризується регулярно повторюваними кульмінаційними підйомами. Якщо передбачати її подальший розвиток, виходячи зі світоглядних засад українського націоналізму, то можна прийти до висновку, що вона триватиме до тих пір, аж поки сума національних ознак української державності не набере критичної маси та незворотної дії [3, с. 508-517].

До часу проведення вказаної наукової конференції такими підйомами були революції 1989/1991 рр. та 2004/2005 рр. З висоти часу вони характеризуються як незавершені, бо їх результатом став не злам чинної системи суспільного й державного життя, а компроміс між протиборчими сторонами. Під час проведених дискусій учасники конференції погодилися, що за логікою тривання перманентної національної революції наближається черговий революційний зрив. В часі неможливо його точно передбачити, але можна прогнозувати, що він відбудеться тоді, коли національний організм відновить свої сили після Помаранчевої Революції 2004/2005 рр.

Закономірно, що в 2012-му науковці не могли визначити точного часу чергового революційного зриву. Адже іще Провідник ОУН бандерівської Я. Стецько, розвиваючи націоналістичну визвольну концепцію, в 1968 р. стверджував: «Момент вибуху національної революції є незбагнений, неможливий до визначення. Змови можна точно розпланувати. Революції – ніколи» [4, с. 309]. Але вже той факт, що українські науковці під час проведення конференції 2012-го року стояли на правильній позиції логічних передбачень, вказує – опертя на знання історичних закономірностей та націоцентричний світоглядний фундамент дає можливість правильно прогнозувати розвиток суспільних процесів.

Повноцінний аналіз перебігу і результатів Революції Гідності 2013/2014 рр. – це тема окремої і фундаментальної наукової конференції. Але вже сьогодні можна окреслити попередні контури деяких оцінок, формулюючи відповіді на наступні питання.

Чи були суспільні процеси осені-зими 2013/2014 рр. революційною? На нашу думку, вони були такою і за цілями, і за методами боротьби. Як відомо, революція – це радикальний злам чинної суспільно-державної системи [5, с. 471-472]. Метою Революції Гідності також був злам антиукраїнської, антисоціальної й олігархічно-авторитарної системи режиму Януковича. Й цей злам відбувався методом безкомпромісного силового протистояння.

Натомість питання євроінтеграції стало причиною революційного зриву, але не було його головною метою. Так само, як осінню-зимою 2004/2005 питання президентства Ющенка було причиною суспільних хвилювань, але не головною метою. Бо ж в одному й в іншому випадку українське суспільство виступило проти тотального збезчещення його гідності і за побудову нового суспільно-державного устрою, у якому б панували високі соціальні, культурно-духовні і політичні стандарти співжиття.

Чи досягла Революція Гідності своєї мети? Вважаємо, що не досягла. Так само, як і в революційних подіях 1989/1991 рр. та 2004/2005 рр., система не зазнала остаточного зламу, а протиборчі сторони досягли компромісу. Й у випадку подій 2013/2014 рр. йдеться не стільки про міжособистісний компроміс, скільки про компроміс переможців із системою. Хоча при детальнішому аналізі можна навести достатньо доказів того, як, перебуваючи у різних політичних таборах, вихідці з вчорашньої системи рятували один одного від справедливого постреволуційного правосуддя і від фінансово-економічних санкцій щодо їх незаконно нажитих статків. Але ця лінія компромісу є похідною від головної – від компромісу переможців із системою. Переможці лише конкурентійно відсунули переможених від схем експлуатації українського суспільства. А якщо точніше, то від управління державою, яка в їхніх руках виступає її найкращим інструментом.

Чи була Революція Гідності націоналістичною Революцією? Вона не була такою ні за своїми цілями, ні за політично-організаційною складовою, ні за світоглядною атмосферою її учасників. В усіх трьох аспектах в ній домінували ліберальні чинники. Публічно озвучувана й домінуюча у гаслах мета – ліберальна євроінтеграція, домінуючі політичні партнери – ліберально-соціал-демократичний мікс «Фронту змін» та «Батьківщини» й такого ж ліберального УДАРу В. Кличка. В силу існуючих обставин націоналістичне Всеукраїнське об'єднання «Свобода» було їх міноритарним партнером. Незалежні експерти вказують, що

серед інших партій «Свобода» домінувала кількістю задіяного членства як на центральному Майдані у Києві, так і на всіх регіональних майданах від Галичини до Криму. Її участь зафіксована й у відсотково найбільшій кількості акцій протесту – 18% [6]. Але загалом, хоч націоналістична складова додала Революції Гідності радикалізму, але вона не була в ній визначальною. Її вистачило настільки, аби переламати хід революційних подій, але не настільки, аби опанувати й спрямувати у відповідне русло післяреволюційні процеси.

Коли буде і чи буде націоналістичною чергова революція? Повертаючись до вище цитованого Я. Стецька, слід нагадати, що, на відміну від змови, точну дату революції неможливо вичислити. Але панорамно оглядаючи перебіг новітньої історії України, на прикладі трьох попередніх незавершених революцій можна зауважити, як динамізуються суспільні процеси й скорочується амплітуда пікових революційних коливань: між першою і другою революціями – 13 років, а між другою і третьою – вже 8 років. Важко сказати, чи збережеться саме така прогресія зменшення чергового міжреволюційного періоду на третину від попереднього? Але про те, що він обов'язково наступить, говорить логіка перманентної національної революції. Такий же огляд трьох попередніх революцій вказує, що кожна наступна є на рівень радикальнішою від попередньої.

Отож не так важко на уявній висхідній площині з'єднати три перші революційні позиції, аби вирахувати ступінь радикально-націоналістичної революційності потенційно четвертої. Цілком очевидно, що наступний революційний зрив наступить дуже скоро й за своїми методами матиме ще жорсткіший і безкомпромісніший характер, аніж Революція Гідності 2013/2014 рр. Чи він буде органічним і настане після перемоги у російсько-українській війні, а чи буде спровокований спецслужбами сусідньої держави у фронтівому запіллі – це, без перебільшення, питання державної безпеки. Й чи у випадку органічного розвитку внутрішньополітичних процесів вона стане

націоналістичною революцією – залежить від готовності самих політичних сил націоналістичного спрямування: організаційної, кадрової, ресурсної, ідейно-світоглядної, програмової, інтелектуально-прогностичної.

Російсько-українська війна. Класикою історичного жанру є те, що після кожної революції настає контрреволюція та потенційна можливість реваншу й що кожна революція завершується іноземною військовою інтервенцією. А неперевершеним класиком реалізації цього жанру є імперська Росія. Аналіз її контрреволюційних інтервенцій в ХХ ст. – це тема окремої докторської дисертації. Лишень в другій пол. ХХ ст. об'єктами її контрреволюційної інтервенції стали країни третього сферичного кола імперії – Угорщина, Чехословаччина, Польща, а в новітні часи вже й країни колишнього другого сферичного кола – Молдова, Грузія та Україна і навіть збереженого першого – як-от Чечня.

А тому російську військову інтервенцію після переможного завершення Революції Гідності можна і треба було передбачити. І навіть точніше – треба було передбачити, що така інтервенція обов'язково відбудеться тоді, коли Росія в процесі реанімації імперії і «збирання земель» вичерпає політичні засоби повернення України до своєї неоімперської сфери впливу.

Якщо знову звернутися до класики націоналістичної теорії, то у визвольній концепції ОУН бандерівської в 70–80-х роках ХХ ст. домінувало переконання, що іншого шляху для визволення України з-під російського колоніального гніту, окрім збройної національно-визвольної боротьби, не існує. «... Єдиний шлях до повалення большевицько-російської імперії – це національні революції поневолених народів», – стверджував ІV Великий Збір (ВЗ) ОУН бандерівської у 1968 р. [7, с. 132]. В тому ж дусі продовжували й наступні організаційні форуми, зокрема VI ВЗ ОУН: «...Лише зброєю можна досягнути самостійність. Іншого шляху немає» [8, с. 161].

Підставою для такого переконання служив факт, що імперським синдромом охоплена не лише провідна верства російського суспільства, але й все суспільство. Той же VI ВЗ ОУН Бандерівської у 1981 р. відзначав: «Носієм російського імперіалізму був і є російський нарід. У кожен історичну добу фактор збереження імперії та її розширення домінував над усіма іншими й диктував свою волю... Внаслідок історичного нарощування території імперії шляхом загарбницьких війн, росіяни засвоїли як природну національну рису гін до експансії та привласнення чужих територій» [8, с. 163-164]. А якщо так, то марно було сподіватися еволюційної трансформації Російської імперії й, зокрема, мирного шляху отримання незалежності Україною.

Початок 90-х років ХХ ст. ніби давав підстави сумніватися в таких пророцтвах націоналістичних ідеологів ХХ ст. Але 2014 рік підтвердив істинність їхніх тверджень. В березні 2014 р. Росія здійснила військову агресію проти суверенної Української держави і вже від самого її початку 74% російського суспільства заявили про підтримку такої політики кремлівського керівництва [9]. А станом на січень 2015 р. 64% росіян заявили про своє негативне ставлення до України [10]. Принагідно слід зауважити, ці факти вчергове вказують на те, як ідеологи ОУН пасіонарно володіли мистецтвом панорамного бачення і прогнозування суспільних процесів.

Таке ж панорамне бачення тяглості і причинно-наслідкового зв'язку історичних процесів дозволяє сьогодні провести навіть не історичні паралелі, а одну висхідну лінію між, здавалося б, відмінними історичними явищами – національно-визвольною боротьбою ОУН-УПА в 40–50-х роках ХХ ст. і нинішньою російсько-українською війною на Донбасі. Ці два явища об'єднує головна ознака – боротьба українського народу проти російського агресора і за власне незалежне державне існування.

Оптимізм вселяє відмінність, що якщо в 40–50-их роках ХХ ст. ця боротьба велася на західних рубежах української землі, то тепер вона пересунулася на південно-східні. Йі цілком

можливо, що в разі продовження агресивної політики Москви війна у порівняно недалекому майбутньому може здійснюватися вже на території агресора. В умовах нинішньої непрості ситуації на фронті бойових дій і навіть тимчасової втрати Україною деяких своїх територій таке твердження може виглядати голосливим. Але підстави для нього дають самі російські аналітики, які прогнозують, що вже до середини цього століття російсько-китайський кордон може пересунутися на Урал [11, с. 320].

Окрім того, розпочавши війну проти України й зінсценізувавши «добровільне відділення» від неї Криму, Москва тим самим відкрила дезінтеграційний «ящик Пандори». Сьогодні вже частина самих російських політиків вказують, що такий сценарій з Кримом може стати міною сповільненої дії для самої Росії й актуалізує питання перебування у її складі Далекého Сходу, Сибіру і Кавказу [12].

Сьогоднішня агресія Росії проти України – це вияв її імперських конвульсій. Вона є технологічно відсталою, морально деградуючою, сумнівно слов'янською й сумнівно християнською. Її військовий похід на Україну можна порівняти із намаганням потопельника ковтнути свіжий ковток повітря. Й таким ковтком є потяг до ресурсного оновлення. Навіть не стільки природного чи економічного, а демографічного. Сьогоднішній Росії для повноцінного імперського відтворення потрібен український людський ресурс.

Відмінність між двома аналізованими явищами є також і в рівні самоорганізації Української нації. В 40–50-х вона не мала власної держави, а тому змушена була звертатися до практики творення підпільних бойових формацій. Для цього ОУН довгі роки опановувала світоглядно-просвітницькою роботою західноукраїнське суспільство. Українська повстанська армія (УПА) виникла з відповідної суспільної атмосфери і без неї була б неможливою.

Сьогодні на українській землі існує Українська держава. В багатьох сенсах вона є ще далекою від досконалості. Але в

будь-якому разі – це значно краща форма національної самоорганізації і її слід повною мірою використати у війні проти російського агресора. А тому нинішні зусилля націоналістичного руху спрямовані на парламентське опанування державної влади в Українській державі через пропагандистсько-просвітницьке опанування суспільства й через створення в ньому придатної для успіху у сьогоднішній російсько-українській війні і в майбутній націоналістичній революції світоглядно-психологічної атмосфери.

Виклики і відповідь. Сьогоднішнє місцеперебування українського націоналізму зумовлене лінійністю його столітнього організаційного розвитку. Сучасні українські націоналісти перебувають у спільній із діями революційної ОУН світоглядній парадигмі. Проте це не означає, що відповіді на всі нинішні виклики вже сформульовані у відповідних цитатах із праць Д. Донцова, Є. Коновальця, С. Бандери, С. Ленкавського, Я. Стецька чи інших ідеологів і провідників націоналістичного руху. Їх наслідування має здійснюватися не за буквою їхніх писань, а за духом їхнього відношення до актуальних викликів.

Як приклад – аналіз ситуації і пошук виходу із неї. В час створення ОУН аналіз вказував, що Україна перебуває в поневоленні чотирьох держав. Виходячи з цього, ОУН пропонувала вихід – революційне визволення з-під поневолення і створення Української Самостійної Соборної Держави (УССД). Оскільки годі було сподіватися на добровільне відречення поневолювачів від права володіти українськими землями, то прийнятною формою реалізації поставленої мети націоналістичні провідники й ідеологи визначали підпільну боротьбу з поневолювачами.

Сьогодні цей вихід здається настільки простим, самозрозумілим і безальтернативним, що для його продукування ніби й не потребувалося якихось надзвичайних інтелектуально-провідницьких зусиль! Врешті, як і все геніальне, видається таким же простим! Так само будь-яка прочитана історія видається

такою самозрозумілою, а помилки тодішніх діячів такими очевидними й майже по-дитячому сміховинними!

Але в тому й полягає глибинна відмінність – читати історію значно простіше, аніж її творити. Бо ж насправді, в тій ситуації різні українські політичні сили (як-от полонофіли, а чи москвофіли) пропонували альтернативні варіанти виходу української нації з підневільного стану. Але через нездійсненність вони сьогодні присутні тільки в наукових розвідках, а не в масовій свідомості українців.

За аналогією сьогоднішній аналіз вказує, що Україна стоїть перед викликами: а) втрати державності; б) втрати цілісності держави; в) втрати національних основ держави. А тому, наслідуючи націоналістів ХХ ст. за духом, а не за цитатами їхніх писань, сучасні українські націоналісти мали б дати на них такі ж прості за формою, але глибоко виважені за суттю відповіді.

Національну спільноту завжди мобілізує небезпека і виклики. В такий час цілком органічно на її чолі стають ті, хто зуміє віднайти на них прості й зрозумілі відповіді. Формуючи їх в цей переломний і вкрай відповідальний для долі Української державності час, слід уникати політтехнологічного й спрямованого на сьогочасну політичну вигоду популізму, але тверезо й глибоко аналітично зважувати існуючі ресурси нації, держави й націоналістичного руху. А для цього керуватися засадничим націоналістичним принципом, що національна держава є самоцінністю, а не полем безвідповідальної політичної гри для задоволення вузькогрупових, а чи персональних егоїстичних інтересів.

Література:

1. Цивилизационные модели современности. – Киев: Наукова думка, 2002. – 632 с.
2. Морис Я. Чому захід панує – натепер / Оповіді з історії та що з них впливає щодо майбутнього. – К.: ТОВ «Видаництво «Кліо», 2014. – 718 с.
3. Національна революція: загальноєвропейська традиція та український контекст. Матеріали міжнародної наукової конференції

(Івано-Франківськ, 2-3 березня 2012 р.). – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012. – 640 с.

4. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН): У 2 т. / Організація Українських Націоналістів. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1972. – Т. 2: Доповіді й статті. – 320 с.

5. Філософія політики: короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд.: Андрущенко В.П. та ін. – К.: Знання України, 2002. – 670 с.

6. Справжнє обличчя Майдану: статистика протестів, які змінили країну. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/releases/35>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.02.2015.

7. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН): У 2 т. / Організація Українських Націоналістів. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1972. – Т. 1: Постанови. – 426 с.

8. Шостий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН). Матеріали й постанови. – Б. м.: Видання Організації Українських Націоналістів, 1984. – 631 с.

9. Войну с Украиной поддерживают 74% россиян – опрос. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/world/3342040-voynu-s-ukraynoi-podderzhyvauit-74-rossyian-opros>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.02.2015.

10. Россияне называют Украину врагом – опрос. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/world/3342040-voynu-s-ukraynoi-podderzhyvauit-74-rossyian-opros>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.02.2015.

11. Михальченко М. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее. Монография / М. Михальченко. – К.: ИПиЭНИ имени И.Ф.Кураса НАН Украины, 2013. – 340 с.

12. Евгений Чичваркин: Крымнаш – это мина замедленного действия под всем Дальним Востоком, Кавказом и Сибирью. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2015/02/9/189017/>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 16.02.2015.

Віктор Рог
головний редактор газети «Шлях перемоги»

ЧИМ Є І ЧИМ НЕ Є УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

В кінці січня 1929 року у Відні розпочався установчий Конгрес, на якому було створено ОУН. Делегатів, які представляли різні структури і різні землі, було близько тридцяти чоловік. Але вони збудували таку Організацію, якої до сьогодні бояться вороги. ОУН – це з одного боку історія, легенда, а з іншого – ціла концепція боротьби за Україну та побудови могутньої національної держави.

Колись ідеї, які сповідували і проповідували Міхновський, Донцов, Ленкавський, Бандера, Липа, Стецько декому здавалися абсурдними і незрозумілими. Однак сьогодні ми як ніколи усвідомлюємо нагальність цих ідей та надзвичайну важливість і необхідність їх популяризації і реалізації. Важливою ланкою в цьому напрямі є і проведення таких заходів, який ми зараз проводимо, організація конференцій, семінарів, нарад, лекцій, напрацювання концепцій і програм, видання і поширення відповідної літератури. Слово – це також зброя, і зброя ця дуже ефективна.

Формулювання національного «Вірую», виховання національної волі, розбудова національної сили – це «три кити», на яких базується органічна революційна концепція українського націоналізму.

Сьогодні нашою головною задачею є визволення українських земель з-під чобота московського окупанта. Але найголовнішим завданням є визволення українських душ з-під впливу московської пропаганди. Визволення шляхом опанування. Не поборемо Москви, доки не поборемо московщини, і то насамперед московщини **в свідомості** мільйонів співвітчизників. Боремося не за голоси на виборах, а за душі, голови і серця українців. Цей шлях незрівнянно важчий і довший, але він єдино правильний.

Ми знаємо і сповідуємо бандерівську концепцію опертя на власні сили, але це не означає, що розраховувати маємо **лише**

на власні сили. Опиратися маємо **насамперед** на власні сили, організовуючи, унапрявляючи і мобілізовуючи їх до боротьби. Водночас не забуваймо про бандерівську концепцію спільного фронту народів, поневолених та загрожених Москвою.

Детальніше хочу зупинитися на ще одному аспекті, котрий є дуже важливим: професор Юрій Бойко в творі «Основи українського націоналізму», який побачив світ на чужині в 1951 році, зокрема, наголошував:

«Треба признатися, що ще й досі ахіллесовою п'ятою націоналізму є відсутність популярних і глибоко написаних підсумовуючих книжок про український націоналізм як світогляд, програму, стратегію і тактику. А тим часом на кожному кроці людину, що хотіла б пізнати цю революційну духовність, оточують пересуди про український націоналізм; немудро, але пропагандивно спритно скомбіновані, ці пересуди вражають свідомість і убивають бажання глибше знайомитися із суттю справи. Над творенням їх багато попрацювали не лише вороги-окупанти Українських Земель, але й наші політичні противники в середині національно-визвольного табору. Витрачено чимало паперу і чорнил на доведення, що український націоналізм є «копією чужих рухів», «фашизмом», «німецькою інтригою» тощо».

Актуальність вищезазначеного зауваження й сьогодні очевидна. Злива нахабних і цинічних звинувачень, підступної брехні та огидної фальсифікації стосовно історичного минулого та глибинної сутності оригінального і небуденного явища, яким є український націоналізм як ідеологія, світогляд і суспільно-політичний рух, нестримними брудними і смердючими потоками заливає шпальти деяких видань та «голубі» екрани. Чого варті, наприклад, огидні скандальні псевдодослідження про Бандеру, продемонстровані нещодавно на популярному телеканалі!

Останнім часом з наростаючою тривогою спостерігаємо тенденцію, з одного боку, ототожнення з націоналізмом звulьгаризованого явища його, може, й несвідомої, профанації шляхом

надмірного демонстрування націоналістичної атрибутики (коли за символікою не видно людини, а може, власне, її за нею і немає) та бездумного проголошення ультрарадикальних, проте беззмістовних і безвідповідальних гасел, а з іншого – огульного ототожнення з націоналістичним рухом та світоглядом явищ і осіб, котрі не мають до нього анінайменшого стосунку. Таким чином, відбувається дискредитація і вульгаризація націоналізму в масовій свідомості та розмивання його підвалинних основ. Чи той, хто «дослідив» походження і первородство українців ще з дольодовикового періоду або одягнув футболку з портретом Бандери і наліпив на авто червоно-чорну наліпку, вже націоналіст? Чи той, хто говорить українською мовою і виступає проти московської агресії за соборність України, вже націоналіст? Чи націоналізм – це все ж таки щось інше, якісніше, глибше, значніше, змістовніше, ґрунтовніше?

Незаперечним фактом є зріст національної свідомості широкого загалу українців. Завданням організованого націоналізму є цю свідомість, вибух національної енергії зорганізувати і спрямувати в суспільно корисному, конструктивному, ефективному напрямі, щоби, як не раз вже було в нашій історії, вибух національного завзяття не перетворився в «горіння солом'яного віхтя», безсенсове і безрезультатне.

Не забуваймо, що минуле – це наше коріння, з якого живимося, яке вивчаємо і робимо висновки, але наші ідеї, наша візія, наші концепції спрямовані в майбутнє, яке маємо збудувати для себе і нащадків.

Отже, вважаємо за доцільне бодай коротко наголосити, чим, властиво, український націоналізм не був і не є.

Насамперед український націоналізм не є «штучно пересадженою на український ґрунт квіткою з чужого поля», він є наскрізь природним і органічним явищем, яке природно зросло з нагальних потреб і сподівань української нації на початку минулого століття, в часи, коли ні про італійський фашизм, ні тим більше про німецький націонал-соціалізм, до яких лукаві намагаються

«приторочити» український націоналістичний рух, навіть близько не було чути. Виріс він органічно з української традиції, української духовності, українських мрій і в українських обставинах.

Український націоналізм засадничо не є явищем ксенофобським чи шовіністичним. Він природно постав і діє з єдиною метою – захист інтересів української нації і її всебічний розвиток у власній державі.

Український націоналізм не є явищем вузько регіональним чи дрібнопартійним, він охоплює своєю організованою дією всі етнічні українські землі та діє за межами власної території в місцях компактного проживання українців впродовж багатьох десятиліть в різних формах, як-от підпільної організації, збройного спротиву, ідеологічно-творчих осередків, громадських структур та політичних партій.

Багато провідних ідеологів націоналізму та його визначних діячів народилися і творили за межами Галичини (всупереч хибним уявленням), на Великій Україні. Наприклад, Микола Міхновський з Київщини, Юрій Липа з Одеси, Дмитро Донцов з Мелітополя, Євген Онацький з Сумщини, Роман Бжеський з Чернігівщини, Юрій Бойко з Миколаєва, Дмитро Андрієвський з Полтавщини, Микола Сціборський та Олег Ольжич з Житомирщини, Євген Маланюк з Таврії, Павло Штепа з Кубані...

Український націоналізм не є дешевим позерством перед телекамерами чи змаганням, хто голосніше і радикальніше кричатиме р-р-революційні гасла чи матиме на собі більшу кількість патріотичної символіки. Націоналізм – це служіння. Це світогляд, концепція, програма, організація, власна етика і естетика. Це Ідея і Чин.

І найголовніше. Український націоналізм не є «перейденою сторінкою історії» чи «поїденим міллю мотлохом». Актуальність його сьогодні і в майбутньому величезна, а висока місія ще далеко не завершена, побічним свідченням чого і є той бруд, котрим досі українофоби його обливають і від якого маємо очиститися.

Ми на своїй землі! Ми переможемо!

Петро Іванишин

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української літератури
та теорії літератури
Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. І.Франка,
Науково-ідеологічний центр ім. Д.Донцова*

ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ПРОБЛЕМА ВИБОРУ

Вражаючий історичний масштаб подій останнього року поставив (і продовжує ставити) перед вдумливою людиною та цілим суспільством чимало запитань та спонукає до пошуку адекватних вимогам часу відповідей. Одна із найважливіших лежить у сфері політичної філософії. Причому філософії виразно націоцентричної. Важко не погодитись із тими аналітиками, котрі спостерегли, що систематичні народні протести протягом постколоніального періоду, два великих Майдани (у 2004 та 2013-14 роках), перманентні сепаратистські процеси, українофобія у найвищих ешелонах влади, анексія Криму, гібридна російсько-українська війна на Донбасі (розпочата у 2014 р.) підтвердили правоту націоналістичних політологів початку 1990-х: Україна хоч і здобула політичну незалежність від Росії, але так і не спромоглася створити власну державу¹.

Як би не намагалися переконувати посткомуністичні, лібералістичні, націонал-демократичні та ін. лідери громаду в тому, що в українців уже є «своя» державність, котру лише треба «наповнити» українським змістом, проте факт залишився фактом і ніщо його краще не вияскравлює, як залиті кров'ю патріотів і московських окупантів Донеччина та Луганщина: основна політична проблема українців із проголошенням незалежності

¹ Детальніше див. у роботах В.Іванишина: «Нація. Державність. Націоналізм» (1992), «Українська ідея і перспективи націоналістичного руху» (2000), «Внутрішня окупація – війна на знищення» (2006) та ін. (Прим. автора).

у 1991 році так і не вирішилась. Ідеться про парадоксальне існування у проголошеній «державі Україна» проблеми бездержавності титульної нації – відсутності в українців власної національної держави, української України. Класичне й парадигмальне для української культури нового часу літературне тлумачення такого типу держави як колективного прихистку народу дав Тарас Шевченко у «Посланії» в образі «своєї хати», в якій тільки і може реалізуватися нацією (мегародиною) самовладне буття – «своя й правда, і сила, і воля». Є у Кобзаря й драматичні образи поневоленої нації як «бездітної вдовиці» та бездержавності як «безверхої хати». Не випадково один із найталановитіших продовжувачів шевченківської української ідеї Іван Франко робив національну державу стрижневим концептом свого знаменитого «національного ідеалу». Остаточне вивершення проблема державності отримала у філософії українського націоналізму ХХ ст. в понятті Української Самостійної Соборної Держави (УССД). Саме УССД стала одним із провідних образів та концептів в художній творчості та есеїстиці вісниківства – письменників-націоналістів міжвоєнної доби: Д.Донцова, Є.Маланюка, Ю.Липи, Л.Мосендза, О.Ольжича, О.Теліги та ін.

Прикметно, що ні українські правлячі еліти, ні зовнішні геополітичні чинники виявились не зацікавленими в існуванні такої української держави, держави як політичного дому української нації. І прикладів цього безліч. Але найпоказовішим видається те, що за понад 23 роки незалежності різнокольорова влада так і не запропонувала суспільству хоча б якусь чітку ідеологію державотворення, лише внутрішньо суперечливі **неоколоніальні** проекти: політичне орієнтування то на Захід, то на Москву, побудова невідомо чієї, космополітичної системи влади, свавілля кримінально-олігархічних кланів в межах «режиму внутрішньої окупації» (В.Іванишин), безправ'я народу, процеси денационалізації українців та русифікації національних меншин та ін.

Тому українське постколоніальне суспільство просто вимагало якісних політичних, державотворчих змін. На жаль, національно-революційні процеси кінця 1980-х – початку 1990-х, 2004-го та зими 2013-14 рр. так і не були завершені. В останньому випадку – через агресію Російської Федерації з лютого 2014 р. Тому звична заміна людей влади в Україні не завершилась зміною злочинної системи влади. А це означає, що українському суспільству треба готуватися до активного протистояння не лише на зовнішньому, антиросійському та антисепаратистському, фронті, а й на внутрішньому: завершення національної революції, якісна зміна системи влади й побудова нової Української держави. Цілком в дусі настанов видатного націоналістичного філософа та політичного діяча Степана Бандери: «Українська національна революція, а не тільки проти-режимний резистанс» [1, с.130–171].

Що ж означають ці слова С.Бандери в теперішній час в ідеологічному, суспільно-світоглядному сенсі? На наш погляд, вони стосуються, окрім багатьох інших сфер та ідейних площин, передусім сфери державного будівництва, а тому передбачають усвідомлення двох важливих моментів. По-перше, державу не можна, й український історичний досвід від XVII століття тут дуже показовий, будувати наосліп, без чіткого ідеологічного бачення, що, для кого і навіщо будується. По-друге, варто пам'ятати, що ідеології є різними і саме від того, яку світоглядну модель кладуть в основу політичної системи, постають різні державні будівлі.

Щоб увиразнити окреслену проблему вибору ідеології державотворення, поглянемо на неї із врахуванням двох концептуальних і пов'язаних між собою понять: нації та свободи. Оскільки нами ідеться про політичне забезпечення вільного й самодостатнього існування українців саме як національної спільноти. Крім того, якраз поняттями нації та свободи часто зловживають та спекулюють, безвідповідально перекручуючи їх глибинний сенс, забуваючи, що різні тлумачення таких

основопонять дають можливість по-різному, інколи полярно, пізнавати й оцінювати реалії внутрішнього та зовнішнього світів людини. Тому осягнення нації та свободи доцільно, на наш погляд, базувати на тому вивіреному часом фундаментальному розумінні, котре пропонує нам буттєво-історичний герменевтичний досвід. Ідеться, у світовому вимірі, насамперед про онтологічно-екзистенціальну філософію тлумачення М.Гайдеггера та його послідовників, а також про органічний національно-екзистенціальний спосіб інтерпретації, котрий репрезентує українська класична література (Т.Шевченко, Є.Маланюк, Л.Костенко, В.Стус та ін.) та націоцентрична філософія (Д.Донцов, Ю.Вассиян, С.Бандера та ін.) [5].

Під **нацією** розуміємо усвідомлену і дієву єдність людей природно-соціального (кровно-етнічного) та духовно-конвенціонального (культурно-історичного) типу, об'єднаних довкола ідеї свободи (вільного буття у власній державі) [2, с. 35–36]. А **свободу** розглядаємо як одну з основоположних реалій (чи, в іншій термінології, модусів) людського існування, котра постає не лише як можливість щось не виконати чи готовність виконати необхідне, а насамперед як сутність істини (алетейї, неприхованості буття), що володіє людиною й робить її історичною (закоріненою в тут-буття народу), робить її не визискувачем-паном, а вільним пастирем суцього – всього, що існує.

Відповідно до такого тлумачення нації та, передусім, свободи доречно виділити два базові, фундаментальні типи суспільних свідомості та світогляду. Йдеться про **імперіалізм** (і його прихований апатридський варіант – **космополітизм**) як ідеологію національної несвободи (хижацький, нігілістичний, спустошувальний тип буття, де домінує розрахункове, антибуттєве мислення, в котрому людина – раб своєї гордині та егоїзму й водночас – пан суцього і невільник інших панів) і **націоналізм** як ідеологію національної свободи (турботливий, буттєвооберігальний тип буття, де культивується буттєво-історичне мислення, де людина – дбайливий, вільний пастир суцього). При

цьому важливо враховувати, що базові суспільні світогляди не є породженнями Нового часу, а існували відтоді, відколи виникають національні спільноти, їхня колективна самосвідомість (дослідники, наприклад Г.Кон чи Е.Сміт, говорять про націоналізм давніх юдеїв, греків і ранніх римлян, імперіалізм македонян, персів чи пізніх римлян).

Якщо звернутися до окцидентального (передусім євроатлантичного) історичного досвіду Нового часу (від XV ст.), а особливо XIX і XX століть, то можна виділити кілька інваріантних типів імперського світогляду та різні форми антагоністичного йому світогляду націоналістичного, що визначають способи мислення, культурно-історичні реалії та політичні фактори буття модерної людини. Якщо оминути тут теж глобальну, але доволі суперечливу та еволюційну ідеологію консерватизму, що потребує окремого тлумачення, а також менш масштабні світоглядні форми (анархізм, анархо-синдикалізм та ін.), то доволі чітко окреслюються **три основні модифікації** імперського світогляду та відповідні їм типи шовіністичних інтерпретаційних настанов й апатридських дискурсивних форм: **лібералізм** (демолібералізм, неолібералізм, ліберальна демократія), **соціал-демократизм** (комунізм, соціалізм, соціальна демократія), **псевдотрадиціоналізм** (націонал-соціалізм, націонал-більшовизм, євразійство, частково фашизм) та ін. Залучаючи інші історичні та цивілізаційні досвіди, можна виділити й інші різновиди імперіалізму: явний та прихований, національний та інтернаціоналістичний, світський та релігійний, європейський та азійський, регіональний та світовий, частковий і тотальний та ін. Їм усім протистояла й протистоїть **націоналістична ідеологія**, котра в кожній країні має свою специфіку, однак її сутнісні параметри залишаються загалом незмінними.

Крім того, хоча фундаментальні ідеології й прямо корелюють із відповідними ідеологіями політичними, проте їх варто розрізняти як ширше (родове) та вужче (видове) поняття. Взагалі, проблема узгодження фундаментальних (базових) та

вужько-політичних світоглядів (доктрин) і програм партій, їх взаємодії та трансформацій потребує окремих досліджень. По-передньо варто відзначити, що, спираючись на світоглядну базу імперіалізму, навіть праві, консервативні чи номінально націоналістичні організації стають імперськими або космополітичними. Прикладом може бути партійно-політична структура сучасного Заходу, де більшість партій, попри декларування, в суті своїй існують в межах лібералістичного базового світогляду. У межах лібералістичної парадигми відбувається і їх структуризація на праві (право-лібералістичні, з консервативними елементами у програмах), центристські (просто лібералістичні) та ліві (ліво-лібералістичні, із соціал-демократичними програмними елементами). І навпаки, у тих країнах, де все ще відчутно сильною є націоналістична традиція державотворення, переважна більшість партійних та громадських структур зорієнтовані на національну ідею, на зміцнення й розбудову національної держави, а тому є націоналістами на базовому рівні своєї свідомості (навіть не будучи членами націоналістичних партій чи рухів). Прикладами можуть бути сучасні Японія, Саудівська Аравія чи Польща, де практично немає при владі антинаціональних організацій чи політичних діячів. А всі різнокольорові партії – праві, центристські, ліві – пропонують різні політичні шляхи розвитку своїх країн саме як національних держав.

Щоб увиразнити специфіку імперського (разом із космополітичним) та, відповідно, націоналістичного світоглядів та способів мислення, розглянемо їх в системі деяких основних антитез.

В основі імперсько-космополітичного міркування лежить антитрадиціоналізм або псевдотрадиціоналізм (заперечення національних культурних традицій або їх викривлене тлумачення). Натомість в основі націоналістичного розмірковування лежить традиціоналізм (постійна актуалізація традиційних вартостей національної культури та історичного досвіду).

Імперіалізові та космополітизові притаманні доктринерство й утопізм часто універсалістського типу, будовання

антибуттєвих, а тому завжди кривавих, «повітряних замків» чи «вавилонських веж», натомість націоналізмові – екзистенційна вкоріненість, буттєвий реалізм (або принаймні ідеалістично-метафізична скерованість, котра не заперечує основоструктур національного буття).

В ідеології імперіалізму-космополітизму переважають напівправа і політичні міфи – семіотичні системи, призначення яких – фальшування дійсності з колоніалістичною метою, через витворення примітивізуючих, хибних стереотипів у масовій свідомості, сформування імперського типу людини. Наприклад: демоліберальний міф про абсолютну свободу окремого індивіда, соціал-демократичний міф про класову свободу і псевдотрадиціоналістичний міф про свободу раси. Є й більш часткові міфи: про природність і неминучість глобалізації в західному неолібералізмі, про «велику вітчизняну війну» чи «радянський народ» як «нову історичну спільноту» в російському комунізмі, про вищість «нордичної раси» в німецькому націонал-соціалізмі, про глобальний «руській мір» в російському євразійстві ХХІ ст. та ін. Натомість націоналізм базується на політичних візіях, чи ідеалах. Йдеться про семіотичні системи, мета яких в актуалізації давніх та моделюванні нових об'єктів для національно-духовної ідентифікації, відновлення чи зміцнення національної ідентичності, сформування національного типу людини. Візія має дивінаторну (інтуїтивно-пророчу) природу, оскільки володіє здатністю «проникати в сутність дійсності на основі пізнаних чи інтуїтивно відчutih закономірностей буття, прихованих за явищами життя» [3, с. 12–13]. Прикладами можуть бути художньо-політичні «сни» вільного національного життя у Т.Шевченка, національний ідеал в І.Франка, героїчні «видива» в Д.Донцова, двохтисячолітня віра у свій Сіон бездержавних євреїв та ін. [4]. Інколи націоналістичні візії називають «національними міфами». Хибність міфів та істинність вісій (ідеалів) остаточно доводиться тільки часом.

Імперські світогляди, передусім лібералізм та соціал-демократизм, базуються на матеріалізмі і прагматизмі як пріоритетних формах філософствування. Для націоналізму пріоритетним типом філософствування є передусім ідеалізм (хоча не лише він).

Імперіалізм характеризується нігілістичним типом мислення (крамарським, розрахунковим, хижацьким, антибуттєвим), покликаним в тій чи іншій формі спустошувати Бога та буття – природу, час, людину, культуру, націю та ін. При цьому він категорію «бути» зводить до категорії «мати». Націоналізм культивує мислення буттєво-історичне (національно-екзистенціальне, пастирське, «осмислювальне розмірковування» (М.Гайдеггер)), мислення, покликане захищати й розвивати різні буттєві та трансцендентні форми. Йдеться про мислення в національних категоріях чи екзистенціалах – захисту, розвитку та відтворення нації.

Імперіалізм часто базується на гуманізмі (людиноцентризмі, егоїзмі) та його похідних – секуляризмі, атеїзмі, деїзмі, агностицизмі та ін., що нерідко вироджується у сатанізм. Інколи імперіалізм може використовувати квазірелігійні форми (наприклад, неоязичництво в німецькому націонал-соціалізмі) або девальвувати традиційні конфесії, роблячи їх інструментом колоніалістичної політики (наприклад, російський імперіалізм це систематично робив і робить із московським православ'ям). Стосовно західного світу християнський протестантський філософ і письменник Френсіс Шеффер писав: «Демократія і християнський світогляд нерозривно пов'язані. Свобода гуманістів (не обмежена християнськими вартостями) веде до хаосу і рабства під гнітом держави. Гуманізм кожен раз закінчується авторитаризмом». Націоналізм, як правило, тісно пов'язаний із тією чи іншою релігійною традицією, культивуючи релігійність (теоцентризм) та гуманність (людяність). Відомими є вражаючі приклади релігійної підтримки відповідних націоналістичних рухів: польським католицизмом, Українською греко-католицькою (унійною) церквою, ісламом, грецьким православ'ям та ін.

В мусульманському світі спостерігаємо нерозривний зв'язок релігійної та національної ідей.

Імперську стратегію внутрішньої політики визначає тенденція до поневолення свого ж народу. Йдеться про явний або прихований внутрішній імперіалізм, внутрішнє поневолення чи, в термінології В.Іванишина, «внутрішню окупацію» у формах тиранії, диктатури, тоталітаризму або космополітичної демократії (постійна тиранія начебто «народної» влади, цензура, переслідування, геноциди й етноциди в межах власної нації тощо). Націоналістичну систему влади визначає передусім національне народовладдя у республіканській чи монархічній формах: влада під контролем народу і/або шляхти, демократична монархія, синтез демократії, аристократії та монархії в одній формі правління, допускання тимчасової диктатури під час війн чи внутрішніх конфліктів тощо.

Імперський світогляд характеризується явною або прихованою (у космополітичному типі) тенденцією до світового чи хоча б регіонального панування. Звідси беруть джерела теорія світових урядів, глобалізація і різні наддержавні союзи у лібералістів, «новий порядок» у Європі А.Гітлера, «світова революція» й новий світовий комуністичний порядок у комуністів та ін. Націоналізм натомість пропонує витворення системи паритетних міжнародних відносин на основі національних держав, через політику узгодження (балансу) національних інтересів.

Для імперських та космополітичних суспільств характерними є клановість та корумпованість влади, панування різних, відчужених від інтересів народу, псевдоеліт: партійних, олігархічних (фінансових), кримінальних, бюрократичних та ін. Націоналістичні спільноти тяжіють до націократії та народовладдя, для яких характерними є влада контрольованих народом представників цього народу, а також сформування природних національних еліт (духовенства, шляхти, інтелігенції та ін.).

Імперсько-космополітичні спільноти характеризуються економічною несправедливістю і несамодостатністю через постійне

обслуговування панівних олігархічних груп та, у лібералістичних суспільствах, транснаціональних структур. Вираженням цього стають ідеї надмірного державного регулювання у комуністів чи безконтрольна приватна ініціатива в межах «вільного ринку» у лібералів. Натомість у націоналістичних суспільствах превалюють ідеї національної господарської самодостатності і справедливості розподілу національних багатств та прибутків (звідси, наприклад, великі податки на надприбутки та багатство з метою виключення появи класу олігархів-міліардерів).

У сфері мистецтва імперський та космополітичний світогляд культивують естетичний нігілізм (інколи під виглядом квазікласичних форм). Ідеться про культивування принципів та практик антимистецтва, котрі фальшують дійсність та обездуховлюють реципієнта: соцреалізму, авангардизму, постмодернізму, кітч та ін. У сфері культури ці ідеології продукують стратегію культурного імперіалізму (культурного диктату): нав'язування іншим народам своїх культурних (чи таких, що вважаються культурними) надбань та цінностей (мови, релігії, мистецтва, економічних доктрин, політичних форм, естради та ін.). Для націоналістичного світогляду притаманне утвердження естетико-мистецької самобутності: утвердження різних мистецьких форм національної творчості як вираження істини національного буття, розвиток духовності та культивування вартостей тієї чи іншої національної культури. Взагалі культуру націоналізм розглядає як систему національно-духовних вартостей (М.Вебер, П.Рікер), а тому розробляє стратегії культурного націоналізму як духовної експансії (доброзичливого поширення) на основі культурного діалогу. Йдеться про ненав'язливе пропонування іншим народам своїх культурних надбань, ознайомлення з ними, пропагування їх.

Усе сказане вище дозволяє із достатнім ступенем аргументованості розглянути політико-державотворчий потенціал цих антагоністичних ідеологій. Оскільки імперіалізм та космополітизм доволі чітко заперечують роль націй та націоналізму як

начебто непотрібних, застарілих чи шкідливих реальностей, то водночас ними нівелюється і вартість національної держави. Їх мета – утворення держав-імперій, держав-колоній чи неоколоній. Прикладами можуть бути: «народна держава» чи Третій рейх німецьких націонал-соціалістів, «ліберальні», «демократичні» чи «вільні» держави західних лібералістів, «країни народної демократії» повоєнних комуністів із відповідними країнами-сателітами. На основі таких політичних утворень виникали та виникають різні наддержавні структури із явними чи прихованими державами-гегемонами: СРСР та блок соціалістичних держав Варшавського договору під контролем комуністичної Росії, НАТО чи Північноамериканський економічний союз (НАФТА), підпорядковані США, Співдружність незалежних держав та Євразійський економічний союз із домінуванням Російської Федерації та ін. Щораз відвертішу імперську сутність в сучасності проявляє Євросоюз, контрольований передусім Німеччиною та, меншою мірою, Францією.

Для ідеології націоналізму ключовими є утвердження національної ідентичності як основної з усіх людських ідентичностей, а також теорії перманентної націоналізації (націотворення, національного відродження) як невпинного вкорінення в Батьківщину, в національне буття. Як наслідок, проектуючи державу як політичний дім-прихисток, будь-який націоналізм прагне до створення саме національної держави як основної та природної форми політичного буття народу на його етнічній території. При цьому форма правління відіграє менше значення, і тому, скажімо, у французькому чи італійському націоналізмі XIX ст. існували монархістські та республіканські течії.

Характерною особливістю практичної реалізації базових світоглядів є практична відсутність чистих імперських чи націоналістичних державних утворень. Наприклад, утвердження у житті імперських концепцій відбувається обов'язково через спекулювання на окремих націоналістичних ідеях та структурах: патріотизмі, формах національної держави, національно-

визвольних війнах і революціях та ін. Як це було, наприклад, у пізній Римській імперії, під час утворення СРСР, у постреволюційній Франції, у гітлерівській Німеччині, в сучасних США, Китаї, Росії, Євросоюзі та ін. Тобто, щоб існувати, бути дієвою і привабливою, імперська політична сила чи державотворча ідеологія мусить вкорінюватися, хоча б частково, в буттєво-історичні, культурні, традиційні реалії певного народу. Так, утопічний комунізм стає засобом збереження Російської імперії і російського шовіністичного духу в СРСР; пан'європейський білий, чи нордистський, расизм стає засобом утвердження суто німецького імперіалізму (і тому веде війни з іншими нордичними націями, наприклад норвежцями чи англійцями); утопічний масонський лібералізм в європейських та американських країнах утверджується, експлуатуючи інституції й здобутки національних держав (створення на їх базі, наприклад, Євросоюзу).

З іншого боку, спостерігаємо і протилежний процес. Коли, наприклад, національні держави, котрі створили Євросоюз, під впливом космополітичної ідеології неолібералізму (з його ідеями мультикультуралізму, глобалізації, секуляризму та ін.) та прихованих імперських амбіцій Німеччини, Франції та США поступово позбуваються свого суверенітету та національної ідентичності. Тому більшість сучасних держав у світі мають гібридний під ідеологічним оглядом характер, поєднуючи у більшій чи меншій мірі імперські (і тоді вони тяжіють до імперій, колоній чи неокolonій) чи націоналістичні (і тоді вони переважно відповідають типові національної держави) елементи. Прикладами країн, де національна ідея поки що виразно превалує у низці державних сфер, можуть бути Швейцарія, Фінляндія, Японія, Південна Корея, скандинавські, балтійські, більшість арабських країн, Хорватія, Словенія, Іран, Туркменістан та ін.

Сумними є приклади спроб інсталяції імперських доктрин в українській політичній історії, що приводило до появи

еклектичних, самосуперечливих теорій і практик державотворення: соціалісти-інтернаціоналісти періоду Центральної ради (М.Грушевський, В.Винниченко), націонал-комуністи 1920-х (наприклад, Е.Блакитний, М.Скрипник, М.Хвильовий) і 1960-х років (наприклад, І.Дзюба), націонал-демократи, а фактично націонал-ліберали, 1990-х і 2000-х (наприклад, В.Чорновіл чи В.Ющенко) та ін. Звідси – крах української національної державності та нівелювання національно-революційних процесів. Звичайно, в процесі державного будівництва можливе інтегрування окремих елементів ліберальних (наприклад, захист прав людини), соціал-демократичних (наприклад, захист соціальних прав) чи псевдотрадиціоналістичних (наприклад, захист прав раси) теорій, але виключно на базі національної ідеї і в межах національної держави. (Це за умови, якщо вони не мають націоналістичних відповідників у тій чи іншій націоналістичній традиції.) В такий спосіб імперські елементи кардинальним чином трансформуються, перестають бути нігілістичними, підпорядковуються націоналістичним буттєвим максимам і стають конструктивними складовими національної свідомості.

Таким чином, державні перспективи України у XXI ст. прямо залежать від вибору правлячими елітами та суспільством базової, фундаментальної ідеології державотворення. І це не якийсь винятковий акт окремого народу. Такий вибір постійно роблять усі країни світу в процесі своєї екзистенції. Не випадково про ключове значення такого вибору для США писав у 2004 році знаменитий геополітик Семюел Хантингтон у праці «Хто ми? Виклики американській національній ідентичності» [6]. Отож, в українців, як і будь-якої іншої нації, є три основні шляхи державного будівництва.

Перший – імперський. Спробувати будувати якусь нову українську державу-імперію на кшталт минулої Київської Русі, намагатися перетворити при цьому світ на себе, повторюючи шлях сучасних Сполучених Штатів Америки, Китаю, Росії, Євросоюзу та ін. світових наддержав.

Другий – космополітичний. Продовжувати будувати Україну як державу-колонію чи, точніше, неокolonію, перетворюючись при цьому на світ. У нашому конкретному випадку, перетворюючись на шматочок Російської чи західної імперій. Це шлях малих держав у Євросоюзі, латиноамериканських країн на американських континентах, шлях більшості країн Африки чи сателітів Російської Федерації.

Третій – націоналістичний. Будувати свою національну державу, оту шевченківську «хату», українську Україну, націоналістичну Українську Самостійну Соборну Державу, щоб залишитись самими собою. Це шлях самобутньої, вільної нації серед інших вільних націй світу.

Перед обличчям національного небуття, котре потужно оголила російська агресія, гаяться із вибором базової ідеології державотворення немає часу. І цей вибір кардинально загострений та простий: або шлях свободи – націоналізм, або чергове рабство – імперіалізм і космополітизм.

Література:

1. Бандера С. Українська Національна Революція, а не тільки протирежимний резистанс // Бандера С. Перспективи Української Революції. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1998. – С.130-171.
2. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 1992. – 178 с.
3. Іванишин В. Тезаурус до курсу «Теорія літератури». – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2007. – 112 с.
4. Іванишин П. Вульгарний «неоміфологізм»: від інтерпретації до фальсифікації Т.Шевченка. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2001. – 174 с.
5. Іванишин П.В. Національний спосіб розуміння в поезії Т.Шевченка, Є.Маланюка, Л.Костенко: монографія. – К.: Академвидав, 2008. – 398 с.
6. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / Пер. с англ. А.Башкирова. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ООО «Транзиткнига», 2004. – 635 с.

Андрій Ілєнко
народний депутат України
VII та VIII скликань

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Сьогодні ми маємо суттєво осмислити революції і постреволуційну ситуацію у контексті націоналізму. До 1991-го року метою націоналізму було виборення незалежності держави, і тому після здобуття цієї цінності в ідеології націоналізму виникла певна прострація. Виникло питання: «Що ж далі?». Почати боротьбу за наповнення держави? Схожа ситуація склалася і після 2004-го року. Тоді націоналісти виконували величезний обсяг роботи, але до влади прийшли представники ліберальної ідеології. І лише після Революції Гідності націоналізм легітимізувався в очах всього українського суспільства. Двигуном революції був націоналістичний рух, але все ж домінантною складовою революційного дискурсу були ліберальні гасла та ідеї. Хоча революцію «витягли» націоналістичні організації, але здобутками скористалися представники ліберального крила сил Майдану. Тому виникає питання: «Чи варто нам було взагалі брати участь у цій революції?». Відповідь очевидна – «Так». Ми мали йти на союз із ліберальними партіями і скинути режим Януковича, щоби він остаточно не перетворив Україну на колонію Московщини. І зараз у нас краща ситуація, аніж була би без цієї революції, оскільки наразі ми маємо змогу зробити крок вперед. На прикладі війни з Росією ми бачимо повний колапс ліберальної політичної системи Європейського Союзу, світової дипломатії та ідеології в цілому. У світі відбуваються тектонічні геополітичні зсуви, і ми маємо скористатися цим розбалансуванням для здобуття націоналістичної та сильної країни, а не скіти як держава капіталістичної периферії, якою Україна є зараз.

В чому проблема з Росією? Існує проблема зовнішньої самооцінки росіян, пов'язана із специфікою їхньої ідентичності. Я побачив сьогодні відео, відповідь російських студентів на

звернення українських студентів. Вони в двохвилинному відео говорять спочатку: «Вашим детям будет стыдно, что вы развязали гражданскую войну у себя в стране», а потім вони кажуть: «Вам будет стыдно, что вы стреляли в нас», тобто у них одночасно «гражданская война» і «вы стреляете в нас». Це говорить про проблеми їх зовнішньої оцінки себе, це елемент їхньої ідентичності. Вони вважають, що Україна – це їхня органічна частина. При цьому вони ненавидять цю частину і не знають як себе поводити з нею. Але деконструкція цього міфу веде, насправді, до краху їхньої національної ідентичності, побудованій на тезі про руську київську традицію, до якої вони не мають жодного стосунку. Демонтаж їхніх міфів, максималізм цих гасел вимагає тривалої роботи на багато років.

Справжня українська державність можлива тільки на руїнах Російської імперії. Росія з тим комплексом ідеологічно-історичного мислення, яке є зараз, буде в стані війни з Україною перманентно. Проблема в тому, що вони в своїй хворій свідомості щиро вважають, що це їхня оборонна війна. З точки зору того міфу, в якому вони живуть, є своя логіка, що пояснює агресію та шалену ненависть. Вони настільки занурені у власну ідеологічну ілюзію, що навіть не помічають власної абсурдності. Вони охороняють свій імперський ідеологічний, і, насправді, національний, міф, що є їх сутністю.

Тому наше завдання – це робити все для конструкції їхньої національної ідентичності, і тут нам потрібно брати у союзники анклав автохтонних, угро-фінських ідентичностей розвитку.

В тактичному плані для України доцільною є політична структура, яка веде політичну агітацію та пропаганду, що є швидким і водночас глибоким способом впливу на розвиток середовища. Академічне середовище людей, які мають певний вплив в суспільстві, лідерів думок дозволяє легітимізувати, популяризувати ідеологію українського націоналізму. Шлях поширення будь-якої ідеї через людей і через їхні реальні переконання. Бандера писав про маси, мобілізацію мас, про розповсюдження ідей націоналізму, я думаю, жоден інший теоретик українського націоналізму так детально і глибоко цю тему не опрацював.

Олег Баган

*кандидат філологічних наук,
доцент Дрогобицького державного
педагогічного університету ім. І.Франка,
Науково-ідеологічний центр ім. Д.Донцова*

ГЕОПОЛІТИЧНІ ВІЗІЇ В ТЕОРІЯХ КЛАСИЧНОГО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ І СУЧАСНІСТЬ

Ідеологія вольового українського націоналізму почала формуватися в останні роки ХІХ ст., в основному у творах Миколи Міхновського. Її окремі імперативи згодом прозвучали у творах І. Франка, Б. Грінченка, І. Липи, Олени Пчілки, Лесі Українки, Л. Цегельського. Від 1913 р. її найактивнішим синтезатором став Дмитро Донцов (1883-1973), який зумів включити ідеологеми українського націоналізму у світовий теоретичний націософський контекст. Одним із найважливіших кроків у цьому плані було уведення ним українського національного питання, ідеї утвердження української нації в систему міжнародної проблематики. Це чітко сформулював Д. Донцов у своїй етапній праці «Сучасне положення нації і наші завдання» (1913), яка закономірно стала одним із головних маніфестів модерного українського націоналізму.

Міжнародна проблематика актуалізувалася у 1917 р. із здобуттям перших форм української державності в ході Національної Революції 1917-1920 рр. Тоді Д. Донцов, який щойно повернувся із еміграції, написав дві брошури щодо геополітичної проблематики: «Міжнародне положення України і Росія» (1918) і «Українська державна думка і Європа» (1918). Ці праці за рівнем аналітики і масштабністю та глибиною проблематики не мають собі рівних у тогочасній українській політичній думці і публіцистиці, проте, як не дивно, вони чомусь надто мало уваги привертають у сучасних дослідників. Ці твори чітко вияскравили геополітичний ідеал українського

вольового націоналізму – створити надпотужну українську державу над Чорним морем із континентальним міжнародним значенням для всієї Європи – і стали класикою в його теорії.

Праця «Міжнародне положення України і Росія» є особливо актуальною для сучасності самою своєю центральною проблемою. Д. Донцов логічно поставив питання про потребу реконструкції геополітичного простору Середньо-Східної Європи, який був захоплений Росією після катастрофічної для цілої Європи Полтавської битви 1709 р., тобто простору між Балтикою і Чорним морем, осередком якого була Україна. «Т. зв. Західна Росія, – писав він, – знову виринула в очах здурнілої Європи під своїми старими іменами: Литви, Польщі і України. Для цілого комплексу земель від Ризької затоки до Чорного моря прийшла пора повернення попереднього стану» [3, с. 371]. Цікавою тут є оцінка тогочасної європейської політики: «здурніла Європа». Це говорить про те, що Д. Донцов дуже критично дивився на європейську політику щодо Росії (це відображає весь комплекс його публікацій за період 1-ї світової війни, сьогодні ці статті опубліковані у виданні: Донцов Д. Вибрані твори у 10 т.: Т. 1. Політична аналітика (1912–1918 рр.) / Упоряд., передм., комент. О. Багана. – Дрогобич: ВФ «Відродження», 2011. – 328 с.). Передусім його дратувала засліпленість Європи, яка не бачила загрози в розростанні російського імперіалізму і не протидіяла цьому, яка не підтримувала націоналізм бездержавних народів, яка не вела конструктивної політики на Сході Європи загалом. Д. Донцов особливо критикував політику Німеччини за надмірну довіру до Росії ще від часів О. фон Бісмарка, за однозначну зосередженість на Британії як на своєму головному ворогові, за утопійні надії знайти порозуміння «...з державою [Росією], котра рівночасно змагала до панування в Монголії і Манджурії, в Персії, Малій Азії та на Балканах, до поділу Туреччини і Австрії, до завоювання Константинополя, – думати, що з сею державою можливий був який-будь довший, не хвилюваний лиш, компроміс – було дійсно досить наївно» [3, с. 372]. У Німеччині панувало якесь фатальне русофільство (додамо,

панує і сьогодні), якесь химерне, безпринципне трактування проблем Середньо-Східної Європи, характерне для різних німецьких урядів [3, с. 367–374].

Важливо наголосити, що для Д. Донцова було цілком зрозумілим те, що саме Росія, зажерлива у своїх експансіоністських планах, розв'язала 1-у світову війну: «привід до теперішньої війни дала Росія» [3, с. 369] – ніби мимоволі кидає він, говорячи про це як про усім відомий факт. На жаль, у теперішній українській політичній думці і публіцистиці цій темі приділяється мало уваги, темі, яку би ми могли сьогодні розгорнути до більших масштабів, звинувативши Росію перед усім людством за цей жахливий злочин – розпалення 1-ї світової війни. До слова, українські історики і публіцисти Іван Кревецький (1883–1940) і Степан Томашівський (1875–1930) докладно описали у свій час цей експансіонізм Росії, коли саме через те, що вона хотіла захопити Галичину, аби зупинити український сепаратизм і прорватися в зону Середньої Європи по схилах Північних Карпат, була розпрацьована схема міжнародної провокації з метою дестабілізувати Європу. Див. книжки: Кревецький І. Галичина і Росія. – Львів, 1913; Томашівський С. Галичина. Політично-історичний нарис з приводу світової війни. – Львів, 1915.

Зі свого боку Д. Донцов застерігав щодо природи і традицій російської дипломатії, яка поводитися вкрай цинічно і віроломно: «Спритна, неперебірлива в средствах дипломатія, її чисто азійська підступність і хитрість забезпечували... успіх за успіхом...» [3, с. 369]. Для цієї дипломатії заповітними були імперські цілі: «Гданськ, Галичина, Константинополь, Антлантійське узбережжя» [3, с. 380]. Вони сакралізовані в російській державницькій свідомості, тому Європа мала зрозуміти одне: тільки мілітарна сила, як це сталося під час німецького наступу на схід в ході 1-ї світової війни, може зупинити російський жорстокий і деструктивний експансіонізм на континенті [3, с. 373–375].

Д. Донцов у своїй праці спирався на геополітичну логіку К. Маркса, який у низці досліджень чітко описав імперську загрозу Росії, її євразійський характер і цілком точно визначив

її як «жандарма Європи» і «тюрму народів». Деякі з праць К. Маркса на цю тематику навіть були заборонені через це в СРСР. Власне, він пояснював за законами геополітики, що Росія, поглинувши Литву, Білорусь і Україну, неодмінно загрожуватиме цілій Середній Європі, а згодом і Західній Європі [3, с. 380]. Геополітична роль України, тобто долини Дніпра, як чинника міжнародної рівноваги є подібною до ролі Бельгії в Західній Європі, яку не могла довше втримати в своїх руках жодна суперпотуга – ні Франція за Наполеона, ні Німеччина, ні Іспанія з Австрією, – бо повний перехід нідерландських земель під контроль однієї з них давав би їй повну перевагу. Так само повний контроль Москви над Україною дає їй абсолютну перевагу над Середньою Європою, тому боротьба за Україну буде точитися завжди.

Виходячи із цієї логіки, Д. Донцов категорично стверджував: «федерація Росії з Україною – така сама нісенітниця, як федерація Англії з Ірландією, або Пруссії з Великопольщею. Петербург не стерпів би ніякого, хоч лише автономного, державного новотвору на найважливішій шляху своєї експансії – в Києві. Для того екзистенція українського народу мусила б бути знищена наново, як вона була знищена 27 червня 1709 року. Можуть наші сентименталісти дурити себе якимись надіями і чекати ...на прихід «правдивої» російської демократії, котра подасть руку згоди братньому українському народові, але для нас ясно, що за російським «Drang nach Suden» (пертя на полудне) стоїть **незламна воля цілого російського народу**. Стреміти до федерації з ним або управляти політику, яка до сеї федералізації привела би, значить свідомо помагати російській експансії на Україну...» [3, с. 380–381].

Для Д. Донцова аксіомою було: «Кооперувати ж вона [українська держава – О. Б.] буде і повинна лише з тим, хто для свого політичного інтересу остаточно погодиться з думкою, що Росії яко такої не існує та що на її полудні постала нова держава, котра своєї суверенности не зречеться і в жодні тісніші зв'язки з бувшою метрополією входити не буде» [3, с. 384]. Чи хоч один

сучасний український політик користувався цим геополітичним правилом виживання молодого нашої держави й утвердження її на міжнародній арені? Чи принаймні думав у цьому напрямку? Натомість скільки пустих та солодких розмов про «стратегічне партнерство з Росією», про «економічну вигоду співпраці з нею», про «культурні і духовні зв'язки» і т. ін. ми чуємо від 1991 р.!

І наступна теза Д. Донцова: «Будувати незалежність нашої молодого держави, відкидаючи всяку федерацію чи економічне зближення з Росією, відкидаючи на бік всяке *Anlehnung* (опертя) до якої-будь з воюючих груп, спираючись на активну поміч кожної держави, котра в даний момент готова боронити інтегральності республіки проти замахів зі сторони Росії...» [3, с. 385]. Тут в якості історичного коментаря зауважимо, що Д. Донцов мав на увазі блок «центральної держав», тобто Німеччину і Австро-Угорщину, Туреччину і Болгарію, які перебували в стані війни з Росією, і в їхніх кардинальних інтересах було не допустити посилення Росії в Середній Європі та над Чорним морем. Водночас він не був «безкритичним адоратором», як сам казав, Німеччини, німецького духу і політики [3, с. 385], вважав, що прихід Німеччини в Україну у 1918 р. є «коначним зломом», що «ліпше б було, якби республіка власними силами справилася з російським наїздом» [3, с. 385].

У праці «Українська державна думка і Європа» (1918) Д. Донцов висловив кілька думок про стратегічну перспективу розбудови української держави. Передусім він виходив із засади, що постановля сильної української держави буде «важним чинником європейської рівноваги» [5, с. 436], оскільки зніме перевагу Росії над Середньою Європою через її абсолютне панування над рівнинним простором між Дніпром і Балтикою, її домінування на Північному Причорномор'ї. У такій формі, тобто Україна в міцному союзі із сусідніми середньоевропейськими державами від Естонії до Грузії, від Польщі до Румунії, наша держава стане надійною основою стабільності і геополітичної рівноваги для всієї Європи. Власне, ця доволі велика праця була присвячена

тлумаченню цієї тези в історичному вимірі, Д. Донцов пояснював на прикладах з минулого, як і чому всі попередні занепади України призводили до дестабілізації всієї Середньо-Східної Європи і наскільки з цього скористалася Росія, щоб створити свою імперію-наддержаву і постійно загрожувати Європі.

Водночас Д. Донцов брав до уваги той, чи не головний, закон геополітики, який сформулював шведський геополітик С. Гедин: «Наклін до територіяльної експансії подібний до сили природи, за котру не можна робити *відповідальними* поодинокі особи» [5, с. 392]. Він обґрунтовує розростання певної держави в залежності від тих рівнинних просторів та опорних географічних чинників (вихід до моря, долини рік, гірські перевали, стратегічні шляхи на плоскогір'ях і т. ін.), які вона контролює. Тому між державами постійно триває змагання за ці фактори. На прикладі історичної Чехії і Польщі Д. Донцов пояснював, що ці держави через малі і затиснуті терени власної етнографічної території постійно мусили шукати собі союзників, аби вийти на ширші геополітичні простори. Врешті ці союзнитва завалили обидва ці середньоевропейські геополітичні проекти: Чехію перехитрила і переграла Австрія, а Польща втопилася в «руському морі», тобто в протиріччях тих широких соціально-географічних просторів, які вона до кінця була не в змоззі контролювати. Натомість «Україна з її колосальною територією і населенням не потребує того робити (захоплювати інонаціональні терени, як Чехія і Польща – О. Б.). В своїм власнім географічному районі вона є в стані створити більший господарський терен, більшу державу» [5, с. 438].

Отже, вже тоді, на початках новітнього українського державництва, головний теоретик українського націоналізму усвідомлював творення української державності як процес народження нового розкладу геополітичних сил на континенті, як постановня наддержави, яка буде відігравати надзвичайну роль у просторі всієї Середньо-Східної Європи і Чорноморського макрорегіону.

У книзі «Підстави нашої політики» (1921) Д. Донцов увиразнив і розширив свої ідеї з брошур 1918 р. Тут він бачив своїм завданням окреслити в т. ч. й геостратегічні завдання для українського націоналістичного руху, який, не організований у бойові структури, через зраду ліберальної та соціалістичної еліт країни, зазнав поразки у Національній Революції 1917–1920 рр. Передусім визначив імператив у ставленні до Росії як найбільшої загрози для України: **«Росія всяка завше була носителькою ідеалу месіянства – це перший висновок... Росія всякий етап експансії до 1917 року (слов'янофільство і неославізм) і пізніше (большевізм) трактувала в перспективі своєї боротьби з Європою яко такою, і це другий висновок... Вона інстинктивно чула, що кожне розширення Європи, політичне чи культурне, загрожує її існуванню. Якими фіговими листками ся боротьба не прикривалася б, під якими прапорами вона не велася б, під слов'янофільським чи під большевицьким, зміст справи від сього не змінювався... Маючи перед очима істоту сієї боротьби, мусимо ми намітити головні лінії нашої національної політики»** [4, с. 25–26].

У першому розділі цієї епохальної (Є. Маланюк) для України книги Д. Донцов охарактеризував проблему суперечності, несумісності і ворожості російської ментальності і культури духові європейського Окциденту. Численними прикладами з російської історії, соціального життя, культури він ілюстрував, наскільки чужою є російська душа європейському психотипу людини. З інтенцій російського способу життя виходили й його геополітичні устремління: підім'яти під свою владу якомога більше народів і пожитися їхньою енергетикою, розширити простір тиранії і деспотизму як органічну для себе форму екзистенції, асимілювати інших і зруйнувати принципи Свободи, Індивідуалізму, Шляхетності, Громадської суверенності. Відповідною була висновкова аксіома: «зміцнення державної позиції Росії проти Європи, перехилення політичної ваги в сторону Росії на користь Європи і ослаблення Європи – се наш упадок» [4, с. 91].

Д. Донцов узагальнював: «Щоб нація могла утримуватися назовні, мусять бути міцними її урядження та ідеї, які віками довели свою пристосованість до народної психіки, досвідом довели, що потраплять бути міцним цементом суспільности... Нарід, історичним завданням і ціллю якого було не дозволити московським впливам вийти поза свої етнографічні границі, мусить плекати в своїй внутрішній політиці ідеї, на яких нація в своїй боротьбі зросла і зміцніла: ідеї окцидентальної культури... Бо тільки так довго ми могли опиратися московським впливам, як довго непорушно стояли, засвоєні нашим народом, традиції нашої західної культури. Се вона вложила в нас індивідуалістичну психіку, її активність, які, діючи як в одиницях, так і в групах, дозволили ставити чоло московським впливам. Литовський статут, магдебурзьке право, незалежна від світської влади Церква, церковні братства, козацькі товариства (ідея «лицарства», що лежала в їх основі, також чисто європейська, чужа Москві), становий конституціоналізм, зрештою, приватна власність – все це були урядження не на московським принципі приказу, а на європейській zasadі самоуправи» [4, с. 106–107].

Очевидно, що у своїй теорії окциденталізму Д. Донцов мав на увазі традиційну, героїчну культуру Заходу, а не її модерністсько-авангардистську стилістику перших десятиліть ХХ ст. Він так формулював зміст і сенс переможної української геополітичної ідеї: «У цій вічній нашій боротьбі проти хаосу на Сході, в обороні – в своїй власній державності і культурі – цілої культури Заходу, якраз лежить українська національна ідея, що мусить бути підставою всієї нашої політичної програми. І насправді, від долі України в цій боротьбі залежала перемога одного з обох принципів на континенті: європейського або московського... По кожній поразці України відчувала се в тій хвилі Європа новим натиском на неї російського колосу, і навпаки – кожне ослаблення Європи, чи упадок Польщі, чи ослаблення Швеції або Туреччини, фатально відбивався на Україні» [4, с. 87]. Цілком припустимо, що ця геополітична історіософема лягла в основу мотто з «Декалогу українського націоналіста»,

який склав С. Ленкавський у 1929 р., в якому є такі слова: «Я Дух одвічної стихії, що зберіг тебе від татарської потопа і поставив на грані двох світів творити нове життя». В обидвох націософських тезах є містифікація ідеї української національної **межовості**, українського призначення бути форпостом Європи у найвідповідальнішому просторі її протистояння впливам Азії. Д. Донцов ще так увиразнював цю історіософему: «Ми були, може, далеким сходом Окциденту, але в жоднім разі не далеким заходом Орієнту» [4, с. 86].

У цьому контексті мислитель формулював таку аксіому геополітичного утвердження українства: «Тільки нація, що свідома великих завдань, які має виконати в інтересах цілої людськості, тільки такій нації приділяється спеціальна клітина на шахівниці світової історії. Лише ясно сформульований національний ідеал робить з певної національної ідеї кристалізаційний осередок для індивідуальних і групових воель всередині нації, які без нього шукають інших центрів тяжіння» [4, с. 95]. Іншими словами, та нація має велику перспективу, яка зуміє вписатися своїми державницькими і вітальними устремліннями в глобальні геополітичні устремління свого макрорегіону і цілого континенту.

Таким органічним макрорегіоном для України є простір Середньої Європи, «від Адрії до Дону і від Балтики до Середземного моря» [4, с. 95]. Д. Донцов пояснював: «Як для Ірландії боротьба з Великою Британією, як для сербів і болгар аж до 1912 р. боротьба з Туреччиною, так боротьба з Росією є нашим колективним ідеалом. Він диктується нам нашими історичними традиціями, нашим географічним положенням і спеціальною історичною ролею, яку судилося нам грати. Ні у відношенні геополітичнім і кліматичнім, ні під оглядом річкових систем не є Україна продовженням східноросійської рівнини, хоч вона й не виказує маркантних границь з цією останньою. Навпаки, через Литву і Польщу і через їх річкову систему вона скорше була продовженням Середньої Європи. Так її положення зробило з неї театр невгаваючої політичної та культурної боротьби

двох світів: татарсько-московського і європейського. Від сього останнього відпала вона політично щойно вкінці XVIII в., культурно – ніколи» [4, с. 84].

Ціла концепція книги Д. Донцова «Підстави нашої політики» формувала центральну геополітичну стратегему для України: **стати опорним каменем у мурі середньоєвропейських народів і країн проти Росії**. На жаль, до сьогодні навіть після майже 25-ти років державної суверенності українські еліти не усвідомлюють цього «колективного ідеалу» нації, тобто його будівної і переможної ролі в нашому бутті.

Наступним етапом розвитку геополітичної стратегії українського націоналізму став період підготовки і проведення I Конгресу українських націоналістів у 1929 р. Доповідь про міжнародну політику ОУН готував Зенон Пеленський (1902–1979). Він визначив три основні напрямки зовнішньої активності ОУН і потенційно майбутньої української держави: галицько-балканський, каспіє-кавказький і білорусько-балтійський. Тобто, майбутня українська держава мала розширювати свої впливи в зоні Середньо-Східної Європи з тим, аби стати її стратегічно надважливою країною. Головний принцип при цьому був такий: «Тільки відтиснуття Росії від Кавказу і від Балтику примусить її повернутись остаточно обличчям до Сходу і в той спосіб відтяжити Україну раз назавжди від свого натиску... Уважаємо, проте, що тільки затяжна боротьба з Росією, яка б довела до нашого повного осадовлення в тих названих просторах, зможе нам з цього боку забезпечити можливість державного закріплення...» [7, с. 272]. Власне, З. Пеленський цілком логічно наголошував, що вирішальним буде каспіє-кавказький напрямок геополітичних змагань, оскільки в ньому відкриваються великі перспективи для України економічного і демографічного плану, бо в ньому вона знайшла важливі для свого господарства руди і нафту, багатства чорнозему (передбачалося, що буде відвойована колись українська Кубань). Тому «планом української зовнішньої політики в цьому просторі є: тісний союз з трьома головнішими закаспійськими (закавказькими)

державами, отже з Вірменією, Грузією і з Азербайджаном, далі ж такий самий союз з передкавказькими народами, як от з донцями, кубанцями і поволзькими татарами, які б мали творити федерацію європейського козацтва» [7, с. 271].

Якщо З. Пеленський аналізував конкретну міжнародну політику головних європейських держав і США, намагаючись розгадати перспективні геополітичні тенденції, то головний ідеолог ОУН, який виробляв її філософські засади, Юліян Вассиян (1894–1953) у своїх есеях «Простір між Москвою і Візантією» (1934) і «Степовий сфінкс» (1936) давав яскраві візії історіософського змісту. На його думку, головною геополітичною проблемою України ще від середньовіччя було те, що вона не зуміла стати притягальним цивілізаційним центром, поступившись сильнішим тенденціям консолідації, які йшли від Боспору (Константинополь-Стамбул) і верхів'їв Оки (Москва). Упродовж тисячоліть на родючих українських чорноземах виробилася розмріяна, ліниво-пасивна, миролюбна ментальність українського етносу, такої собі ласкавої «сонячної Аркадії» [1, с. 75]. Елліністичні впливи, які століттями йшли від Греції, не принесли цьому просторові міцної форми, лише тонкі відчуття естетичного. Україні забракло впливів античного Риму, згодом Католицької Церкви, яка вчить активізму та індивідуалізму. «Мішанина рас, – писав Ю. Вассиян, – культурних, психологічних, політичних типів, релігій, вірувань і філософських доктрин творила у висліді мозаїку духовної різнобарвності, що не була ніякою органічною цілістю...» [1, с. 67]. Натомість українська людина загрузла у «контемпляції (покірності – О. Б.), аскетизмові, втечі від життя», які панують у православ'ї [1, с. 67]. Водночас від Візантії Україна перейняла переважно «мінусові» впливи: невпорядкованість, інертність історичного розвитку, настроїв відступу і пораженства, нахил до формалізму у культурі [1, с. 68–69]. Україні бракувало великої геополітичної ідеї, наприклад, плану завоювати Південні Балкани і Малу Азію, Боспор і Дарданелли, як це часами просвічувалося у поривах князів-варягів [1, с. 77], Ю. Вассиян висноував: «Ідея експансії

на Південь, включно зі здобуттям перемоги і гегемонії над Візантією, могла дати староукраїнській державі погінну силу політичного заповіту і таким чином зорієнтувати русло державної політики до активності територіяльних надбань, яких оконечна мета... обов'язує, дисциплінує, зберігає» [1, с. 77]. Натомість відсутність цієї зовнішньополітичної ідеї «розслаблювала, атомізувала, впливала занепадницьки» [1, с. 78]. Відсутність духу експансії й агресивності, брак геополітичного зовнішнього ворога спричинили внутрішню стагнацію, розклад і падіння Київської Русі, войовничий дух варягів розчинився у примирливій психології слов'ян-антів. «Слов'янський світ, – резюмував Ю. Вассиян, – у своїй формі київської держави... не мав відповідно сильної психічної натури до підбоїв та організації, що їх зустрічаємо у племінному комплексі західноєвропейського варварства... Київській державі бракувало... **ідеї світово-політичного царства**... Київ не доріс до рівня, на якому народжується **воля до світового панування**» [1, с. 79].

Київ не став спадкоємцем Константинополя у сенсі повного засвоєння його елліністичних духовних традицій. Водночас Москва викривила, спровокувала спадщину Візантії, «надбудовуючи на візантійських основах незугарну, чужу виглядом будівлю татаро-фінського духу» [1, с. 79]. Якби Київ виконав цю свою місію, утвердився б над Чорним морем як Сила, то «Царгород ніколи не був би здобиччю переможного походу мусульманства, а Москва не могла б уже кинути гасла Третього Риму і перебрати на себе місію організатора європейського Сходу» [1, с. 79]. Відтак при відновленні української державності треба всі зусилля зосередити на зміцненні південного напрямку зовнішньої політики, туди кличе «первородний ерос української землі» [1, с. 91], до Чорного моря, яке є цивілізаційною і геополітичною основою України – Понтиди.

Геополітичний успіх кожної країни залежить не тільки від її географічних особливостей і характеру історичної політики, а й від ментальних засад її мешканців. Багато здобувають ті держави, народи яких перейняті високим ідеалізмом, етикою героїки,

з візіями здобування, здібні до організованої дії і вперті своєю динамікою. Українці не належать до таких – критична теза Ю. Вассіяна. Він так пояснює причини української історичної пасивності: неконсолідованість українського геополітичного простору породила «анархічну» вдачу душі, «недовірливість», вузький егоїзм і заздрість натури. Також надмірний «інстинкт осілости», вироблений віками проживання на родючих чорноземах, посприяв формуванню пасивної, поступливої, трафаретної поведінки [2, с. 51–53]. Безвольність і надмір емоцій довершують картину національної психе українства: «М'якосердя поневоленого і пониженого тануло в почутті власного безсилля і шукало порятунку в химерних сподіваннях приходу спасителя чи чудотворця, що в *чудесний* спосіб перемінить твердий устрій життя в безжурний, щасливий рай» [2, с. 52]. Так виробився «тип хлібороба, глибоко зв'язаного зі своєю землею, миролюбного до своїх вузькоособистих, родинних і побутових вітально існуювальних справ» [2, с. 52–53]. Тому лише через кардинальну перемену ментальних засад нації може прийти її одужання і спалах до історичних успіхів.

Ю. Вассіян називає Україну «степовим сфінксом» через велику загадковість української землі, у просторах якої то вибухають, то фатально чомусь затухають містичні сили життя. У її степах розвіялася історична енергетика кіммерійців, скіфів, сарматів, печенігів, половців, української козаччини. Цій хліборобській землі у вирішальні моменти історії бракувало відваги і духу активної експансивності [2, с. 77].

Тоді ж, ще у середині 1930-х рр., Михайло Колодзінський (1902-1939), один з провідних діячів крайової ОУН, її військовий референт, пізніше командир Штабу Карпатської України, написав книжку «Українська воєнна доктрина», яка, проте, була опублікована тільки у 1940 р. Цей твір, який мав ідеологічно-вишкільне завдання, є цікавим зразком тодішнього геополітичного візіонерства в націоналістичному русі. Для автора ідеальною постаттю провідника-державника є князь Святослав Завойовник (X ст.), який воював на північній Волзі,

розгромив Хозарію, переможно пройшов Доном і Північним Кавказом, вирушив у похід на Візантію з планом просунути кордони Русі далеко на південь, на Балкани і над Чорне море. У всіх його завойовницьких кроках проглядаються стратегіями експансивного геополітичного мислення з розбудови наддержави всеконтинентального значення. Звідси перший висновок М. Колодзінського: «Схід Європи мусить бути наш, бо такий заповіт оставили нам наші прадіди» [6, с. 23]. Географічне розташування України на межі лісового простору Європи і гігантського євразійського степу, на межі окцидентальної цивілізації і варварства кочівних народів обумовило трагізм української історії і водночас будить нинішнє українство до виконання величної і героїчної місії як чинника поступу [6, с. 24]. Місце кочівників від XVII ст. зайняла Московія, тому боротьба з нею має для України сакральне значення і звучання: «Москва і сьогодні заступає той руйнний напрям, що був прикметою орд Атили і монгольських кочовиків. Ми сьогодні знову, як і в давніх часах, боронимо європейську культуру від наступу московських ідей... Се є наша місія і призначення... І ми, українські націоналісти, відчуваємо кожним фібром нашої душі, що наші предки розпочали на Сході Європи організоване життя, що вони тут перші засадили культуру над Дніпром...» [6, с. 25].

Боротьба, за М. Колодзінським, має есхатологічний зміст і характер: «все те, що робила Москва і сьогодні робить, се все є негацією Бога на землі. Не треба, отже, обманювати себе впливом Москви. Сей вплив є такий, як давньої столиці Золотої Орди. Якщо Москва силою і терором не зможе накидувати свого впливу, то вона не буде мати на Сході Європи більшого значення» [6, с. 25]. Він правильно розуміє геополітичні закони: «Хто хоче бути паном-господарем у Києві, той мусить мати ідею для цілої Європи й сумежних з нею азійських земель... Не може бути над Дніпром української держави, а над Волгою і Каспієм – дике поле. Се все є одна геополітична цілість...

Ми, будуючи українську державу, мусимо пересунути кордони Європи до Алтаю і Джунгарії. Європі бракує якраз сього

простору, який лежить зараз облогом, або плакає монгольсько-го змія. Україна призначена зв'язати сей величезний простір з Європою політично, економічно й культурно. Аж тоді виконаємо заповіт наших предків, а фраза «на грані двох світів» набере реального змісту. Ми запряжемо найкращі духові сили Європи до праці на цьому просторі, а з сього вийде користь і слава не тільки Україні, але й цілому культурному світові» [6, с. 26].

Ми обминемо аналіз знаменитих книжок Юрія Липи (1900–1944) «Призначення України» (1938) і «Чорноморська доктрина» (1940), в яких автор великою мірою тільки розширив і поглибив описані нами ідеї націоналістів про Україну як центральний геопростір Середньо-Східної Європи і особливу значущість для неї макрорегіону Чорного моря.

Ми вибрали, отже, тих авторів міжвоєнної доби, які найбільше вплинули на стратегічне мислення українського націоналізму того часу й ідеї яких мали понадчасовий зміст і значення. На цій основі ми можемо визначити п'ять головних імперативів геополітичної доктрини класичного націоналізму:

- *опиратися на власні сили і постійно мобілізувати націю до зовнішньої активності;*
- *Україна має бути націлена на те, щоб стати основною у геостратегічному плані державою Середньо-Східної Європи;*
- *треба постійно шукати міжнародних союзів проти Москви як найбільшої загрози для стабільності і геополітичної гармонії Середньо-Східної Європи і середовища розростання захланного імперіалізму та шовінізму;*
- *широко опанувати Чорноморський простір як органічний для розростання ваги українського етносу, створити Україну як велику морську державу;*
- *відкрити і стимулювати південно-східний, азійський напрям міжнародних стосунків по лінії Кавказ – Середня Азія як вирішальний для вгамування імперіалізму Москви.*

З цих теоретичних окреслень випливають підказки до здійснення перших важливих практичних кроків у сучасності. Це мали б бути такі:

1. Видати антологію геополітичних праць провідних теоретиків українського націоналізму.

2. Стимулювати створення науково-інформаційних центрів, які б аналізували геополітичну проблематику за такими напрямками: а) простір між Балтикою і Уралом; б) російський етнос у часі і просторі: між імперськими міфами й історичними реаліями; в) проблеми і перспективи Кавказу і Закавказзя; г) світ тюркомовних народів і його цивілізаційне значення.

3. Формувати міжнародну пропаганду з моделюванням Москви як епіцентру світової нестабільності, загрози для демократії в Європі і руйнування та поглинання менших народів в зоні її безпосередніх впливів.

Література:

1. Вассиян Ю. Простір між Москвою і Візантією // Вассиян Ю. Суспільно-філософські нариси. – Чикаго, 1958. – С. 42-90.

2. Вассиян Ю. Степовий сфінкс // Вассиян Ю. Твори: Т. 1. – Торонто: Євшан-зілля, 1972. – 272 с.

3. Донцов Д. Міжнародне положення України і Росія // Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник / Вип. 1 / За ред. О. Багана. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – С. 366-387.

4. Донцов Д. Підстави нашої політики. – Нью-Йорк: ООЧСУ, 1957. – 210 с.

5. Донцов Д. Українська державна думка і Європа // Український націоналізм: історія та ідеї. Науковий збірник / Вип. 1 / За ред. О. Багана. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – С. 388-353.

6. Колодзінський М. Українська воєнна доктрина. – К., 1999. – 54 с.

7. Пеленський З. Міжнародна політика України // Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / Упоряд. В. Муравський. – Львів, 2006. – 420 с.

Грина Фаріон
кандидат філологічних наук,
народний депутат України VII скликання

СТЕПАН БАНДЕРА І ВІЙНА З МОСКВОЮ

*Плуг національної революції переоре
ціле життя, а найважливіше – підніме на поверхню
нові, придавлені сили, видвигне нові таланти,
нові активні й провідні кадри.*

Степан Бандера

Кожен Новий Рік українця розпочинається з уродин Степана Бандери. Він найгарячіша політична персона, що і досі ділить суспільство на гарячих і холодних, вільних і рабів, живих і мертвих. Пригадую, як деякі змілілі торішні опозиційні політики та громадські діячі намагалися приглушити дух Бандери на Майдані. Проте цей Дух Бандери витав у гаслах «Слава Україні – Героям слава», які зараз задля форми промовляють надто далекі від націоналізму політики і люди. Пригадую, як ці політично-громадські ліліпути виступали проти звичного для ВО «Свободи» смолоскипного маршу на честь уродин Бандери. Тим більше неприйнятними для цих середовищ були міркування Бандери про основну загрозу для України з боку Москви. Вони ж бо, з огляду на свій колонізований і злібералізований розум, і далі перебували в полоні «братських» взаємин з російським народом, у якого хіба що цар поганий. Цей інфантизм, на жаль, не може подолати навіть тривала війна між Україною та Росією зараз, що названа цими політичними недолітками як АТО.

Отож, які посили у теперішню українсько-російську війну маємо взяти на озброєння від непереможного Степана Бандери. Пропоную уривки зі свого ширшого матеріалу про

Провідника, що базований на його праці «Перспективи української революції».

1. Закорінення більшовизму на московських теренах випливає з хворобливої імперської ментальности росіян захоплювати, принижувати, визискувати. З огляду на це: *«Росія є тільки одна – імперіялістична. І так буде доти, доки російський імперіялізм не буде доценту розторощений, а російський народ не вилікується з нього через пізнання, що його імперіялізм приносить йому самому найбільше лиха – жертв, терпіння і падіння. До цього ще далеко».*

2. Зміна влади у Росії – це не зміна імперської ідеології у ставленні до України: *«Якщо завтра на зміну большевизмові прийде інша форма російського імперіялізму, то він так само насамперед звернеться всіма своїми силами проти самостійності України, на її поневолення. На це виразно вказує стан політичної думки і настанова російської маси, всіх російських середовищ, як комуністичних, так і антибільшовицьких. У всіх них живе крайня ворожість супроти ідеї державної окремішності, суверенності України».*

3. Нацистський гітлеризм і московський комуністичний більшовизм походять з того самого джерела – імперської ментальности. На це неможливо вплинути через якісь моральні чи правові засади – це можливо і треба тільки знищити. Якщо гітлеризм було знищено, то російському імперіялізмові та шовінізмові світова спільнота створила якнайкращі умови для поглиблених модифікацій. Звідси і виріс Путін, путіноїди та ліберасти всіх мастей. Бандера розкриває сутність двох убивчих режимів, які відчув на собі персонально: *«Гітлеризм виразно проголошував свій імперіялізм у формі расистської теорії. Большевизм приховує свій московський імперіялізм під формою інтернаціоналізму, класової солідарности пролетаріату, світової комуністичної революції. Все протиставлення поміж ними, від ідеологічного починаючи, аж до воєнної розправи, за своєю суттю було конкуренційною боротьбою двох подібних*

імперіялізмів за панування на тому самому просторі, а не боротьбою двох протилежних світоглядів, ідеологій суспільно-політичних систем».

4. Московський імперіялізм за головну мішень має не лише самотність націй, але гідність і свободу окремої індивідуальності: *«Ідея гідності і пошанування людини, її вільного розвитку, власної ініціативи, творчого та достойного самовключення в гармонійний уклад збірною національного та суспільного життя є діаметрально протилежна до більшовицької тиранії, уярмлення і визискування людини, топтання її гідності, нівечення свободи».*

5. Утвердження московського режиму через різні форми побутування – передусім мову, культуру, бізнес та ін. – можливе лише за умови знищення основних українських опор – Бога, Душі, Духовости та Національної Ідеї. Саме на них і спрямовано головний московський удар і саме вони абсолютно віддалені від теперішньої недоукраїнської політичної еліти хоч і з бандерівськими гаслами: *«Вона (Москва) зміряє до систематичного оточення української національної субстанції, до виполокання з душі і життя українського народу всього національного змісту».*

Отож хоч би скільки теперішній український пластиковий провід розводився про реформи, антикорупцію і децентралізацію – без першорядного закладення україноцентричного фундаменту – це мафи на піску. Читайте життя і твори Бандери як шанс будувати Український Дім, а не чергову космополітичну халабуду.

Ярослав Сватко
історик, публіцист,
редактор газети «Шлях перемоги» (1993–1998 рр.)

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРЕМОГИ

75 років тому воююча Україна уклала концепцію перемоги у визвольній боротьбі. Концепція спрацювала, але історики, не бажаючи бути звинуваченими в політичній заангажованості, пишуть про це мало. Більше присвячують уваги зовнішньому опису перебігу подій, адже драматургія утворення Революційного (бандерівського) Проводу ОУН була пригодницькою і легше захоплює уяву, аніж сухі документи концепцій майбутньої боротьби. Але крім зовнішніх, легко видимих причин поділу ОУН, дискусій про те, хто був зрадником і чому «архів Сеника» потрапив в руки чужих спецслужб, були фундаментальніші теми для обговорення. Суб'єктність визвольного руху – і як результат, суб'єктність України в глобальних політичних процесах – ось гарантія, що поява України не буде випадком, залежним від волі сильних цього світу. Саме звідси випливає відома теза молодшої генерації ОУН, «опора на власні сили».

Однак тверезий розрахунок показував, що власних сил може бути замало для перемоги над головним окупантом України. А свіжа історична пам'ять підказувала, як Україна стала розмінною картою в грі великих держав. Треба було шукати союзників, які не зрадять, бо їх інтереси в боротьбі з московською імперією повністю співпадають з українськими, принаймні на етапі визвольної боротьби. На думку молодих революціонерів, такими незрадливими союзниками можуть бути тільки поневолені імперією народи, які прагнуть власної волі.

Якраз із створенням революційного Проводу ОУН ця концепція набула логічного завершення, а право кожного народу на життя у власній демократичній державі отримало образне завершення у гаслі «Воля народам – воля людині!». В

подальшому ми бачимо заповнення цієї концепції практичним змістом і реалізацію її на практиці. Це і «добровольчі батальйони» поневолених націй у складі УПА, і скоординовані виступи національних земляцтв у таборах ГУЛАГу, і непомітна, але результативна робота багатьох тисяч репресованих радянським режимом членів ОУН на засланні, у чужому, але союзному національному середовищі.

Хоча сучасна московська пропаганда намагається нав'язати думку, що розпад Союзу організували американці, обваливши ціну на нафту, але ми знаємо, що розпадався він за тими схемами, які були накреслені в «Перспективах української революції» Степана Бандери. І ми пам'ятаємо, як президент США, старший Джордж Буш, за кілька тижнів до Акту 24 серпня, «виховував» депутатів Верховної Ради УРСР, що незалежність України – це щось таке, як відділення Каліфорнії від США. Його «chicken Kyiv speech», як її називають самі американці, сьогодні є документом доби, який свідчить про те, хто тоді будував, а хто «зливав» майбутню незалежність України.

Після Другої світової війни, в еміграції, бандерівці створили фронт народної дипломатії проти Кремля – Антибольшевицький Блок Народів (АБН). Звичайно, вони розуміли, що основний фронт боротьби за незалежність проходить в Україні, і про це ясно говорить в «Перспективах української революції». Але крім фронту гарячого, де сторони стріляють одна в другу, є ще фронт боротьби ідей. Народ, не озброєний ідеєю, ні на яку боротьбу не піде. Великою заслугою ОУН в еміграції було збереження і розвиток ідеї визволення України, а також передача цієї ідеї в Україну. 45 років КГБ боровся з проникненням ідеї свободи в Україну, але зупинити цього процесу не зміг. Подібну функцію мав і АБН – він транслявав ідеї свободи поневолених народів своїми національними каналами, плекав те зерно, з якого в майбутньому мала вирости їхня державність. Очевидно, успішно, бо розвалилась і Югославія, і Радянський Союз, представники народів яких входили в АБН.

В середині 90-х ми вирішили, що АБН свої функції виконав і його слід розпустити. Останньою помітною дією цього об'єднання діаспор була масова акція підтримки Ічкерії під час першої чеченської війни. Тоді чеченці ще не мали організованої діаспори, і основне навантаження публічних громадських акцій протесту лягло на плечі АБН. Це була масова кампанія, яку за масштабами можна порівняти з теперішніми акціями в підтримку України проти російської агресії, яку проводить зараз українська діаспора.

В плані організації масових акцій, розпустивши АБН, ОУН нічого не втратила. Однак перебіг сьогоденної війни показує, що втрачена суттєва складова ідейної боротьби проти імперії – саме та, яка робить імперію беззахисною від внутрішнього руйнування. Ми втратили ті інформаційні канали, якими ідея приходила до екзекутивної частини, що здійснювала розвал – поневоленого народу. АБН здійснювала цю передачу ідеї самостійності найбільш природним для кожного народу шляхом – через частину цього народу в еміграції. Ця частина достоварувала ідею волі до своїх національних особливостей, вони зразу бачили, що не одні і що у фронті поневолених народів вони мають союзників, які йдуть до одної мети. Проти такого способу боротьби зсередини імперія, яка ставить на виключно грубу силу, беззахисна. А сьогодення Росія, із своїм неприродним державницьким більшовицько-білогвардійським симбіозом ідей, нічого, крім сили, запропонувати не може.

Тверезий розрахунок співвідношення сил України і Росії в озброєннях та війську показує, що зараз, поки імперія не деморалізована, сподіватися на негайну перемогу важко. Та й невідомо, чи ця перемога, якби вона сталася при сьогоденньому стані справ у Росії, вирішила би наші українські проблеми. Небезпекою для України є імперська ідея, а вона жива доти, доки живе імперія. Карфаген повинен бути знищений. Імперія повинна дати місце простору, на якому будуть держави вільних народів. Якщо ці народи заявлять про свою волю мати свої

держави, «нормандський формат» і «мінські домовленості» стануть такою ж недоречністю, як «chicken Kyiv speech». І ми мусимо бити в уразливе місце імперії, поки вона не впаде.

Нам не потрібно відновлення АБН, хоч би навіть у новому форматі. Досвід останніх двадцяти років українського життя показує, що політична імітація завдає більше шкоди, ніж бездіяльність. Нам потрібні не «шашечки», а їхати. Якраз зараз та частина глобальної української нації, яка має найбільше контактів з еміграціями поневолених народів, може завдати імперії удару, від якого не врятує жодне КГБ-ФСБ. В кожній країні поселення є свої домінуючі діаспори, деякі з них неорганізовані, а інші вже зараз заявляють про необхідність створення національного уряду в екзилі. Чеченці вже зараз готові до відновлення своєї державності. Усе це різноманіття вимагає індивідуального підходу, але плоди будуть варті вкладеної праці. Коли з'явиться стійкий зв'язок між політичною еміграцією у вільному світі, громадськими рухами на рідних землях і добровольцями, які воюють на нашому східному фронті, – народиться нова якість. Ми відпустимо добровольців і благословимо їх на боротьбу за власну національну свободу. Меркель пояснить в Думі, що відділення Башкирії від РФ – це як Баварії від ФРН. Але через власну волю до життя утвориться новий світ, в якому кожен народ укладатиме своє життя за своїм звичаєм. І тоді завершиться той план боротьби за незалежність, який молоді бандерівці укладали 75 років тому.

Ігор Загребельний
*Науково-ідеологічний
центр ім. Д.Донцова*

ІМОВІРНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ШАНС І РИЗИК

Української держави немає, і її можливо здобути виключно революційним шляхом. З перспективи війни перед нами постає два основних варіанти здійснення націоналістичної революції.

Перший передбачає революційну ліквідацію режиму внутрішньої окупації під час війни. Це найбільш ризикований варіант. Проте може статися так, що він є єдиним сценарієм-порятунком української державності.

Такий варіант може бути реалізований або з ініціативи самих націоналістів та військових, або ж як необхідність в умовах виникнення стихійного бунту (який необхідно буде очолити, бо інакше він матиме руйнівні наслідки).

Другий варіант передбачає запуск революційного сценарію після війни (зрозуміло, що для того, аби війна закінчилася хоч якоюсь українською перемогою, нинішню антиукраїнську владу необхідно тримати в страху). Цей варіант може бути реалізований у двох стратегіях. Стратегія перша: перманентний тиск на владу із подальшим просуванням націоналістів в органи влади та імплементацією національної ідеї в політичну систему України. Сценарій другий: різкий революційний акт зі встановленням того, що можна назвати націоналістичною диктатурою.

Розмірковуючи про перспективи української революції, необхідно розуміти, в яких умовах ми змушені жити і боротися. Безперечно, нашим ворогом була і продовжує бути імперська Москва. Проте потрібно розуміти, що демоліберальний Захід так само не прийме української революції, як і Кремль.

За таких умов неважко передбачити можливість міжнародної ізоляції України. Така ізоляція – це величезний виклик і чималий ризик. Проте це також шанс для України. Націоналістична революція повинна ствердити повноцінну суб'єктність української державності. Водночас міжнародна ізоляція розв'яже українським націоналістам руки, даруючи можливість втілити в життя всі ідеї, спрямовані на забезпечення стратегічних інтересів української нації.

Олександр Ситник
доктор історичних наук,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Донецького юридичного інституту МВС України

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ 2014–2015 РОКІВ ТА ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОЇ ІДЕОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Сучасна війна за незалежність України у вигляді різновиду гібридної – інформаційно-диверсійної війни – є насамперед військовою ідеологією. Для нашої країни основна ідеологічна проблема цієї війни – позбавлення залишків радянськості, а для путінської Росії – це недолуга реанімація СРСР, з усіма його ідейно-політичними атрибутами та символами (включно із маргінальною ідеологією, пострадянським гімном тощо). Багато хто не очікував цієї війни, але ж чого лише варте кількарічне й настирливе звернення Путіна до ідеологічних догм Радянського Союзу. При цьому в сучасній Росії, цій країні абсурду, спостерігаються спроби поєднати завідомо несумісні й суперечливі речі (комунізм і «гундяєвські духовні скрепи», російський націоналізм із шовіністичною сутністю та опора Путіна на кадірівців тощо).

Назвавши навесні 2014 року південний схід України Новоросією, Путін продемонстрував не лише власну некомпетентність в історії, цинічне ігнорування основ міжнародного права та збочену уяву про світовий порядок. Ним і його холуйським оточенням, цілком очевидно, рухало бажання бачити Україну в рамках колишньої колонії – як за царських часів, так фактично й за радянських, і певною мірою – навіть в період незалежності. Адже від самого початку здобуття державної самостійності наша країна, перш за все через ідейно-політичної залежності від Кремля всіляких діячів на кшталт Івашка, Кравчука, Кучми, Януковича тощо, не могла реально позбутися імперських пут Москви. При цьому увесь цей час, навіть донині, над Україною тяжіє ідеологічно-зомбувальне ярмо Московського патріархату. Натомість в Україні до цього часу так і не сформована

державна ідеологія, котра мала б захищати інтереси держави, зокрема в ідейно-політичному відношенні.

Фанатична одержимість Путіна в реанімації російського імперського ідеалу та ідеології СРСР зумовила те, що на шляху до реалізації цих маніакальних забаганок він готовий йти на будь-які обмеження й страждання навіть для власного народу. Фактично за час правління Путін так і не зміг вирішити жодної проблеми в країні щодо її подальшого соціально-економічного та культурного розвитку, в результаті чого Росія деградує, населення вимирає. Ця країна перетворилася у сировинний додаток, що проїдає свої природні ресурси, величезні її території приходять у запустіння, але для Кремля пріоритетом є традиційний курс, спрямований на відбудову російської імперської системи і поширення її на весь світ. Одержимість, з якою реалізує цей курс Путін, затьмарює всі інші проблеми, котрі ігноруються та приносяться в жертву для досягнення відповідних імперських цілей. Тим не менше його влада опирається на підтримку широких мас. Це відбувається тому, що Путін потурає найнижчим інстинктам російського народу, перетворюючи його в натовп, використовуючи та розпалюючи російський шовінізм, імперіалізм, великодержавність, прагнення реваншу за поразку в «холодній війні» та розпад СРСР. Тому українські політологи влучно охарактеризували політику Путіна як «рашизм», тобто різновид сучасного російського фашизму та нацизму, слушно виявляючи паралелі між Путіним та Гітлером. Щоб зберегти свою владу, на фоні скромних досягнень у соціально-економічному та культурному розвитку Росії, Путіну для підтримки своєї популярності потрібно весь час знаходити ворогів і вести боротьбу з ними. Для збереження влади та реалізації свого авантюристичного зовнішньополітичного курсу Путіну потрібно завжди підтримувати напружену ситуацію в своїй країні й у світі, вдаючись до відповідних деструктивних дій [1]. Л. Гардінг зауважив, що В. Путін, заступивши в 2000 році Б. Єльцина, швидко створив перелицьовану неосовєтську Росію. ФСБ стала домінантним органом влади в країні –

величезною таємною організацією з необмеженими ресурсами, що діє поза рамками закону відповідно до власного набору правил (також таємних) [2, с. 20]. Фактично ФСБ стала наступником КДБ, унаслідуювши більшість методів останньої, притаманних ще НКВС – перевдягання в українських військових, підле використання мирного населення тощо.

Цілком очевидно, що нинішня війна є лише продовженням багатовікової експансії Московської держави з її імперськими породженнями: самодержавства, більшовизму й путінізму з неошовінізмом проти України. Московська держава увібрала в себе агресивну, завойовницьку політику Золотої Орди. Європейським впливам вона протиставила месіанську ідеологію Третього Риму, а згодом кинулася з азійським фанатизмом в обійми більшовизму [3, с. 184].

Саме поширенням більшовицької ідеології й була значною мірою зумовлена трагічна історія України періоду першої половини ХХ століття. Низький рівень національного самоусвідомлення більшості українців Наддніпрянської України внаслідок слабкого культурно-просвітницького розвитку, брак політичної волі та досвіду державотворення в очільників УНР; велике довір'я до соціалістичної пропаганди, критичний стан духовності народу внаслідок заформалізованості православної віри – все це, та низка інших чинників, привело до утвердження в Україні ідеології більшовизму з всіма впливаючими наслідками. Згодом, вже в ХХІ столітті, ми зіткнулися з реанімацією неობільшовизму у вигляді авторитарних тенденцій у сучасній Росії, головно – в путінському режимі.

Розглядаючи проблему державної ідеології, слід зазначити, що суттєвою особливістю ідеології є її здатність виконувати функцію визначального спрямовуючого та консолідуючого чинника в суспільстві та державі. Особливо важливим є зміст і характер тієї чи іншої ідеології. Оскільки саме від нього значною мірою залежить специфіка її реалізації в суспільно-політичній і державно-правовій сферах. Досвід світової історії яскраво свідчить, що лише залежність еволюції ідеології від

духовних принципів і культурно-історичних традицій нації може забезпечити її повноцінний, цивілізований розвиток і унеможливити переростання в різного роду тоталітарні форми.

Саме в державній ідеології концентровано віддзеркалюються основні загальнонаціональні цінності й загальнодержавні інтереси, внутрішні та зовнішні пріоритети держави, місце громадян у їх реалізації тощо. Державна ідеологія має подолати в масовій свідомості комплекс другосортності власної держави та згуртувати народ у боротьбі за його гідність і належне місце у світовому співтоваристві.

Протягом тривалого часу в Україні поступово розвивалися засади ідеологічної концепції, домінуючим чинником котрої були ідеї соборності, самостійності, просвіти народу та духовності. Формувався унікальний концепт української національної ідеології, тісно пов'язаний із відтворенням духовної пам'яті народу, котра сприяє самоусвідомлюваному й упорядкованому вивільненню з-під влади догм і виходу на шлях самопізнання й вільної духовної творчості, з пріоритетом національного самоусвідомлення. Таким чином, створювалися підстави для активного розвитку націоналістичної ідеології.

Увесь досвід української історії переконливо підтверджує одну з головних ідеологічних настанов: без цілісної, самодостатньої та цілеспрямованої ідеології державотворення, побудованої на духовних і національних пріоритетах, наша країна приречена бути додатком політики інших держав. Лише усвідомлення власних національних пріоритетів і втілення їх у життя може забезпечити нашій державі гідне й повноцінне існування в світовому співтоваристві.

На думку О. Багана, почуття націоналізму живе в кожному повноцінному народі, воно властиве кожній нормально вихованій і розвиненій людині. Ідея українського націоналізму визріла з самого буття української нації, її історії. Вона згуртувала українців розумінням єдності живих і мертвих, і ненароджених поколінь, зв'язаних спільністю походження, мови, історії, культури, території. Лицарський дух, висока культура

та християнські ідеї витворили той незнищенний, колосальний фундамент духовності нашої нації, який творив її обличчя, боровив перед чужинцями протягом віків [4, 5].

Розвій ідеології українського націоналізму став своєрідною відповіддю на виклик, кинутий українцям геополітичною стратегією світової спільноти. При цьому величезний потенціал у розвиток ідеологічних напрямів націоналістичного спрямування в Україні заклали: М. Міхновський, Д. Донцов, Д. Андрієвський, Ю. Вассиян, П. Федун-«Полтава», С. Ленкавський та ін.

Війна за незалежність 2014–15 років, як і передуючий їй Майдан, стала для українців насамперед черговим випробуванням духу та національної свідомості. Одним із унікальних явищ цієї війни стало те, що в оборону незалежності стали не лише українці, але й росіяни та багато представників інших націй, які усвідомили, що це і їх війна. І це ознака нового рівня розвитку української націоналістичної ідеології, коли більшість громадян країни приходять до розуміння необхідності захисту національних інтересів, поваги до цінностей і традицій титульної нації. Така ситуація також сприяє утвердженню ідеології соборності нації та держави.

Відтак слід наголосити, що саме українська націоналістична ідеологія має стати основою для розвитку державної ідеології в Україні. Адже саме такий напрям розвитку ідеології здатен забезпечити захист національних інтересів нашої держави.

Література:

1. Пасічник В. Російська загроза незалежності та державного суверенітету України : зміст та духовні детермінанти : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://preobrazhennja.org.ua/content/rosijska-zagroza-nezalezhnosti-ta-derzhavnomu-suverenitetu-ukrayiny-zmist-ta-duhovni-determi>.
2. Гардінг Л. Мафіозна держава. Як один репортер став ворогом брутальної нової Росії / Л. Гардінг. – К. : Темпора, 2014. – С. 20.
3. Нестайко О. Великі міфи імперії. Втеча від власної ідентичності. – [3-є вид. допов.]. – Львів : ЛА «Піраміда», 2008. – С. 184.
4. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1994. – С. 5.

Ростислав Мартинюк

заступник голови Київського товариства «Ерзянь Вал»

Фінно-угорський світ Поволжя у XVIII столітті був завойований українськими бароковими ідеями, ідеями просвітництва. База для поширення цього впливу – вихованці Києво-Могилянської академії, єпископат, викладачі, науковці Слов'яно-греко-латинської академії у Москві та Інородчеської семінарії у Казані.

Фінно-угорський світ Поволжя з середини 18 століття перебував у річищі українських інтелектуальних течій, які були частково адаптовані у Московії після реформи Московської ПЦ патріархом Никоном. Цьому сприяло й те, що, на відміну від волзьких татар та бакишортів, фінно-угри Поволжя були формально православними чи, точніше кажучи, відкритими до активної православної місії.

УКРАЇНСЬКИЙ НАСТУП У ФІННО-УГОРСЬКІ КРАЇНИ

Провал релігійної місії Москви серед завойованих фінно-угрів Поволжя – з 1556 року до часів Мазепи – фактично давав карт-бланш українським православним діячам на роботу в чотирьох фіно-угорських країнах: Марій Ел, Ерзянь Мастор, Мокшанії та Удмуртії. Також сюди слід додати тюркську Чувашію, яка не була ісламізована у час перебування її у складі Казанського ханства і посідала окреме місце в анклаві волзьких країн.

Серед постулатів українського просвітництва, яке ретранслювалося і через церковні установи синодальної РПЦ, було сприйняття держави не лише з точки зору абсолютизму чи старої, ординської деспотії, а й держави як контракту. Це ставлення до держави є класичним для української політичної культури і бере свій початок з Речі Посполитої. Суугобо український контракт з Річчю Посполитою відбувся у Зборові, Зборовська

угода 1649 року, якою король Речі Посполитої і народ руський вступали в певний державний контракт: козаки і король брали на себе взаємні зобов'язання.

Для європейської політичної культури ця практика не була унікальною. Але Україні судилося «інфікувати» цією культурою деспотичну Московію. Йдеться про Переяславську унію 1654 року, коли було укладено першу угоду між військом Запорізьким (фактично нацією козаків) та монархом Московії. Характерні деталі укладення цієї угоди у Переяславі: Хмельницький особисто вимагав у Бутурліна та інших послів клятви на вірність статтям. Після відмови Хмельницький навіть залишив церемонію, але після умовлянь повернувся. І хоча московити так і не дали клятву від імені Олексія Романова, але Гетьманат вважав себе саме у договірних відносинах з Москвою, а Переяславську угоду вважав контрактом, який наслідував Зборівську угоду.

Тепер прослідкуємо, що сталося далі. Про боротьбу України за дотримання стосунків з Москвою у форматі «унійна держава-контракт» написано чимало. Але менше про те, як прецедент угоди Москви зі своїми «підданими» став сприйматися всередині самої Московії, де Москва ніколи не укладала подібних угод ні з татарами, ні з марі, ні з кимось іще.

Переяслав – це ще не все. Москва СІМ РАЗІВ укладала подібні угоди з українськими гетьманами до Івана Мазепи включно. Виняткове ставлення до Малоросії ґрунтувалося на тому, що українській еліті вдавалося чітко артикулювати: **Україна – вільна, незавойована країна**, яка вільно вирішує свою долю. І хоча по факту вийти з-під Москви не могла, але її еліта зуміла зберегти судочинство та принципи самоврядування аж до 1918 року, коли було прийнято дві Конституції – УНР та Держави Гетьмана Павла Скоропадського. Представники Гетьманщини брали участь у всіх кодифікаціях законів Російської імперії, де буквально «отруювали» роботу імперських комісій своїми вимогами, записками і опубліченням різних політичних трактатів.

Найбільш показова акція – Глухівська старшинська рада 1763 року, скликана ще Гетьманом Розумовським, яка вся була присвячена кодифікації українського державного права. Незважаючи на арешти і залякування, у ній взяли участь 950 українських старшин. Саме там було підготовлено основні вимоги та «малоросійську стратегію» для учасників Асамблеї Законодавчої комісії у Петербурзі – у наступні роки. Представники Гетьманщини наполягали на повному відновленні прав України, спираючись на статті Хмельницького. Лідером цієї акції був роменський козацький шляхтич Григорій Полетика. Резонанс був надзвичайний.

Як виявилось, делегації українського шляхетства працювали на аналогічних зборах баронів у Лівонії та Естляндії, південної Карелії. Відтак на трьох сесіях Законодавчої комісії Російської імперії 1768 року депутати від Естонії, Латвії та Карелії виклали вимоги, практично ідентичні з українськими. Цей демарш «ганзейської» та «малоросійської» шляхти згенерував цілу когорту принципових українофобів із середовища московитів, найпомітнішим серед яких був ніхто інший, як Михайл Ломоносов. Історики свідчать, що цей затятий імперець вважав своїм особистим ворогом саме Григорія Полетику – ідеолога «конституалізму» та довірливих відносин Петербурга з Малоросією і Балтикою.

Понад те, українці апелювали до збереження звичаєвих прав й інших народів Російської імперії, що мало резонанс у фінно-угорських та тюркських країнах Поволжя. Причому саме в цій частині імперії українська місія працювала найефективніше і справляла прямий вплив на генезу національних рухів. Найяскравішими постатями були:

Єпископ Лука Конашевич, єпископ Казанський Синодальної РПЦ. Очолював кафедру 17 років – з 1738 року. Фактично, перезаснував Казанську семінарію, яка так і не змогла запрацювати під орудою великоруських єпископів. Виписав освітній устав з прицілом на місію серед народів анексованого Казанського ханства – ерзян, удмуртів, мокшан, чувашів, марійців.

Митрополит Веніамін Пуцек-Григорович – український церковний діяч. Єпископ Казанський та Свіязький 1775–1782. Створив ціле гроно абеток та перших письмових пам'ятників ерзянською, чуваською, удмуртською мовами. Зусилля із укладання словників марійської, ерзянської, чуваської та удмуртської мови, проведені українськими ієрархами у Татарстані, виходили далеко за рамки суто філологічні. Комісії, створені вихованцями Києво-Могилянської академії, були скеровані на паралельний збір інформації про традиції самоврядування фінно-угрів, пам'ять про стару політичну історію, звичаєве право. В останньому були сполучені у різних пропорціях первісне право номадів (власне фінно-угрів) та мусульманства (наприклад, до XIX століття Російська імперія фактично толерувала застосування норм звичаєвого права серед ерзян, у якому, зокрема, побутувала «страата конокрадів шляхом скидання злочинця з дуба, прив'язаним до дошки», також толерувалося ерзянське багатоженство, яке мало коріння як у старій фінно-угорській традиції, так і в нормах шаріату).

Вочевидь, ця акція не змогла перешкодити замірам Росії до асиміляції та нейтралізації корінних народів, але вона точно залишила в активі місцевих еліт Росії певний політичний словник, який вона використала уже в XIX столітті (священик Авксентій Юртов, син священика Ніколай Ільмінський). Подиву гідним є те, що «український актив» на фінно-угорських землях діяв і в часи імператора Александра I. Зокрема, у Тамбовській єпархії РПЦ просвітницьку роботу вів ще один вихователь Києво-Могилянської академії – архімандрит Феофіл Раєв, уродженець столиці Малоросії – Глухова. Його зусиллями створювалися християнські місії на західних теренах Мокшанії та Ерзянь Мастор, фактично у фінно-угорських передмістях Москви.

Найповніше українські аспірації проявилися у Поволжі XX століття, коли на повний голос заявили про свої державницькі вимоги після розвалу Російської імперії Ерзянь Мастор, Чувашія, Удмуртія, Марій Ел.

Усвідомлення етнічності та держава-як-контракт – ось що привнесла в Московію Козацька Україна у XVII–XVIII і навіть XIX століттях. Інородчеська семінарія у Казані була тим, чим Москва хотіла зробити у себе Університет імені Патріса Лумумби у совєцькі часи – інструментом модерування антиколоніальних рухів Африки. Те, що зробили українці у Казані. Вони виростили покоління ерзян, удмуртів і марі, які у слушну годину початку 1920-их роки виставили **ТИПОВІ МАЛОРОСІЙСЬКІ ВИМОГИ**, яким би плескав Григорій Полетика: **автономізм, звичаєве право, освіта національною мовою, республіка з розділенням повноважень із центром.**

Всі ідеологи створення модерних держав фінно-угрів на Поволжі – випускники Казанської інородчеської семінарії. Лише один приклад – мокшани. Лідером мокшанського національного руху, який тоді гуртувався разом з ерзянським під іменем «мордва», був Захар Дорофеев.

СТВОРЕННЯ МОДЕРНИХ ФІННО-УГОРСЬКИХ ДЕРЖАВ

Захар Дорофеев – мокшанський політик, який світоглядно є одним із тих праонуків Луки Конашевича та Веніаміна Пуцєка-Григоровича – керівників масштабних українських місій у Поволжі у XVIII столітті.

Здібного юнака помітив відомий ерзянський просвітитель Макар Євсев'єв, також вихованець Інородчеської семінарії, заснованої українцями у Казані. Євсев'єв залучав Дорофеева до вивчення мокшанського фольклору, підтримував його перші віршовані досвіди. 1906, коли його мали виключити з семінарії за участь в антиімперських акціях, Дорофееву знову допоміг Євсев'єв.

Після закінчення в 1909 Казанської вчительської семінарії працює шкільним учителем у Темниковському повіті. 1912 виходить збірка російських віршів Дорофеева «Пісні й думи народного вчителя», у яких вміщено кілька перекладів мокшанських народних пісень.

У роки Першої світової війни – на фронті, важко поранений. У жовтні 1923 Дорофеев працює вже у Москві, спочатку інспектором Ради національних меншин Наркомпроса РРФСР, потім у Наркомнаці, у Мордовській секції при ЦК РКП (б), у мордовському відділі Центрального видавництва народів СРСР. Фактично, він стає гарантом створення мокшанської національної освіти у всіх губерніях, де проживали мокшани. Успішно долав опір російських шовіністів, організовуючи губернські конференції працівників мокшанської та ерзянської освіти у Пензі, Саратові, Самарі, Алатирі. Особисто виїжджає на місця, вимагає дотримання курсу на мокшанізацію освіти.

У вересні 1924 Дорофееву вдається скликати з'їзд мокшанських та ерзянських освітян у Москві. У його роботі взяли участь представники Нижньогородської, Пензенської, Самарської, Саратовської, Ульяновської губерній, Башкирської і Татарської республік. У президії з'їзду були світила мокшанського та ерзянського відродження – Євсев'єв, Скобелев, Советкін. Перед мокшанськими освітянами виступив міністр освіти СРСР А. Луначарський.

Фактично, Московський з'їзд мокшанських та ерзянських освітян 1924 р., інспірований Дорофеевим, створив ґрунт для державної емансипації Мордовської національної області до статусу Автономної Республіки (хоч інтегрувати мокшанські та ерзянські території в один суб'єкт не вийшло), а саму мокшанську справу підняв на загальноєвропейський рівень.

Щоправда, комуністичний зміст освіти незабаром став непереборним гальмом для подальшого розвитку мокшанської нації. Та й сам Дорофеев 1925 р. злякався масштабів національного відродження і протестував проти виключення російської мови з курсу в мокшанських школах, опирався викладанню російської як іноземної:

«Деякі з наших авторитетних товаришів ... вказують, що російська мова повинна проходити як іноземна мова ... Я чомусь думаю, що російської мови мордвин навчиться швидше, ніж

німецької, бо мало не з самих пелюшок він чув російські фрази в мордовській родині. ... Усюди й скрізь ми стикаємося з російським населенням. Ось це і повинно бути покладено в основу навчання російській мові. Я вважаю, що російська мова обов'язково повинна викладатися в мордовській школі і не просто як мова, а як мова саме революції, як мова революційного народу».

Попри половинчастість Дорофєєва, він є типовим представником політичної еліти фінно-угрів, які розглядали свої автономні держави у складі Росії по-козацьки – як КОНТРАКТ. Згодом усі автономії Росії пішли цим шляхом, цей світогляд не занепав, а підняв голову з розпадом СРСР та створенням Російської Федерації.

Незважаючи на наступне вихолощення конституцій Республіки Мордовія, Марій Ел, Удмуртської Республіки та Чувашії, вони несуть у собі зерно українського світогляду, посіяного в тілі Російської імперії після Переяславської ради і низки угод між «козацьким народом» та Москвою. Це домінанта і налигач, який не в змозі скинути жоден кремлівський уряд. І це є запорукою перемоги української політичної моделі на всьому терені Євразії, де народи змагаються за національне самовизначення.

ВИСНОВОК

Завдяки українській місії відбулося УСВІДОМЛЕННЯ ЕТНІЧНОСТІ, а завдяки політичній роботі українських козацьких еліт – сприйняття ДЕРЖАВИ ЯК КОНТРАКТУ, а не рабської належності до монарха.

Фактично, українці й створили цей букет національних республік, які вимушена була визнати і конституювати більшовицька камарилья. І навіть тепер, коли у РФ повна централізація, Путін не ладен прибрати цю «українську заразу» з тіла своєї держави. Йому вдалося ліквідувати лише території із найнижчим національним статусом – національні округи. До ліквідації жодної республіки він не спроможний підступитися, розуміючи, що в такий спосіб втратив би владу швидко і безповоротно.

Леонтій Шипілов

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри міжнародного права

і спеціальних правових наук

Національного університету

«Києво-Могилянська академія»

УССД: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Доволі поширені звинувачення в архаїзмі концепції УССД, як сформованої аж всередині ХХ сторіччя. Втім такий підхід зумовлено вульгарним сприйняттям ідеології українського націоналізму, і його державно-правової доктрини зокрема. Ґрунтуючись на традиціоналізмі [1], в процесі свого розвитку вони дечим доповнюються, дещо відкидають. Відбувається переоцінка цінностей залежно від умов життя, від його потреб, від вимог поступу [2]. Так і концепція УССД, починаючи від 1900 року з теоретичного обґрунтування права української нації на самовизначення М.Міхновським [3] і закінчуючи сьогоднішнім, перебуває в стані перманентного інтелектуального розвитку. Використовуючи порівняння німецького історика Фріца Керна, ця еволюція нагадує «первісний ліс, який хоча його ніколи не рубали і навряд чи змінювались його обриси, постійно омолоджується і через сто років буде зовсім іншим лісом; а зовні він залишається все тим же «старим лісом», у якому повільний ріст однієї його частини супроводжується непоміченим відмиранням в іншій» [4].

Отже, якою має бути конституційна візія в контексті сучасного розуміння Української Самостійної Соборної Держави? Спробуємо відшукати відповідь через аналіз складових явища.

I

Українська

«Українська» можна розуміти по-різному. Наприклад, як відповідь на питання «чия?». І тоді українська держава повинна

розглядатися як результат втілення права на самовизначення української нації.

Багатотисячолітня історія людства свідчить, що більш комфортної форми існування нації, аніж у власній державі, не існує. На цьому більше століття тому назад наголошував М.Міхновський: «...кожна нація з огляду на міжнародні відносини хоче вилитись у форму незалежної, самостійної держави, ...тільки держава одноплемінного національного змісту може дати своїм членам нічим не обмежану змогу усестороннього розвитку духового і осягнення найліпшого матеріального гаразду».

Було потрібно дві світові війни та шістдесят років, щоб до такої думки прийшло міжнародне співтовариство. Вже в Декларації про надання незалежності колоніальним державам і народам, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 14.12.1960 року, однозначно проголошувалося, що «всі народи мають право на самовизначення; в силу цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і здійснюють свій економічний, соціальний і культурний розвиток». Ця новела була продубльована в повному обсязі в статті 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [5] та Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [6] від 16.12.1966 року. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН від 24.10. 1970 року, проголошує одним із таких принципів рівноправність та самовизначення народів [7].

Як бачимо, названі документи визначають в якості суб'єкта права на самовизначення народ («people»). Водночас жоден із них не дає визначення, що під цим народом розуміти. Доволі часто в науковій літературі використовується формула «права народів (націй) на самовизначення», ставлячи ще більше питань щодо тотожності чи відмінності понять «народ» і «нація».

В конституціоналізмі народ стало визначається як єдність людей, об'єднаних певним політико-правовим зв'язком із конкретною державою. Але ця ж засада не може застосовуватися в міжнародному публічному праві. Закріплення в міжнародно-правових актах права народів на самовизначення створює ситуацію існування двох народів, які мають відмінні критерії тлумачення себе в такій якості. З одного боку, за конституційним правом даної держави, в межах країни існує один народ, який визнається таким за критерієм громадянства (підданства) даної держави, а з іншого – в межах цього народу (а відтак також володіє громадянством) виникає (існує) певна спільнота, яка теж визнається народом за міжнародним правом і в такій якості має право на самовизначення аж до створення нової, власної держави.

Ось, наприклад, народ, насильно інкорпорований до складу іншої держави (внаслідок втрати власної державності), припиняє своє існування чи зберігає окремість? Так, народ козацької України шляхом чергового поділу своєї держави перетворювався на підданих Російської імперії та Речі Посполитої, а останні, через наступний поділ, – підданими вже Австрійської, Пруської монархій та знову ж таки підлеглими Російської імперії. Яка кількість утворюється народів із народу Гетьманщини: один, частини двох чи частини трьох?

З цього випливає, що громадянство як критерій визначення народу не спрацьовує, коли ми говоримо про суб'єкта права на самовизначення. Громадянство є наслідком, формою зовнішнього вираження вже самовизначеного у власну державу народу.

В антропологічному аспекті нація як універсальний інтегратор, здійснює вплив на індивідів, які мешкають в ареалі її розселення, але не входять до неї (національні меншини), які з часом зазнають природного асиміляційного впливу культурного ландшафту середовища мешкання (ідентифікація території як своєї батьківщини, сприйняття, попри національну відмінність, певних соціальних традицій, стереотипів та мови

титульної нації тощо). Таким чином, народ виступає як історично-територіальна спільнота.

Але народ детермінує не лише спільна історія в усіх її соціальних проявах, його характеризує і спільне бачення майбутнього, об'єктивоване у сучасному поколінні (в контексті преамбули Конституції України про відповідальність перед «попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями»). Спільнота повинна усвідомлювати себе єдиним народом і бажати ним лишатися надалі, продовжуючи спільну культуру та спільні традиції.

І хоча виявити юридичними засобами спільну волю щодо майбутнього проблематично, але можливо, зокрема, за допомогою плебісциту. Як от, наприклад, 1 грудня на всеукраїнському референдумі щодо схвалення Акта проголошення незалежності України.

Саме в такому значенні доцільно трактувати суб'єкта права на самовизначення, визначеного в преамбулі Конституції України: «здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення». Українська нація була і є системоутворюючим елементом українського народу, вона визначає його минуле, сучасне та майбутнє. Українська нація, яка складає абсолютну більшість від чисельного складу українського народу визначає його волю, потреби та інтереси. Саме тому право на самовизначення української нації стає, водночас, правом на самовизначення всього Українського народу, який в умовах незалежної держави формалізує себе як єдність громадян України.

Відтак українська держава генетично постала як національна і водночас народна.

Але з відповіді на питання «чия?» виникає питання «яка?». Як у Конституції України і в законодавстві в цілому закріплено її національний характер?

Про наявність української нації в сучасному конституційному просторі нагадують:

- цитована преамбула Конституції України;

- стаття 11 (Держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України);
- стаття 12 (Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави).
- Умовно сюди можна віднести статтю 10 (Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України) та
- стаття 20, яка встановлює опис Державного Прапора України, Державного Герба України та Державного Гімну України.

Найбільше з наведеного нас цікавить стаття 11. В чому полягає державне сприяння «консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури»? Для цього спробуємо подивитися, в яких законах принаймні згадується словосполучення «українська нація». Пошукач на сайті Верховної Ради України знаходить їх зовсім небагато:

- Закон України «Про національні меншини» від 25.06.1992 року вказує, що його прийняття здійснено, «виходячи із життєвих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави».
- Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 24.12.1993 року визначає, що «Національний архівний фонд – сукупність архівних документів, що відображають історію духовного і матеріального життя Українського народу та інших народів, мають культурну цінність і є надбанням української нації».
- Закон України «Про закордонних українців» від 04.03.2004 року визначає, що «українське етнічне походження – це належність особи або її предків до української нації

та визнання нею України батьківщиною свого етнічного походження», а також вказує, що однією із засад співпраці з закордонними українцями є «розв'язання проблем становлення та консолідації української нації».

- Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 року проголошує, що однією із цілей державної аграрної політики є «збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності нації».
- Закон України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28.11.2006 року зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень «сприяти консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості та культури».
- Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 року однією із засад зовнішньої політик визначає створення сприятливих зовнішньополітичних умов для розвитку української нації, її економічного потенціалу, історичної свідомості, національної гідності українців, а також етнічної, культурної, мовної, релігійної самобутності громадян України усіх національностей».
- Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 року, який зобов'язує державу у пріоритетному порядку створити умови для «розвитку культури української нації, корінних народів та національних меншин України».

Як бачимо, за українську націю згадують ритуально та у дуже рідкісних випадках, не пропонуючи натомість жодних реальних механізмів «консолідації та розвитку української нації».

Може, якісь пропозиції сформульовано вченими-конституціоналістами? Візьмемо для порівняння два науково-практичних коментарі до Конституції України, видані у різні роки.

Так, видання 2003 року [8], коментуючи статтю 11 Конституції України [8, 61–62], зводить питання української нації до

урядових програм із розвитку української мови. Це, очевидно, на думку вчених, доволі ефемерне визнання української мови як державної цілком охоплює поняття «консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури».

Втім майже через десятиріччя [9] позиція вчених змінюється. Тепер українська нація в статті 11 тлумачиться в громадянському сенсі [9, 87–88], а відтак, взагалі випадає із конституційно-правового регулювання). Вона втрачає свій державо- та народоутворюючий статус, стає однією з «етнічних спільнот України». Причому, якщо права інших етнічних спільнот захищені Законом України «Про національні меншини», то права етнічних українців (окрім закордонних, відносно яких діє окремих закон), виявляється, взагалі відсутні.

Наведене потенційно відкриває шлях до більш вільного поводження із тією самою державною мовою (чому б, наприклад, їх не зробити дві?), маніпуляцій з історичною спадщиною та геополітичним вибором.

Ці загрози були б нікчемні, якби ми не мали геноцидного та лінгвоцидного минулого та мали сталу демократичну державність. В умовах триваючого асиміляційного тиску та глобалізаційних викликів українська нація потребує захисту.

Для цього слід згадати, що Акт проголошення незалежності України однією із цілей свого прийняття вказує здійснення Декларації про державний суверенітет України [10]. Перший же розділ якої має дуже промовисту назву «Самовизначення української нації» та констатує, що «Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення». Думається, наведена модель може бути використана й у майбутньому конституційному проекті з урахуванням формули «усім Українським народом».

Також доцільним виглядає конституційно-правове закріплення комплексу колективних прав української нації, таких

як право на вільний розвиток, самобутність, гідність, захист з боку держави тощо.

Національний характер української державності також визначають тисячолітні традиції державотворення. Обережна констатація в преамбулі діючого Основного Закону «багатовікової історії українського державотворення» має бути деталізована конкретними її проявами. Приклад такої конкретизації нам дає Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 року. Стаття 8 цього закону передбачає можливість набуття українського громадянства особами, що народилися або постійно проживали на територіях, що входили на момент їх народження або під час їх постійного проживання до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР).

В подібному ракурсі доцільно було б зафіксувати основоположні етапи української державності, починаючи від Київської Русі (про спадок якої в Конституції України нагадують Державний Герб України та назва національної валюти) до вже згаданих історичних типів української держави в ХХ сторіччі.

Питання викликає віднесення до цього переліку радянських моделей. І не лише з огляду на фактичну, але й формальну фіктивність державності в даних випадках. Це не заперечує факту правонаступництва сучасною Україною УРСР. Але УРСР як суб'єкт радянської федерації була позбавлена державного суверенітету, тому випадає із загального ряду моделей української державності. Більше того, 22 серпня 1992 року президент Української Народної Республіки в екзилі Микола Плав'юк на урочистому засіданні Верховної Ради України склав повноваження Державного Центру УНР і проголосив Україну правонаступницею УНР. Тим самим були вирішено питання вектору державницьких традицій. Наразі треба його вирішити й на конституційному рівні.

Піднятий пласт питань – це *minimum minimum* на шляху до ствердження національного характеру української державності. В подальшому на ґрунті запропонованих ідей мають бути розроблені законодавчі акти, які б закріплювали правовий статус української нації.

II

Самостійна

В сучасних умовах глобалізованої економіки, всесвітніх та регіональних геополітичних ігрищ державний суверенітет є річчю відносною. Усі на всіх впливають. Інша справа, що одні здебільшого впливають, а інші здебільшого відчують на собі цей вплив. Місце України в цьому розкладі відоме. Його зміна визначатиметься не конституційними реформами, а зусиллями та солідарною волею нації та її еліти. Але про деякі напрямні сказати все ж доцільно.

Прагнучи найтіснішої європейської інтеграції, слід враховувати динаміку еволюції Європейського Союзу з конфедерації на федерацію із відповідною перспективою втрати державного суверенітету його учасниками. Цім і має визначатися ступінь інтегрованості України в європейські структури. Як, наприклад, це визначено у ст. 1 Конституції Естонської Республіки: «самостійність та незалежність Естонії неминучі та невід’ємні» [11].

Певною мірою український відповідник – це ст. 157 Конституції України («Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України»).

Але така конструкція не враховує варіанта прийняття нової Конституції, який може зазіхати й на перше, й на друге, й на третє.

Тому доцільно було б викласти цю статтю в наступній редакції: «Конституція України не може бути прийнята або змінена, якщо прийняття або зміни передбачають скасування чи

обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України».

В умовах гібридної війни ми бачимо ідеологічні наслідки втілення іноземної імперіалістичної геополітичної концепції «Русского міра».

На конституційному рівні усім цим загрозам має бути протиставлене визнання християнської основи української держави, державний захист традиційних українських церков, сприяння їх об'єднанню в Соборну Помісну Церкву. На зауваження, що такі правоположення суперечать принципу відокремлення церкви від держави, її світському характеру, можна привести приклад цілком демократичної, європейської Греції. На жаль прем'єр не захотів приймати присягу на Євангелії. Поруч із свободою віросповідання розділ II Конституції Греції закріплює пануючу православну релігію та автокефальний статус Православної Церкви Греції [12].

III

Соборна

Українська соборна держава, яка об'єднує усі українські етнографічні землі, – це стратегічна мета українського націоналіста. Зараз поговоримо про тактичні речі. Українська соборність має стати об'єктом відповідної як зовнішньої, так і внутрішньої функцій держави.

На зовнішньому відтинку вона передбачає захист прав та інтересів зарубіжних українців, їх консолідацію, зорієнтованість на відстоювання українських національних інтересів у світі.

Окремо це передбачає підвищену дипломатичну, економічну та культурну увагу до етнографічних земель, які опинилися поза межами державного кордону України.

Таку функціональну спрямованість держави доцільно закріпити на конституційному рівні шляхом розширення статті 12 Конституції України новелою про те, що Україна дбає про задоволення національно-культурних, мовних та інших потреб

українців, зокрема, що мешкають на територіях, які входили до складу Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави, Кубанської Народної Республіки, Далекосхідної Республіки, Української Соціалістичної Радянської Республіки, Закарпатської України, Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Всередині України соборницька функція держави передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на інтеграцію української нації при збереженні регіональних самобутніх рис. У конституційній площині це передбачає вибір оптимальної моделі державного устрою.

Таким для України є унітарний устрій, але якісної переробки потребує адміністративно-територіальний поділ. Сучасний обласний поділ був зумовлений, з одного боку, економічним районуванням Радянського Союзу, а з іншого, – військово-політичним моментом (зокрема, західні області мають дрібний формат із кінця сорокових років ХХ століття для зручності боротьби з підпіллям УПА). Як наслідок, маємо контрастні розбіжності у розміщенні населення в областях держави (зокрема, 4843 тис. населення в Донецькій області та 1258 тис. – в Закарпатській; 2546 тис. – у Луганській та 1129 тис. – у Кіровоградській областях).

Вихід вбачається у проведенні широкомасштабної територіальної реформи, яка мала б істотно скоротити існуючу кількість областей, зрівняти чисельність у новостворених краях, врешті-решт, відродити самоврядні традиції в історичних землях (Слобожанщина, Волинь, Поділля тощо). Це й остаточне вирішення питання Донбасу, який цілком природно поділяється між Слобожанщиною, Лівобережжям та Запоріжжям.

Це дозволить перейти від існуючої змішаної моделі (наявні як виконавчі органи державної влади на місцях – місцеві державні адміністрації, такі органи місцевого самоврядування – місцеві ради) до децентралізованої (лише органи місцевого самоврядування). Краям має бути забезпечена достатньо широка

бюджетна автономія при наявності контрольних повноважень з боку центральних органів державної влади.

Етносам, для яких Україна є єдиною батьківщиною (кримські татари, караїми, кримчаки), має бути гарантовано право на національно-територіальну або національно-культурну автономію.

Перехід до пропорційної виборчої системи із відкритими крайовими списками на парламентських виборах довершує модель децентралізованого унітарного устрою та дозволяє відображати локальні інтереси на всеукраїнському, соборному рівні.

IV

Держава

Будь-яка держава є організацією політичної влади. Українська національна демократична держава є організацією політичної влади української нації та його юридичної форми – українського народу. Телеологічне призначення держави відносно свого засновника – виражати волю та інтереси народу, забезпечувати режим народовладдя.

Стаття 5 чинної Конституції України встановлює, що народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. У свою чергу, стаття 69 Основного Закону закріплює, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії. Спробуємо розібратися на прикладі виборів вищих представницьких органів народу, наскільки існуючі форми втілюють народне волевиявлення.

Відносно виборів Президента України із двотуровою виборчою системою абсолютної більшості зауважень немає, – така виборча система дозволяє обрати легітимного (принаймні на момент виборів) Президента України із підтримкою більше половини осіб, що здійснили своє волевиявлення. Така модель діє в Україні без суттєвих змін з часу запровадження поста Президента України у 1991 році. Звичайно, ця модель

не застрахована від виборчих махінацій: це ми добре бачили у 2004 році.

Коли ж ми торкаємося парламентських чи місцевих виборів, то тут зовсім інша картина. Виборчі правила змінювалися під кожні вибори. Діюча зараз змішана виборча система увібрала весь негатив як пропорційної, так і мажоритарної моделі виборів. Як наслідок, за результатами парламентських виборів 2012 року, ми вже маємо приклади політичних «тушок», одномандатні виборчі округи, де «неможливо достовірно встановити результати народного волевиявлення», та переможців виборчих перегонів в одномандатних виборчих округах із результатом ледь не у 19 відсотків голосів виборців.

Вирішенням цієї проблеми, особливо у взаємозв'язку із запропонованою реформою адміністративно-територіального поділу, є перехід до пропорційної виборчої системи із відкритими крайовими списками та прийняття Виборчого кодексу України, який має уніфікувати та узагальнити виборчі процедури. Також окремо варто зафіксувати в Конституції України моделі виборчих систем з усіх видів виборів, що має відбити бажання їх змінювати на угоду тим чи іншим політичним силам.

Друга форма здійснення влади народом – через органи державної влади. Обсяг владних повноважень та системні зв'язки поміж ними дозволяють говорити про парламентсько-президентську форму республіки. Разом із тим, в умовах закріплення статтею 6 Конституції України поділу державної влади на три гілки (законодавчу, виконавчу та судову) існування поста Президента України є своєрідним нонсенсом. Так, відповідно до статті 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, відповідно до статті 113 Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади, а відповідно до статті 124 судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції. До якої ж гілки влади належить Президент України?

Поширена в юридичній науці теза про те, що Президент України має повноваження в усіх гілках влади (в законодавчій – право законодавчої ініціативи, промудльгації чи накладення вето на закони; у виконавчій – формування уряду, призначення на посади в органах державної влади, видання указів; в судовій – помилування, призначення на посади суддів вперше, призначення третини складу Конституційного Суду України), ставить під сумнів як наявність самого поділу державної влади (оскільки у владних повноваженнях Президента України вони, навпаки, поєднуються), так і наявність механізму стримувань та противаг. Очевидно, ідея протиставлятися самому собі відає шизофренією.

Виходом із цієї ситуації має бути перехід або до парламентської, або до президентської форми республіки. Взнявши до уваги запропоновану раніше модель децентралізованої унітарної держави, найоптимальнішим буде перехід до президентської республіки із скасуванням посади прем'єр-міністра та визнання Президента України головою уряду та очільником виконавчої влади. В свою чергу, це потребуватиме переосмислення важелів взаємостимування законодавчої та виконавчої влади, позбавлення впливу Президента на судову гілку влади.

На завершення треба згадати про ще один момент, якого дуже бракує чинній Конституції України, але він поширений у державах, які не бояться свого народу: стаття 20 Конституції Федеративної Республіки Німеччина передбачає право громадян вчиняти спротив будь-кому, хто наважиться посягнути на їх демократичний лад, якщо інші засоби неможливо буде використати. Стаття 23 Конституції Чеської Республіки встановлює, що громадяни мають право чинити опір посяганням на демократичні принципи прав людини і основоположних свобод, якщо діяльність конституційних органів чи застосування правових засобів будуть в країні неможливими. Стаття 120 Конституції Греції зобов'язує громадян вчиняти спротив будь-яким спробам відмінити Конституцію насильницькими

засобами. Стаття 32 Конституції Словацької Республіки проголошує, що у разі, якщо діяльність конституційних органів або застосування правових норм виявиться неможливим, кожен громадянин має право вчиняти спротив всім, хто наважиться посягнути на демократичне функціонування прав людини і основоположних свобод.

Право на повстання має бути визнане конституційним правом народу. Саме воно протягом новітньої історії було рятівним колом від замахів на українську державність.

Література:

1. Як зауважує О.Баган, «Всім теоріям «модернізації», «перебудови» і бездумного експериментаторства в суспільній і культурній сферах націоналізм протиставляє традиціоналізм, що зроджений віковою мудрістю і глибинністю почувань людини, яка вміє переживати минуле і видобувати з нього натхнення і насагу для розуміння і творення майбутнього» (Див.: Баган О. Світоглядно-ідеологічні засади українського націоналізму[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrnationalism.org.ua/publications/?n=1890>)

2. Головні ідеологічні засади українського націоналізму: прийняті I Збором Конгресу Українських Націоналістів у липні 1993 р. // Український націоналіст «Йди за мною!»: Збірка ідеологічних матеріалів. – ОУН, 1995. – С.174.

3. Шипілов Л.М. Право української нації на самовизначення в ідейній спадщині М.І. Міхновського/ Л.М. Шипілов // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 422–427. – 0,5 д.а. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10slmicm.pdf>

4. Kern F. Kingship and Law in the Middle Ages, trans. S.B. Chrimes / F. Kern. – Oxford, 1939. – P.179.

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. – К.: Право, 1995. – 40 с.

6. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. – К.: Право, 1995. – 16 с.

7. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций,

24 октября 1970 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_569

8. Конституція України : наук.-практ. коментар / [В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін.; редкол. : Тацій В. Я. (голова) та ін.]; Акад. прав. наук. України. – Х. : Право ; К. : Вид. Дім «ІнЮре», 2003. – 805, [1] с.

9. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов.– Х.: Право, 2012. – 1128 с.

10. Декларації про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/55-12>

11. Конституция Эстонской Республики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.riik.ee/ru/pohiseadus.html>

12. Конституція Греції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf>

Євген Костюк

кандидат історичних наук,

Незалежний аналітичний центр

«Українські студії стратегічних досліджень»

ВИЗНАННЯ НА ЗАКОНОДАВЧОМУ РІВНІ ФАКТУ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ ВПРОДОВЖ 1921–1991 рр. ЯК ЧИННИК ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

Російські більшовики одразу після свого приходу до влади прагнули підпорядкувати собі Україну. Втім їхня спроба взяти під контроль Всеукраїнський з'їзд Рад у грудні 1917 року зазнала цілковитого провалу. Тому керівництво більшовиків на чолі з Леніним взяло курс на підкорення України шляхом збройного вторгнення та окупації українських земель.

17 грудня 1917 р. Совнарком РСФСР надіслав Українській Центральній Раді дипломатичну ноту з принизливими ультимативними вимогами до української сторони. При цьому зазначалося, що, в разі неодержання протягом 40 годин позитивної відповіді, Совнарком буде вважати себе в стані війни з Центральною Радою. Негативна відповідь легітимного уряду УНР – Генерального Секретаріату – на ноту Совнаркому РСФСР автоматично потягла за собою з 19 грудня, згідно зі змістом ноти, виникнення стану війни між РСФСР й Українською Народною Республікою.

Таким чином, дві суверенні держави, повноправні суб'єкти міжнародного права – Росія і Україна – розпочали між собою війну.

Захопивши Харків, 25 грудня 1917 року, за сприяння Ради народних комісарів Росії, російські більшовики провели в місті Всеукраїнський з'їзд Рад. На цьому бутафорному «з'їзді» вони проголосили створення так званої «Советської УНР» зі столицею в Харкові. Українська Народна Республіка на чолі з Центральною Радою визнавалася нелегітимною. 30 грудня 1917 року Центральний виконавчий комітет цієї маріонеткової

«республіки» проголосив маніфест про скинення влади Української Центральної Ради і Генерального Секретаріату.

Варто відзначити, що подібна тактика використовувалася більшовиками неодноразово і надалі. Так, з метою маскування прямої інтервенції РСФСР в Україну 17 листопада 1918 р. керівництвом РКП(б) було створено маріонетковий Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. У грудні того ж року без оголошення війни армія РСФСР розпочала чергову збройну агресію проти Української Народної Республіки.

Таким чином, РСФСР нахабно порушила Брест-Литовський мирний договір 3 березня 1918 р., згідно з умовами якого вона визнавала самостійність УНР, зобов'язувалася не втручатися у внутрішні справи України.

Не маючи вагової підтримки всередині України, більшовики і надалі поширювали свою владу на багнетах російських військ, все нові частини російської більшовицької армії вторгалися в Україну.

Станом на 1920 рік в Україні перебувала понад мільйонна окупаційна армія більшовицької Росії. Архівні документи переконливо засвідчують, що ця армія керувалася, постачалася, озброювалася безпосередньо з Росії. Переважною більшістю українців ця армія і сприймалася, власне, як окупаційна. Постійний терор, вбивства мирного населення, нещадний грабунки з боку російських окупаційних військ спричинив масштабний спротив українського народу, насамперед селянства. Збройна боротьба українців проти російських окупантів набула характеру справжньої національно-визвольної війни.

Ризький мирний договір 18 березня 1921 р. між РСФСР і Польщею та поразка Другого зимового походу Армії УНР у листопаді 1921 р. ознаменували собою завершення окупації території Української Народної Республіки. Розстріл вояків Армії УНР 21 листопада 1921 р. під Базаром можна вважати символічним початком панування в Україні російського окупаційного режиму. При цьому варто відзначити, що повстанська боротьба проти окупантів продовжувалася до початку 30-х років XX ст.

Отже, впродовж 1917–1921 рр. Російська Советська Федеративна Соціалістична Республіка вела бойові дії проти Української Народної Республіки, наслідком яких стала окупація та подальша анексія території УНР Росією.

Правовий режим окупованих під час війни територій регулюється четвертою Гаазькою конвенцією 1907 р. і четвертою Женевською конвенцією від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни. Територія може набути статусу окупованої внаслідок війни між принаймні двома державами, в ході якої війська однієї держави зайняли частину території іншої держави чи всю її та зламали збройний опір місцевого населення. Саме це і сталося з територією Української Народної Республіки у 1921 р.

Дії РСФСР щодо УНР підпадають під всі ознаки окупації, встановлені Гаазькою конвенцією 1907 р. Так, зайнявши територію УНР, РСФСР було встановлено на захоплених українських землях свої органи управління, законний український уряд було позбавлено можливості здійснення на окупованій території своєї влади.

Відповідно до норм міжнародного права стан військової окупації – це, в першу чергу, – відсутність згоди з боку населення окупованої території, вона вимагає позадоговірної та примусової присутності ворожої армії. Саме це і відбувалося в Україні у 20-х роках ХХ ст., де розгорнулася справжня народна війна проти окупаційного режиму.

Основним принципом міжнародно-правового режиму окупації є те, що він не призводить до переходу суверенітету держави-окупанта на окуповані території. Загалом же у міжнародному праві для встановлення режиму військової окупації більше значення має фактичне її встановлення, а не офіційне декларування про це держав. Відповідно, те, що керівництво більшовицької Росії, а згодом СРСР офіційно не визнавало факту окупації України, жодним чином не заперечує цього факту.

Як відзначає відомий дослідник Роман Круцик, у документах В. Леніна і його соратників 1917–1921 рр. постійно вживається

термін «окупація України». Вживає його і М. Тухачевський, підсумовуючи досвід боротьби з «контрреволюційними востанями» на території колишньої Російської імперії.

За словами Романа Круцика, щоб надати респектабельності анексії України, вчинено політичний фарс з так званим «союзним договором». У 1922 р. текст «союзного договору» був прийнятий за основу і мав доопрацьовуватися ЦИК ССРСР разом з «урядами» советських «республік». Потім його мали тимчасово впровадити на наступній сесії ЦВК ССРСР і ратифікувати на з'їзді Советів. Однак на з'їзді Советів у січні 1924 року ніхто жодного «союзного договору» не обговорював. Пізніше – теж. Згодом офіційна советська історіографія почала поширювати міф про «громадянську війну», завдяки якому фальшувала події, пов'язані з окупацією УНР військами РСФСР.

Отже, з 21 листопада 1921 р. по 23 серпня 1991 р. територія України була окупована комуністичною Росією (окремі українські землі при цьому до 1939 р. перебували під окупацією Польщі, Чехословаччини та Румунії).

Наслідком окупації та подальшої колонізації українських земель стали три Голодомори, колективізація, фізичне винищення та вислання мільйонів українців, системна русифікація, нищення української культури, цілеспрямована політика руйнування та деформації історичної пам'яті. Від наслідків окупаційної політики російського комуністичного режиму Україна потерпає і нині.

Офіційні кремлівські історики, виконуючи замовлення правлячої комуністичної партії, створили міф про «громадянську війну». Попри явну облудність сконструйованої у кремлівських кабінетах системи уявлень про «громадянську війну в Україні», цей міф є вкрай живучим. І нині у його полоні перебуває значна частина як звичайних громадян, так і професійних істориків.

Склалася парадоксальна ситуація. Наразі існує доступ до величезного масиву архівних документів та інших джерел, з яких випливає, що впродовж 1917–1921 років комуністичною

Росією велися загарбницькі війни проти незалежної України, спрямовані на знищення української державності та окупацію українських земель, яка, врешті-решт, була здійснена наприкінці 1921 року.

Водночас, попри колосальну кількість історичних досліджень, в тому числі фундаментальних монографій, докторських дисертацій, присвячених періоду Перших Визвольних змагань 1917–1921 рр., які з'явилися після відновлення незалежності України у 1991 році, лише незначний відсоток цих праць містить термін «окупація» щодо тієї політики, яку проводила більшовицька Росія стосовно України.

Складається враження, що тема окупації України російськими військами в зазначений період та встановлення на українських теренах окупаційної влади більшовиків досі залишається табуованою для переважної більшості вітчизняних істориків. Лише тепер ми можемо бачити на власні очі всю згубність такої ситуації для історичної пам'яті української нації, а відтак і для самої нації.

Те, що Україна не пододала міф про «громадянську війну», те, що вітчизняні історики не змогли чи не захотіли донести широкому українському загалу правду про російську агресію та окупацію України впродовж 1917–1921 рр., принесло свої гіркі плоди у 2014 році.

Нерозвінчаний міф комуністичної пропаганди став одним із чинників, які не дали змогу повноцінно інтегрувати населення Східної України та Криму в український соціокультурний та соціоментальний простір. А одним із наслідків цього, у свою чергу, і стала окупація Росією Криму, російська агресія на Донбасі та окупація частини Східної України.

Історичний досвід боротьби української нації проти російських агресорів у період Перших Визвольних змагань нині є вкрай цінним, адже наразі видно, що новітні російські окупанти активно використовують тактику своїх більшовицьких попередників. Так звана «гібридна війна», яку вже майже рік веде проти України Російська Федерація, має свої витоки ще у далекому 1917

році, коли Ленін розв'язав війну проти українського народу, формально не оголошуючи її. Комуністи і тоді, і пізніше практикували ведення війни, прикриваючись маріонетковими «урядами». Це мало місце в Україні у 1917–1921 рр., у країнах Центральної Європи в цей же час, коли більшовики зробили спробу, на щастя, невдалу, «експортувати революцію». Така ж «гібридна війна» була розв'язана сталінським ССРСР проти Фінляндії у 1939 році.

Те саме можна сказати про активне використання «п'ятої колони» для дестабілізації ситуації в країні, для розхитування державності. Зокрема, йдеться про більшовицькі заколоти в Одесі, Миколаєві, Києві (заколот на заводі «Арсенал») в січні 1918 року. Події весни 2014 року переконливо довели, що Кремль використовує методи, які вже були апробовані більшовиками майже сто років тому.

Очевидно, що тут не може йтися про збіг обставин. Кремлівські політтехнологи та аналітики уважно вивчають досвід комуністичної Росії у розв'язанні та веденні загарбницьких воєн проти сусідніх держав і, швидше за все, активно використовують історичний досвід советської імперії.

Українська Соціалістична Советська Республіка (з 1937 р. – Українська Советська Соціалістична Республіка) фактично не була державним утворенням, не була суб'єктом міжнародних відносин та міжнародного права. Насправді вона була адміністративно-територіальним утворенням у складі ССРСР, маріонетковою квазідержавою.

УССР не мала власних державних кордонів, війська, власних органів влади, грошової одиниці, не здійснювала самостійної зовнішньої політики. КП(б)У була дочірньою структурою КПСС, повністю підпорядковувалася останній, не здійснювала жодних самостійних дій. Це ж саме стосується і так званого уряду УССР. А Верховна Рада УССР і місцеві ради взагалі були суто декоративними органами, які мали створювати ілюзію «влади трудящих».

Компартійні органи та «республіканські» органи управління (ВУЦВК, згодом Верховна Рада УССР, а також уряд)

керувалися у своїй діяльності виключно загальносоюзними законами та постановами, були повністю залежними від Москви у прийнятті рішень. Так звані «конституції УССР» були калькою загальносоюзних.

Гімн, прапор, герб УССР не були атрибутами державності, лише певним маскуванням фактичного колоніального статусу України у складі ССРСР. Те ж саме стосується і членства УССР в ООН, яке не сприймалося серйозно жодними суб'єктами міжнародного права. УССР насправді не могла встановлювати офіційних дипломатичних контактів з іншими країнами.

Свідченням колоніального статусу УССР у складі ССРСР була спланована та системно впроваджувана в усіх сферах суспільного життя русифікація, репресії проти національної інтелігенції, нещадна експлуатація природних ресурсів України. Компартійною владою свідомо і цілеспрямовано руйнувалася національна ідентичність українців.

Заперечуючи факт советської окупації, ми тим самим не визнаємо Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. Українська державність була перервана у 1921 р. і відновлена у 1991 р. Саме від Української Народної Республіки, а не від квазі-державного утворення УССР має вестися українська державність.

Визнання на офіційному рівні факту окупації України в період 1921–1991 рр. передбачає визначення політичного режиму, який був в Україні з 21 листопада 1921 р. по 23 серпня 1991 р., як такий, що мав характер окупаційної, а згодом колоніальної адміністрації.

Слід визнати, що Україна ніколи не була законною частиною ССРСР. Законодавчий процес впродовж періоду окупації (1921–1991 рр.) можна трактувати як нелегітимний, оскільки український народ за весь період окупації не був джерелом влади.

Україна не є правонаступником УССР, оскільки остання не була державним утворенням, не була суб'єктом міжнародних відносин та міжнародного права.

Слід зазначити, що правові відносини щодо даної проблеми фактично є не врегульованими. Так, відповідно до статті 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Відповідно до статті 11 Конституції України держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Втім вказані статті Основного Закону України не конкретизовані в українському законодавстві, а саме не вироблено нормативно-правових засад подолання наслідків окупації України впродовж її перебування у складі ССРСР.

На законодавчому рівні дотепер не визнано сам факт окупації України в період 1921–1991 рр. Для того, щоб наповнити зазначені вище положення Конституції України реальним змістом, необхідно законодавчо врегулювати державно-правовий статус України в період з листопада 1921 р. до серпня 1991 р.

Без визнання на офіційному рівні факту окупації України в період 1921–1991 рр. неврегульованим залишається питання тягlosti українського державотворення, державного суверенітету України. Відтак неможливою є реалізація в повній мірі зазначених статей Конституції України.

Визнання факту окупації України впродовж 1921–1991 рр. на законодавчому рівні дасть змогу забезпечити повноцінний державний суверенітет України, подолати наслідки її окупації. Це посилить консолідацію української нації, забезпечить відновлення її історичної пам'яті, традицій та культури.

Визнання факту окупації України комуністичною Росією впродовж 1921–1991 рр. та гідне вшанування борців за звільнення українських теренів від окупантів має на меті не допустити повторення подібних трагедій у майбутньому, є необхідним для збереження суверенітету України та відновлення її територіальної цілісності.

В'ячеслав Гнатюк
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри історії України
Національного університету «Львівська політехніка»

МОСКОВСЬКА ІНВАЗІЯ І ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Західна українська діаспора є в своїй переважній більшості на боці історичної Батьківщини у війні з Росією й з великою активністю та самопосвятою докладає зусиль для перемоги над московським агресором та сепаратистами: проводяться мітинги, пікети, скеровуються відозви до урядів країн перебування, надсилається матеріальна допомога військам, вимушеним переселенцям тощо. Енергійно діє на захист України керівництво Світового Конгресу Українців на чолі з Євгеном Чолієм: регулярно скеровуються заклики допомогти Україні до Президента й Конгресу США, до урядів інших держав світу, здійснюються переговори з очільниками впливових європейських держав та департаменту з європейської політики ООН [1].

Однак ескалація російської агресії на Донбасі вимагає від українців більш рішучих дій на всіх фронтах – воєнному, політичному, дипломатичному, громадському тощо.

Більш масовими, тривалішими й активнішими мають стати й акції наших краян за кордоном. СКУ має координувати проведення заходів на захист України в різних куточках світу – і особливо в провідних країнах американського та європейського континентів.

Особливий наголос слід зробити на проведенні вуличних акцій на постійній основі під резиденцією Президента США, який все ще вагається, попри рішення Конгресу, надати Україні летальну зброю, а також під будинками урядів Великої Британії, Німеччини та керівних органів ЄС у Брюсселі. Виняткову увагу слід приділити країнам, які виявляють тенденції порушити

єдиний антипутінський фронт європейських держав – Іспанії, Італії, Франції [2], а також Австрії, Греції, Сербії тощо.

Мета цих вуличних акцій – правдиве інформування населення відповідних країн щодо ситуації в Україні, злочинних дій Путіна й терористів, що є надзвичайно актуальним у зв'язку з потужною інформаційною війною проти України, яка доволі успішно проводиться Росією в країнах Європи й Америки.

На жаль, українська інформаційна політика значною мірою поступається в ефективності російській, тому безпосередні акції передачі матеріалів «з рук у руки», розмови з громадянами західних держав могли б дещо компенсувати брак правдивої для них інформації й здобувати їхню прихильність.

Зміст матеріалів для такої вуличної роботи – листівок, бюлетенів, мобільних фотостендів – це правдива інформація про справжні цілі й методи розв'язаної Путіним війни проти України, а також коментарі до поточних подій, дотичних до цієї війни. Лейтмотивом всієї роботи мала би стати кампанія «Зупини фашиста Путіна!», яка на історичних аналогіях демонструвала б фашистську сутність путінського режиму, його небезпеку для європейських держав і світового порядку в цілому.

Тексти відповідних агітаційних матеріалів для поширення серед мешканців країн Заходу могли би виготовлятися різними іноземними мовами або в країнах поселення діаспори, або в Україні з оперативною передачею діаспорним організаціям наших країн. Саме національні об'єднання наших співвітчизників мали б узяти в свої руки налагодження всієї цієї роботи на місцях, у Києві їй мало би координувати новостворене Міністерство інформації разом із керівництвом Української Все-світньої Координаційної Ради. Така спільна діяльність урядових організацій і діаспорних структур наповнила б надзвичайно злободенним змістом Меморандум про співпрацю між Світовим Конгресом Українців та Кабінетом Міністрів України, підписаний ще в серпні минулого року [3], і стала б вагомим

додатком до роботи з інформування населення зарубіжних країн, що її проводять державні установи України.

З огляду на неповороткість державної машини з усіх питань інформаційної політики патріотичні партії й організації мали би самі почати організовувати «міні-майдани» в містах зарубіжних країн, регулярно пересилаючи своїм прихильникам-діаспорянам відповідні інформаційні матеріали.

Формування в представників західних демократій ясного й недвозначного уявлення про Путіна як фашиста та про криваву фашистську сутність дій його режиму в Україні, накладене на виховане в громадян західних країн у поствоєнну добу підставове категоричне несприйняття фашизму як явища, – це уявлення здатне посилити підтримку українців населенням Заходу у нашій справедливій боротьбі з агресором.

Надзвичайно важкі й небезпечні умови для проукраїнської діяльності наших співвітчизників склалися в Росії внаслідок цілеспрямованої політики кремлівських ідеологів із формування образу ворога з України та українців та із розв'язаної тут кампанії зомбування свого населення антиукраїнськими ідеями. Бути свідомим українцем було тут небезпечно і в довоєнний період – це була єдина країна проживання представників нашої діаспори, де їх могли піддати насильству і навіть убити за їхню культурно-просвітницьку роботу.

Попри безпеку, активна українська громадськість Російської Федерації не злякалася путінських церберів і мужньо виступає із засудженням московської агресії проти України, про що свідчить, наприклад, відкритий лист до Путіна представників української культурно-національної автономії м. Санкт-Петербурга та інших українських організацій – від Воронежа до Камчатки [4].

Аналогічні труднощі переживають українці в країнах-сателітах путінського режиму – у Білорусі та в Казахстані, керівники яких, попри позірну самостійність, є вірними слугами свого «старшого брата».

Прямо протилежною є ситуація в прибалтійських країнах – колишніх республіках СРСР, і тому слід би сподіватися активнішої участі тамтешніх українських громад, – так само, як і наших краян у Молдові, Вірменії, Грузії, – якщо не стосовно матеріальної, то хоча б моральної підтримки української держави в її збройній боротьбі з потужним агресором.

Є ще один проблемний момент, що стосується трудової міграції до Росії. За деякими даними, щороку на роботу з України до Росії вирушає щонайменше 3 млн. осіб – як чоловіків, так і жінок.

Зрозуміло, їдуть вони туди не від добра, а щоби заробити засоби до існування для своїх сімей. Однак працювати на ворога в період відкритого воєнного протистояння з ним – це й непатріотично, й аморально. У той час, як добровольці й мобілізовані їдуть на Донбас воювати з Росією, сотні тисяч їхніх сусідів, земляків, а нерідко знайомих і родичів (!) їдуть до Росії на заробітки, збагачуючи ворога своєю працею, дозволяючи йому на вироблену ними продукцію закуповувати озброєння, що принесе смерть співвітчизникам.

Ми багато говоримо про колабораціонізм чинної влади з агресором, її «гешефти» з кримськими й донецькими сепаратистами та російською владою, однак чомусь ніхто, крім автора цих рядків [5], не згадує й про таке ганебне явище, як добровільне рабське заробітчанство «простих» українців у стані ворога, що є також одним із «парадоксів» чинної російсько-української війни.

Оскільки ніхто з українського політикуму та патріотичної громадськості цієї проблеми не помічає, то вона начебто й не існує. Але вона насправді існує – і відчутно принижує нашу гідність, шкодить нашому іміджеві за кордоном. Вважаю, що досить ховати голову в пісок – час із тим неподобством щось робити.

Слід, по-перше, розгорнути пропагандистську роботу в середовищі потенційних українських заробітчан, намагатися

пробудити в них приспану людську й національну гідність, допомогти їм зрозуміти принизливість та зрадницьку сутність їхньої роботи в Росії на ворога нації.

На ймовірне запитання від них: «А де ж мені заробити, щоб утримати сім'ю?», – слід зауважити, що найважливіше для кожного українця зараз – це зупинити ворога, бо якщо його агресія триватиме, наші сім'ї гинутьимуть від його бомб і снарядів, і заробляти для їх утримання вже не буде потреби. Тому, якщо дозволяє здоров'я, треба зголошуватися до військкомату й іти на фронт.

Зрештою, можна відповісти питанням на питання: «А куди б ти пішов на заробітки, якби зараз був оголошений воєнний стан і кордон з Росією був би перекритий?»

Зрозуміло, що якимось пристосовувався б до обставин, шукав би роботу за місцем проживання чи поїхав би на Захід, наприклад, до Польщі чи до Чехії на сезонну або короткотермінову роботу, де завжди бракує працівників під час збирання овочів та фруктів чи в будівельній галузі.

До речі, західний напрям трудової міграції українців стане добрим виходом із ситуації для багатьох наших краян після встановлення безвізового режиму з країнами ЄС, який обіцяють ухвалити вже поточного року.

Однак головним ресурсом для отримання праці повинна стати українська економіка. Слід розгорнути масові громадські роботи, як це було зроблено, наприклад, президентом США Т.Рузвельтом під час кризи 1929–1933 рр.

А фронту таких робіт в Україні – непочатий край. Це й відновлення зруйнованої інфраструктури Донбасу, під яке вже оголошено інвестиції західних країн, це й будівництво якісних, за західними технологіями, шляхів сполучення, це й розвиток перспективних підприємств у переробній промисловості АПК тощо.

Отже, знайти заміну трудовій міграції до Росії таки можна, якщо добре подумати, поєднати зусилля державних органів і

громадськості – і не дати можливості окупантові використувати працю наших теперішніх нещасників-«гастарбайтерів» для зміцнення путінського «райху».

Загалом, у цей непростий для нації час потрібне налагодження системної, цілеспрямованої роботи державних інституцій та громадських установ з діаспорою, що мала б головною метою консолідацію всієї нації – як в Україні, так і за її межами – для перемоги над російським окупантом і побудову успішної суверенної держави.

Література:

1. Президент СКУ Євген Чолій здійснив робочий візит до Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/1158>

2. Л.Літра. Італія, Іспанія та Франція: вибір між Путіним та європейською єдністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/01/22/7029912/>

3. Інформацію про Меморандум див. тут: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/1121>

4. Ні – культивуванню українофобії в Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kobza.com.ua/prava-ljudyny-i-gromadjanyna/4979-ni-kultyvuvanniu-ukrainofobii-v-rosii.html>

5. В.Гнатюк. Заручники війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/05/7/7024319/>

Василь Деревінський
доктор історичних наук,
професор кафедри політичних наук
Київського національного університету
будівництва і архітектури

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Вдосконалення української системи освіти повинно відбуватися в межах загальнодержавної політики захисту національних інтересів та національної безпеки українського народу. В рамках комплексної стратегії провадження гуманітарної політики в усіх сферах (згаданій освітній, а також науковій, ідеологічній, конфесійній, етнічній, інформаційно-культурній тощо). Зосередження уваги держапарату переважно на економічних питаннях, ігнорування проблем гуманітарної складової соціуму веде до деконсолідації спільноти, мовних непорозумінь, соціокультурних суперечностей, міжконфесійних та міжрегіональних протистоянь. Неможливо подолати кризові явища у державі лише шляхом соціально-економічних перетворень чи політичних трансформацій. Будь-які зміни і реформи в суспільстві можуть бути успішними лише за умови їх відповідності світогляду і ціннісним орієнтаціям більшості громадян країни [1, с. 38]. Зважаючи на складну постколоніальну дійсність сучасної України. стратегічними пріоритетами політики національної безпеки має бути досягнення національної єдності, консолідації суспільства, утвердження національної ідентичності громадян Української держави. Ключову роль у впровадженні цього архіважливого завдання загальнодержавної гуманітарної політики відіграє українська освітня система.

Освітня сфера при взаємодії з іншими складовими гуманітарної політики спроможна, шляхом виховання всебічно розвинутих особистостей – патріотів, відігравати важливе значення

у становленні повноцінної національної спільноти. Провідне місце в цьому процесі належить українознавчим та історичним дисциплінам. Завдяки наявності цих предметів у навчальних планах шкіл і вишів є можливим ліквідувати існуючий у суспільстві дуалізм поглядів на минуле, орієнтацію на історичні наративи сусідів, комплекс народу-жертви, відсутність цілісного бачення національної історії, недоформованість на рівні колективної пам'яті історичної окремішності українського народу, розмитість уявлень про походження та розвиток нації та держави, тяглість і безперервність державотворчого процесу, національно-визвольної боротьби тощо.

Ігнорування необхідності максимального використання потенціалу історичної освіти та спадщини у справі патріотичного виховання, формування у суспільній свідомості позитивного образу національної історії вже призвело до підризу основ національної безпеки України. Адже захоплення російськими терористами частини українських земель є результатом безвідповідальної, непродуманої та непослідовної гуманітарної політики, провадженої впродовж 20 років незалежності України, зокрема в сфері історичної освіти. Російська сторона готувалась до нападу, агресивно вела інформаційну війну за цінності, проштовхувала свої світоглядні орієнтири та історичні міфи. В результаті значна частина українського населення, особливо східних і південних територій, опинилася в омані «русского мира».

Реформування системи вищої освіти необхідно все ретельно прораховувати, щоб новації не вели до послаблення основ національної безпеки держави. Насамперед усвідомити те, що за двадцять років викладання суспільно-гуманітарних дисциплін у вишах існували проблеми з державницьким спрямуванням цих курсів. Тому, здійснюючи сьогодні наголос на переданні права ВНЗ на встановлення переліку нормативних дисциплін в рамках розширення автономії університетів, варто врахувати те, що викладання історії України та інших

суспільно-гуманітарних дисциплін може потрапити у залежність від суб'єктивного ставлення до цих дисциплін з боку їх керівництва. В результаті в багатьох регіональних університетах замість ліквідованого курсу історії України можуть з'явитися курси «історії ДНР», «історії Новоросії», «історії Малоросії» тощо. Вже появились загрози для курсу історії України у вишах після скасування наказу № 642 і сумнівних висловлювань першого заступника міністра освіти і науки І. Совсун. Так, керівники низки вищих навчальних закладів приступили до усунення гуманітарних та суспільно-політичних дисциплін з навчального процесу, починаючи з 1.09.2015 р. У деяких ВНЗ вже поспішили затвердити такі зміни. Зокрема, керівництво Київського національного університету імені Тараса Шевченка ухвалило наказ від 30.12.2014 р. № 1094-32, відповідно до якого курс «Історія України» не є обов'язковим для викладання на більшості факультетів університету.

Згідно з нормами новоухваленого Закону «Про вищу освіту» [2] держава в особі МОН сповідуючи принципи автономії ВНЗ не усувається від державної політики у сфері освіти, від забезпечення інтересів держави, навіть від управління державними вишами. Передаючи права на самоврядування вишам держава повинна вимагати від них не лише підготовки професіоналів своєї справи, але й патріотів держави. В законі чітко зазначено, що освітній процес має передбачати формування гармонійно розвинутої особистості (розділ IX, ст. 47, п.1). Відповідно завданням вишу є «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності...» й «збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства» (розділ VI, ст. 26, п. 4, 7). У визначенні поняття компетентності випускників ВНЗ також означено, що вони повинні мати комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і

громадських якостей, морально-етичних цінностей (розділ 1, ст. 1, п. 13). Забезпечити зазначену ціннісно-світоглядну складову компетентності без суспільно-гуманітарних предметів, зокрема історії України, неможливо.

Більше того, в законі «Про вищу освіту» зазначено, що на МОН як орган виконавчої влади у сфері освіти і науки покладено обов'язки контролювати якість наданих освітніх послуг вищими навчальними закладами. Відповідно до статті 9 та 10 розділу III Міністерство освіти і науки погоджено з Національним агентством із забезпечення якості освіти розробляє стандарти освітньої діяльності, які є обов'язковими до виконання вищими незалежно від форм власності та підпорядкування. Стандарт вищої освіти є сукупністю вимог до змісту і результатів освітньої діяльності вищих навчальних закладів, в якому передбачено вимоги до освітньої програми підготовки фахівців. Зокрема, «перелік компетентності випускника» та «нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформований у термінах результатів навчання» (розділ III, ст. 10, п. 1, 3). Тобто Міністерство освіти і науки України зобов'язане встановити такий перелік компетентностей та нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, згідно з якими виші повинні запровадити у навчальний процес обов'язкові дисципліни: «Історія України», «Історія української культури», «Українська мова», «Філософія» та інші. Відтак МОН потрібно не лише підготувати рекомендації щодо суспільно-гуманітарного блоку дисциплін вишам, як зазначив у своїй статті Міністр С. Квіт, але й розробити відповідний стандарт вищої освіти, згідно з якими виші будуть зобов'язані встановити їх в нормативну частину навчального процесу.

Внесення відповідних компетентностей, які передбачатимуть вивчення обов'язкових суспільно-гуманітарних дисциплін, не суперечитиме інтеграційному процесу наближення української освітньої системи до європейських стандартів. Оскільки в європейському освітньому просторі не існує єдиного

погодженого визначення і переліку ключових компетентностей, тому що компетентності – це, насамперед, замовлення суспільства на підготовку його громадян, їх перелік визначається погодженою позицією соціуму певної країни [4, с. 165].

Тому збереження обов'язкового викладання історичних дисциплін у середній і вищій школі відповідає сучасним завданням гуманітарної політики. Як зазначив відомий історик Джеймс Мейс, «запровадження історії України до вузівських та університетських програм є необхідністю. Адже тільки глибоке вивчення рідної історії й культури формує із пересічної особи Громадянина й патріота своєї Вітчизни... Без викладання історії у вишах випускники будуть виходити фахівцями-громадянами для ринків праці світу. Без історії немає патріотизму, без патріотизму немає стійкої, заможної держави» [3]. Ліквідація гуманітарного циклу у ВНЗ суперечить державним інтересам, інтересам галузі освіти в цілому, її спрямованості на формування висококваліфікованих фахівців. Оскільки в державі не лише зростає соціальна напруга через скорочення значної кількості висококваліфікованих викладачів, але й відбудеться нівелювання соціальної компетенції фахівців. Усунення обов'язкових історичних, політологічних, соціологічних, філософських дисциплін призведе до випуску вузькопрофільних виконавців, нездатних оцінювати тенденції суспільного розвитку, соціальне значення своєї діяльності. Негативно позначиться це на реалізації державної політики у сфері патріотичного виховання молоді – однієї з архіважливих складових національної безпеки будь-якої держави.

Переконаний, що більшість викладачів, які читають курс історії України погодяться з тим, що вища освіта повинна пропонувати відмінний від шкільної програми рівень, зокрема історичних предметів. У компетенції школи лежить забезпечення учнів належним багажем фактичних даних, на основі яких зі вступом у вищий навчальний заклад вони вибудовуватимуть причинно-наслідкові зв'язки між історичними процесами,

подіями і явищами. Відповідно перед викладацькою спільнотою на сьогодні стоїть завдання, з врахуванням сучасного стану державотворення і націотворення, виробити нове бачення змісту історичних курсів у вишах, концептуально розглядати вузлові теми української історії. Скажімо, такі як: походження і розвиток українського етносу та нації, розгортання національно-визвольної боротьби українського народу, виникнення та утвердження української держави. Сьогодні молодь навряд чи має адекватну інформацію про співвідношення між поняттями «Русь», «Україна», «Малоросія», «Росія» та іншими, яке їх походження і як вони співвідносяться з історичним процесом в Україні. Потребують більш глибокого інформаційного забезпечення та історико-філософського осмислення знання, які отримують учні у середніх школах про перебіг і характер національно-визвольної боротьби українців новітньої доби.

Результативність вирішення означеного залежить не в останню чергу від компетентності посадовців МОН. Частенько її бракує. Так, на початку дискусії щодо майбутнього суспільно-гуманітарного блоку у вишах багатьох дивували пояснення деяких функціонерів МОН, що намір усунення цих дисциплін з програм підготовки фахівців викликаний необхідністю наближення української освіти до європейських стандартів. Посилання на європейський досвід вибірковості не може слугувати аргументом, оскільки Україні ще потрібно пережити тривалий час осмислення пройденого історичного шляху, утвердження національних ідеологічних цінностей на всьому її ареалі і у всіх прошарках суспільства. В таких умовах сама ідея відмовитися від обов'язкового вивчення історії України та низки інших гуманітарних дисциплін є не на часі. Проштовхування цієї ідеї можна також розглядати як цілеспрямований злочин проти Української держави. Посилене вивчення власної історії тим більше необхідне в умовах російської агресії і руйнівних дезінформаційних атак з боку адептів «русского мира».

Ведучи мову про європейські інтеграційні процеси, потрібно усвідомлювати те, що засадничий світоглядний принцип європейської освіти – це єдність у розмаїтті [5, с. 37]. Європа шукає не уніфікації, а прозорості, допускає різні варіанти входу в європейський простір з урахуванням національної специфіки системи освіти, обумовленої ситуацією в країні.

Отже, для вирішення актуальної проблеми щодо майбутнього суспільно-гуманітарних дисциплін в українських вишах МОН потрібно виконати норми Закону «Про вищу освіту». А саме, розробити державний стандарт вищої освіти з таким переліком компетентностей, який зобов'яже вищі навчальні заклади запровадити в навчальний процес низку обов'язкових суспільно-гуманітарних дисциплін. Підсилити цей нормативний документ варто змінами у Закон «Про вищу освіту» та відповідними положеннями у Закон «Про освіту», що сьогодні розробляє МОН. Знявши таким чином напругу в суспільстві МОН надалі зможе спільно з фахівцями-істориками приступити до модернізації навчальної програми курсу історії України. Збереження і вдосконалення концепту курсу «Історія України» у вишах сприятиме реалізації загальнодержавної гуманітарної політики в напрямку консолідації української національної спільноти та держави.

Література:

1. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період / С. І. Здіорук [та ін.]; ред. С. І. Здіорук; Національний ін-т стратегічних досліджень. – К.: НІСД, 2006. – 402 с.
2. Закон «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38.
3. Мейс Д. Політологія історії, або народна освіта як чинник соціалізації громадян / Д. Мейс // Слово Просвіти. – 2014. – 27 лютого.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка/ Н.Є. Мойсеюк – К., 1999. – 348 с.
5. Рижак Л. Філософсько-світоглядні засади освіти України в умовах євроінтеграції / Л. Рижак // Вісник. Соціо-гуманітарні проблеми людини. – 2005. – № 5. – С. 35–40.

Юрій Фігурний

кандидат історичних наук,

завідувач відділу української етнології

Науково-дослідного інституту українознавства

**УКРАЇНОЗНАВСТВО – ДІЄВИЙ ЧИННИК
У БОРОТБІ З АГРЕСИВНО-НЕОІМПЕРІАЛІСТИЧНИМ
«РУССКИМ МИРОМ»**

На початку ХХІ ст. Україна, українці та світове українство вкотре зіштовхнулося із збройною агресією Росії, росіян та adeptів «Русского мира (Русмира)». Якщо для Русі-України протистояння з Московією-Росією явище звичне, та й українці, зрештою, не раз і не два билися на полі бою з т.зв. «старшими братами», то поява ідеологічно заполітизованого концепту «Русский мир» застала український етнос дещо зненацька.

Так що це таке – «Русский мир»?! Ось так пояснює значення цього терміна українська Вікіпедія: «Російський світ» (рос. русский мир) – російська неоімперська геополітична доктрина епохи панування путінізму. Слугує ідейним підґрунтям для історичного реваншу – воєнної агресії з ціллю реставрації Росії у кордонах СРСР до 1991 року та повернення її «зони впливу» (країн-колоній та сателітів у Європі, Закавказзі та Середньої Азії) до 1917 року (до поразки Росії в Першій світовій війні). Деякі оглядачі вважають проект «російського світу» повним аналогом-рімейком або компіляцією нацистського «Третього Рейху». «Російський світ» є також однією з проб створення утопічного російськоцентричного східнослов'янського... альтернативного Європі цивілізаційного «полюса». На більш ранніх стадіях «російський світ» – це неоколоніальний шовіністичний проект або концепція, що визначається як спільний «цивілізаційний простір», зведений на трьох стовпах: православ'я, російська культура і особливо мова, погано закамфльоване самодержавство (диктатура),

подаване як «спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток». На своєму початку «російський світ» був ідеологічним підґрунтям до геополітичного утворення «Євразійський Союз», тобто реставрації колишнього СРСР у нових умовах, найважливішою складовою якого мала бути лояльна проросійська Україна, та згодом перетворився у виправдання прямої військової агресії проти України «для захисту російського і російськомовного населення» [3].

Яку ідеологію, який світогляд можуть протиставити «Русмиру» РФ Україна, українці та світове українство? Інтернаціоналізм, комунізм, соціалізм, соціал-демократизм, солідаризм, консерватизм, лібералізм тощо? Ні, і ще раз – ні! Зупинити наші агресивно-неоімперіалістичного «Русского мира» спроможні лише два основних чинники – дієва і самодостатня ідеологія українського новітнього націоналізму та українознавство як навчальна гуманітарна дисципліна, інтегративна наука й патріотичний світогляд, що в змозі об'єднати навіть у сучасних військово-політичних і соціально-економічних умовах переважну більшість вітчизняного суспільства. Проте ми хочемо ще раз наголосити, що і націоналізм, і українознавство не поодиноці, а лише об'єднавши свої можливості та потенціал, переможуть російську неоімперську геополітичну путінську доктрину. Український націоналізм й українознавство (інтегративна наука про Україну, українців і світове українство у часопросторовому розвитку) мають спільні пріоритети, такі як плекання і розвиток рідної мови, духовності, літератури, духовної та матеріальної культури, освіти і науки, звичаїв і традицій, збереження та захист українських земель; творення політичної нації; відновлення і розбудова Української Самостійної Соборної Держави, котра, в свою чергу, повинна дбати про Україну, українців та світове українство.

Перші знання про українські землі і народи, що їх заселяли, існували ще тисячоліття тому. Зачатки українознавства як засобу самопізнання і самотворення українського народу постали в

період зародження українського етносу. Однак системно вони почали формуватися лише у XIX ст., а українознавство як наука конституювалася наприкінці XX ст. [7, с. 7].

Вперше українознавство як навчальна дисципліна попала у тренд і стала відома широкому загалу українського суспільства у добу соціальної революції та національно-визвольної боротьби українського народу у 1917–1921 рр. Саме тоді побачила світ бібліографічна праця С. Єфремова «Українознавство: Покажчик потрібнішої до самоосвіти літератури. – К.: Вид. Всеукраїнського союзу, 1920. – 64 с.». У передмові Сергій Олександрович відзначив: «Смугу національної романтики, що задовольнялась часто лиш уривками знаття й глибоко в суть справи не сягала, ми вже лишили поза собою. Настає тверезої праці час, а для неї потрібно насамперед наукового знаряддя й тих тривких підвалин, що дає позитивне знаття з усіх ділянок того, що в широкому розумінні складає науку про наш рідний край – українознавство» [6, с. 71].

На превеликий жаль, українці не змогли згуртуватися і зі зброєю в руках відстояти Українську Самостійну Соборну Державу. Якщо до початку Першої світової війни українські етнічні землі були розділені між двох імперій – Російської й Австро-Угорської, то після її закінчення вони попали під юрисдикцію Чехословаччини, Другої Речі Посполитої, Румунії та СРСР. Але це, на нашу думку, не був абсолютний програш, тому що у складі більшовицької тоталітарної держави (де-юре конфедерації, де-факто унітарної країни) з'явилася Українська Соціалістична Радянська Республіка (УРСР). Хоча це досить своєрідне квазі-державне утворення, що існувало на українських етнічних землях з деякими перервами у 1917–1991 рр., не захищало українців від карально-репресивної системи комуно-більшовицької імперії (голодоморів, репресій, війн, асиміляцій тощо), проте у порівнянні зі становищем українців у Російській імперії це був крок уперед. Попри жахливі людські втрати України у XX ст., українство зберегло свою етнічну самобутність і зрештою

відновило власну державність і національну спроможність у 1991 р. Одним з таких контраверсійних чинників, який посприяв українцям у самозбереженні, саморозвитку і самопізнанні, стала українізація. Незважаючи на те, що українізація (коренізація) спрямовувалася Москвою з метою укорінення компартійно-радянських структур влади в Україні та здобуття метрополією визнання з боку місцевої прокомуністично налаштованої еліти, все ж таки вона мала і позитивні наслідки. Саме українізація посприяла запровадженню навчання, діяльності культосвітніх закладів, друкуванню книг, газет і часописів українською мовою [8, с. 325–326].

Разом із тим українізація як політична й освітньо-культурна доктрина (концепція) не є надбанням суто комуно-більшовицької доби. Так, Т. Горбань і В. Солдатенко наголошують: «... Українізація розпочалася набагато раніше від коренізації як загальнонаціональної союзної політики (поняття «корінні народи» з'явилося пізніше). Починаючи з 1917 р. очільники національного руху (М. Грушевський, В. Винниченко, С. Єфремов та С. Стешенко, М. Порш, С. Петлюра та ін.) проголосили українізацію одним із нагальних завдань визвольного руху, великою метою духовного змісту й національного відродження» [7, с. 255].

Отже, українознавство у добу соціальної революції та національно-визвольної боротьби українців у 1917–1921 рр. спочатку увійшло в культурно-освітній простір Наддніпрянщини, щоби згодом трансформуватися у потужний націєтворчий чинник суверенної України. Важливість українознавства розуміли як російські, так і українські більшовики. Тому вони з метою укріплення своєї влади в Україні намагалися обмежено використати напрацювання т.зв. «самостійників» у культурі, освіті й науці. Проте як тільки російський більшовизм зумів стабілізувати внутрішньополітичну ситуацію (відновлення зруйнованої економіки, ліквідація активного антибільшовицького спротиву тощо) та зовнішньополітичну (визнання СРСР на міжнародній

арені, поновлення геополітичних і гео економічних зв'язків), розпочалося згортання обмежених національних, економічних, освітніх і культурних проєктів (напр.: нова економічна політика й коренізація).

Зрозуміло, що українознавству в тоталітарній державі було не місце. Саме тому, як зазначають вчені Т. Горбань і В. Солдатенко, із середини 20-х років ХХ ст. у загальноосвітній школі та вищих учбових закладах дедалі більшого значення набували суспільствознавство і краєзнавство замість українознавства, а на початку 30-х років сам термін «українознавство» було скасовано [7, с. 276]. У цей же час на заході України, на землях, окупованих Другою Річчю Посполитою, формується політичний рух, основна мета якого полягала у відновленні Самостійної Соборної Держави. Зрештою, на початку 1929 р. у Відні відбувся Перший Великий Збір українських націоналістів, на якому було проголошено про створення Організації Українських Націоналістів (ОУН) на чолі з Євгеном Коновальцем. Досить швидко ОУН здобула популярність і підтримку галичан і волинян та стала потужною і дієвою силою у Західній Україні. Проте підступне вбивство 23.05.1938 р. у Роттердамі таємним більшовицьким агентом Павлом Судоплатовим Є. Коновальця стало фатальним для українського націоналізму. Поки ОУН очолював харизматичний січовий стрілець, вона було згуртованою і потужною силою. Після загибелі лідера активізувалися протиріччя поміж т.зв. «ветеранами», що мешкали переважно за межами Західної України, і «крайовиками» – молоддю, які на своїх плечах тягнули тягар щоденної боротьби з ворогом. Врешті-решт, ці розбіжності призвели до остаточного розколу ОУН на ОУН-революційну під проводом Степана Бандери (ОУН-р чи ОУН (Б)) і на ОУН під керівництвом Андрія Мельника (ОУН (М)). Якби ці події відбувалися у мирний час, то це було б півбіди, але Європа вже поринула у війну. Друга світова стала важким випробуванням як для всієї людської спільноти загалом, так і для українського народу зокрема. Якби ОУН

залишилася монолітною силою, то можливо й українці мали би шанс у протистоянні Берліна і Москви відновити державницьку потугу золотоговерхого Києва.

Зважаючи на сучасні політичні реалії, неоголошену війну Москви супроти Києва, українці як ніколи потребують чітко окресленої етнодержавонацієтворчої парадигми розбудови Української Самостійної Соборної Держави та її відносин з неоімперською Росією. Ще під час Першої світової війни у 1917 р. побачила світ праця Дмитра Донцова «Історія розвитку української державної ідеї», в якій він, зокрема, пророче писав: «Нині, коли сувора дійсність зруйнувала химерний образ довгочасного миру з Росією, коли ясно показалося, що лише через ослаблення Росії можливо відновити європейську рівновагу, українське питання знову дістало своє значення» [4, с. 7].

Українське питання – це передусім право України й українців на рідну мову, літературу, культуру, віру, ідентичність, національність, соборність і самостійне державницьке існування. Чому українське питання завжди викликало потужний спротив й активне несприйняття в будь-яких імперіалістів? Тому що імперія (царська, комуно-більшовицька, путінська тощо) завжди універсальна й амбітна у своїх прагненнях. Вона цілеспрямовано й послідовно намагається все уніфікувати – адміністративно-територіальний устрій, військо, судочинство, місцеві органи самоуправління, мову, культуру тощо. Україна й українство для Москви апріорі мали статус підлеглої колонії, сировинного і людського ресурсів, а у недалекому майбутньому повинні були цілковито розчинитися в агресивно-неоімперіалістичному «Русмире». Стосовно того, якої форми набуде ця держава-монстр і хто буде нею керувати – імператор, генеральний секретар, президент тощо – питання другорядні. Головне – це її імперська сутність, від якої вже понад три століття страждає український народ.

Ось так охарактеризував у 1957 р. загарбницькі плани імперсько-більшовицької Москви щодо інших націй, у тому числі

й української, засновник ОУН-революційної Степан Бандера: «Більшовицький наступ на нації, щоб їх розкласти і перетворити на бездушну отару «советских людей», зосереджується в намаганнях уморити в людині національну свідомість і національні почуття» [1, с. 14–15].

Попри фейкові референдуми й реальні російські збройні терористичні угруповання, 2014 р. показав агресивну та неоімперіалістичну сутність «Русмира», для якого доля людини та мільйонів людей – ніщо порівняно з відновленням новітньої Російської імперії на чолі з її володарем-імператором «Всея Руси» Володимиром Путіним. Незважаючи на цілу низку прикрих невдач, Україна тримає удар, а українці мобілізуються, згуртовуються й борються з Москвою та її помічниками-сепаратистами. У цьому цивілізаційному збройному протистоянні, окрім військових, політичних, економічних і соціальних факторів, дедалі більшої ваги набуває ідеологічно-світоглядний чинник, а серед багатьох його складових українознавча компонента є однією з провідних. Усвідомлюючи себе українцем, володіючи рідною мовою, розуміючи власні культурні здобутки, знаючи своє минуле і сьогодення, ми ніколи не станемо цеглинками «Русского мира». Навпаки, через українознавче пізнання та самопізнання український народ розбудовує Українську Самостійну Соборну Державу, творить політичну націю, що об'єднує не тільки етнічних українців, але й українських росіян, євреїв, поляків, угорців, румунів, білорусів, кримських татар тощо, та упевнено і цілеспрямовано будує правову, демократичну, заможну і суверенну Україну. Зрозуміло, допоки існує агресивна імперія РФ з її ідеологічно-догматичним «Русмиром», «питання Москви» завжди буде актуальним для України й українців. Московія-Росія повсякчас поважала силу. Проте сила не лише у потужній економіці, могутньому війську, величезних запасах енергоносіїв, слухняному населенні, а й у переконаннях, які треба нав'язати не лише своїм громадянам, але

й чужим, щоби зробити їх дуже швидко своїми, як у випадку із мешканцями Криму.

Якщо «Русский мир» працює під надійним протекторатом РФ, то українознавство як наука, навчальна дисципліна і державницько-патріотична ідеологія відчуває себе попелюшкою на цьому «святі життя». Нагадаємо, після фактичної заборони українознавства у 30-х рр. ХХ ст. воно не зникло, а продовжило свій розвиток. Так, за межами України науковці-патріоти під керівництвом В. Кубійовича і З. Кузелі розпочали видавати багатотомну «Енциклопедію українознавства». У своїй передовій статті вони проголосили власне кредо: «Енциклопедія українознавства» спирається на ті вічні ідеали, які лягли в основу нашого світогляду і нашої культури, підхід її базується на ідеалістично-християнських засадах і державницьких традиціях, і тому, саме вона має науковий об'єктивно цінний характер, подаючи найважливіші відомості з різних ділянок українознавства» [5, с. 5].

Одне з головних завдань «Русмира» – перетворити Україну на колонію, а її терени – на звичайні губернії РФ («Малороссию, Новороссию, Галицию» тощо), а українців – на «русских» і без варіантів! На протигагу цим неоімперським спробам українознавство має сприяти трансформації кланово-олігархічної, люмпенізованої, зросійщено-совкової України в інноваційну, потужну, заможну, правову і демократичну Українську Самостійну Соборну Державу та допомогти українському народу стати свідомою, високоосвіченою, патріотичною, духовною, політичною нацією. Зрозуміло, цей шлях перетворень буде болісним, тернистим, важким і довгим. Проте, як писав ще у липні 1948 р. С. Бандера: «Але не зіб'ється з дороги той, хто кожний свій крок орієнтує на головну мету – визволення України, хто в кожній справі, в усякій ситуації кермується однією міркою: що і на скільки корисне визвольній справі» [2, с. 69].

Отже, Україна у ХХІ ст. повинна стати лідером Центрально-Східної Європи та увійти у двадцятку найрозвинутіших країн

світу. Для цього вона має остаточно вирішити т.зв. «питання Москви», а саме – знищити автократичну Російську неоімперію шляхом усунення від влади В. Путіна, розчленування РФ на понад два десятки державних утворень й нищення її ядерного потенціалу. Колись, у середині XVII ст., саме Гетьманщина допомогла Московії стати потужною державою, а згодом й імперією. Тепер, на початку XXI ст., Українська Самостійна Соборна Держава буде руйнівником путінської імперії, а українознавство, здолавши агресивно-неоімперіалістичний «Русский мир», посприє поступальному розвитку України, українців і світового українства у цивілізаційному часопросторовому парадигмальному дискурсі. «Питання Москви» має бути безповоротно вирішено, сучасний Карфаген має бути зруйнований, а Російська імперія – остаточно ліквідована!

Література:

1. Бандера С. З невичерпного джерела. – Дрогобич: Відродження, 1998. – 24 с.
2. Бандера С. А. Слово до Українських Націоналістів-Революціонерів за кордоном. – На чужині, 1948. – 69 с.
3. Вікіпедія: вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Російський_світ
4. Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. – К.: Товариство «Знання України», 1991. – 48 с. – С. 7.
5. Енциклопедія Українознавства: В 2 т. / Під ред. В. Кубійовича, З. Кузелі. – Мюнхен, Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – С. 5.
6. Єфремов С. Українознавство // Українознавство. – 2003. – Число 4 (9). – С. 71–73.
7. Історія українознавства: навчальний посібник / [П. П. Кононенко, Л. К. Токар, О. Г. Бажан та ін.]. – К.: Академвидав, 2011. – 512 с. – (Серія «Альма-матер»). – С. 7.
8. Фігурний Ю. С. Українізація // Українське етнодержавонацієтворення (XV–XVIII ст.) в українознавчому вимірі. Монографія та вибрані українознавчі праці. – К., 2014. – С. 325–326.

Юрій Олійник
*Недержавний аналітичний центр
«Українські студії стратегічних досліджень»*

КОНЦЕПЦІЯ ОБОРОНОЗДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Маю намір представити Концепцію створення обороноздатного українського суспільства, що була розроблена нашим Інститутом уже декілька місяців тому. Почнімо з передумов. Головний засіб, завдяки якому українське суспільство зможе відбити натиск як Москви, так і інших чужоземних загарбників – опора на власні сили. Історія доводить, що коли українці покладались на когось, особливо в нерівноправних союзах – то завше програвали. Згадаймо часи Богдана Хмельницького – угоди з татарами, з Москвою, і як це закінчилось під Берестечком і після Переяслава. Згадаймо досвід УНР – у 1917 році взагалі панувала абсурдна ідея зайвості армії – буцімто соціалістичні країни ні з ким не воюють. Результат сумновідомий – лише 300 юнаків стали під Крутами в обороні Вітчизни. Гетьманський режим покладався на німців, а Петлюра – на Антанту. Але західні союзники не надавали жодної допомоги, водночас озброївши поляків та денікінців. 1919 літак з ліками для української армії впав на території Румунії, союзника Антанти – і медичні засоби заборонили вивозити.

ОУН змінює цю деструктивну політику. У 1940–60 рр. пріоритетом бандерівців залишалось покладання на власні сили, підтримку широких мас української нації. Через партизанський рух, який в боротьбі формує еліту, лише можна побудувати самостійну державу, яка буде і соборною, і сильною. І союзницька політика ОУН – ідеї Союзу поневолених Москвою народів, які просував Степан Бандера – ґрунтувались на ключових засадах – українці виступають форвардом, рушійною

силою, що, врешті, структурує весь євразійський простір. Україна стає суб'єктом, а не об'єктом геополітики. Отже, і зараз не можемо покладатись лише на НАТО – нам не допомагали і навряд чи подарують надмірний захист у майбутньому. З 1991 уряд скорочував армію, сподіваючись на інтеграцію в якісь блоки – НАТО або ОДКБ. На нас нікому нападати, і потрібна лише маленька контрактна армія, що може бути задіяна до локальних поліцейських акцій десь у країнах третього світу. Крах виплечаних ілюзій вилився у втрату контролю за Кримом і половиною Донбасу.

Інший механізм захисту – ядерна зброя. На жаль, для її відновлення потрібен не один рік. Окрім того, зараз для Києва важлива підтримка ситуативних союзників на Заході, що не підтримують розширення «ядерного клубу». Отже, єдиний вихід – сильна та чисельна армія. Остання потребує загально-суспільних зусиль заради забезпечення безпеки держави в усіх формах – до інформаційного та економічного. Однак пріоритет – воєнна потуга.

Ми орієнтуємось на швейцарську систему. Кожен боєздатний чоловік, придатний за станом здоров'я, повинен пройти військову службу.

Початкову військову підготовку діти проходять у шкільному віці. При школах створюються молодіжні громадські організації – товариства сприяння оборони, роботу яких координують представники Збройних сил України.

Усі громадяни України чоловічої статі, придатні до проходження військової служби за станом здоров'я і віком, в обов'язковому порядку проходять строкову службу і залишаються в резерві протягом визначеного терміну. Жінки зможуть проходити військову службу будь-якого виду в добровільному порядку.

Передбачено альтернативну службу у вигляді громадських робіт для тих, хто за релігійними переконаннями не бажає служити.

При фальсифікації даних про стан здоров'я передбачено покарання у вигляді штрафу, а в особливий період – у вигляді кримінальної відповідальності. Нездатний до служби повинен сплачувати на 3% вищий податок на прибуток до досягнення 30-річного віку. Ці кошти йдуть виключно на потреби Збройних сил України.

Після проходження базової строкової служби, що складає лише 5 місяців, особа набуває статусу резервіста на наступні 10 років. Протягом цього терміну необхідно пройти принаймні 30 тижнів обов'язкових зборів – за замовчуванням 3 тижні на рік. Ці збори резервіст проходить у військовій частині за місцем реєстрації, до якої він приписується після завершення базової строкової служби. Таким чином, поєднуються дві форми комплектації армії – під час первинної підготовки юнаки служать за екстериторіальним принципом, спілкуючись з представниками різних регіонів, а під час регулярних зборів проходять вишкіл за місцем проживання.

З метою скорочення термінів, необхідних для мобілізації резервістів, є доцільною передача резервістам на відповідальне зберігання ручної стрілецької зброї, набоїв та військового спорядження відповідно до військової спеціальності.

Солдати, що бажають стати офіцерами запасу, зобов'язані спершу відслужити обов'язкові п'ять місяців і додаткові 2 місяці, після чого матимуть змогу проходити навчання у військових вищих навчальних закладах чи на військових кафедрах при інших вищих навчальних закладах.

Офіцерам, сержантському і старшинському складу необхідно проходити додаткові збори протягом десяти років. Сумарна кількість разом зі стандартним періодом – від 40 до 60 тижнів. У процесі служби їх підвищують у званнях відповідно до часу вислуги і набутого досвіду.

Громадяни, що пройшли базову строкову службу, можуть за бажанням ввійти у Народний резерв Збройних сил України – Козацтво, який залучається до допомоги Збройними силами

України, Державній прикордонній службі України та іншим державним органам. Останній формується за територіальним принципом через самоорганізацію громадян, які обирають командування на місцевому, регіональному та державному рівнях. Водночас до кожного територіального підрозділу Народного резерву Збройних сил України – Козацтва – прикріплюється представник Збройних сил України, який має право контролювати дотримання законності під час діяльності членів Козацтва. Вони підтримують навички поводження зі зброєю, проходячи мобілізаційні збори протягом 2 тижнів на рік. За потреби загальне керівництво територіальними підрозділами здійснює Генеральний штаб України чи інші визначені ним органи.

Єдиний спосіб запобігти агресору – бути готовим до реакції у відповідь. Кожен українець повинен мати право придбати та носити вогнепальну зброю – звісно, не йдеться про автомат Калашникова. Як доведено досвідом ряду штатів США, озброєність громадян призводить до зменшення рівня злочинності.

В той же час формується ядро Збройних сил – високопрофесійна контрактна армія, здатна у мобільному режимі реагувати на поточні загрози, а також захищати інтереси України у світі, просуваючи ідеї справедливості після остаточної перемоги національної революції.

Іван Окоєв
голова Київської міської організації
«Меморіал» імені Василя Стуса

МОЛОДЬ У ТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ САМОСТІЙНОЇ СОБОРНОЇ ДЕРЖАВИ

Молодь є невід'ємним учасником творення Української Самостійної Соборної Держави. В минулому вона була чи не найяскравішим носієм революційних ідей, що творили право українців мати свою незалежну державу. Звертаючись до подій історії, варто відзначити подвиг молодих хлопців в бою під Крутами. Ця подія стала джерелом натхнення і самовиховання всього молодого покоління в ХХ столітті.

«Право молоді – це, передусім, право починовості, це право стояти на передовій бойовій лінії, це право на штурмовий біг – усе вперед! Право молоді – це право на революцію, право на виломлювання цілого світу із навіс, це право на нову творчість. Лиха і безвартісна та молодь, яка чогось свіжого не хоче, чогось кращого, як було перед нею», – на цей заклик кївська молодь вирушила під Крути боронити державність України.

Виховане на подвигу крутянців згодом в Україні постане нове покоління відомих і невідомих молодих героїв, що творитимуть і реалізовуватимуть ідею здобуття УССД спочатку в УВО та різних молодіжних націоналістичних організаціях, які пізніше трансформуються в ОУН.

Ще одним міфом героїчної боротьби за державність стане лицарська смерть молодих хлопців: двадцятидворічного Василя Біласа та двадцятип'ятирічного Дмитра Данилишина.

Суд був відкритим і сколихнув усю Галичину. Підсудні трималися гідно, згадати хоча б те, що Дмитро Данилишин, який принципово мовчав під час усього слідства, коли йому надали останнє слово, промовив лише: «Я знаю, що мене жде. Я був і

є на все приготований. Тільки шкодую, що не зможу даліше працювати для нашої неньки України!».

ОУН подбала про те, щоб в час страти у всіх українських церквах Галичини били дзвони й відправлялися панахиди. І в цей момент кожен знав, що «зараз страчують наших хлопців...».

Відомі і невідомі подвиги молодих хлопців зберегли в душах українців національну ідентичність і потребу в національній державі.

Аналізуючи сучасний стан речей в Україні, варто зауважити невтішні паралелі з подіями сторічної давнини. Нашим державникам варто прочитати Дмитра Донцова, а тим, хто його читав, варто прочитати ще раз. Неспроможність демо-ліберальної «еліти» розглядати державу як вищу цінність призвела до втрати Криму і частини Донбасу.

Замість культивування перемоги над агресором та боротьби за відвоювання територій Донбасу, Криму всьому суспільству нав'язується культ миру, що вкотре призводить до втрат українських позицій на східних теренах держави.

В умовах нищення української традиційності, культури та духовності західним лібералізмом, в умовах зазіхання на українську державність зі сходу, в умовах, коли владні інститути не є українськими за змістом, а націоналістичний провід позбавлений безкомпромісної принциповості, заражений вірусом угодовської позиції з ідеологічними ворогами, твориться політична свідомість української молоді сьогодні.

«Вони так поспішали до Європи, що забули навіть взяти з собою рідну мову й культуру», – так колись скажуть про сучасних українців їхні діти чи онуки», – влучно висловились українська письменниця Галина Пагутяк. Маю надію, що наші діти та внуки ще зможуть критично оцінити ті процеси, які відбуваються в українському сьогодні.

В «хаосі сучасності» постає необхідність у теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації модерної націоналістичної

ідеї для кристалізації нової української еліти, яка буде творити Велику Україну.

Підготовка кадрів на імпорт та суспільна деградація молоді в більшій своїй частині не є незворотним процесом, про що свідчать спогади сучасників подій минулого століття: «Більш-менш до 1930 року, тобто до пацифікації, українська сільська молодь жила в бездумних гулянках, пияцьких оргіях, диких бійках на весіллях та забавах і в кривавих баталіях поміж ворогуючими селами. Після 1929 року почався процес глибоких змін у психіці народних мас, зокрема серед молоді. Розповсюджені невидними руками перші летючки ОУН сприймалися по селах, немов нове об'явлення».

Реальний стан справ вимагає забути про сьогодні і про його виклики, а принести себе в жертву заради завтрашнього дня для наших наступників. Позбавлена національної складової школа не забезпечує виховання національно свідомої особистості. В ході виявлених проблем є доцільним формування концепції недержавного національного виховання молоді на засадах національної ідентичності через мережу скаутських організацій та руханково-спортивних організацій.

Якщо ми здобудемо перемогу за серця дітей, ми здобудемо Велику Україну! І «питання Москви» не матиме жодного значення, коли на першому місці в кожного українця буде стояти «питання України».

Науково-громадське видання

БАНДЕРІВСЬКІ ЧИТАННЯ
Матеріали перших та других Бандерівських читань

Упорядники Тетяна Бойко, Юрій Сиротюк
Редактор Віктор Рог
Комп'ютерна верстка Олександр Сцібан
Автор обкладинки Михайло Боднар

Бандерівські читання. Матеріали перших та других Бандерівських читань / Упор. Т.Бойко, Ю.Сиротюк. – Київ–Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2015. – 200 с.

Підп. до друку 15.05.2015 р. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Гарн. Minion Pro. Тираж 500 прим.

Науково-дослідний інститут
українознавства МОН України

Незалежний аналітичний центр «Українські студії
стратегічних досліджень»

Видавництво «Лілея-НВ»
вул. Незалежності, 18\2, 76018, Івано-Франківськ